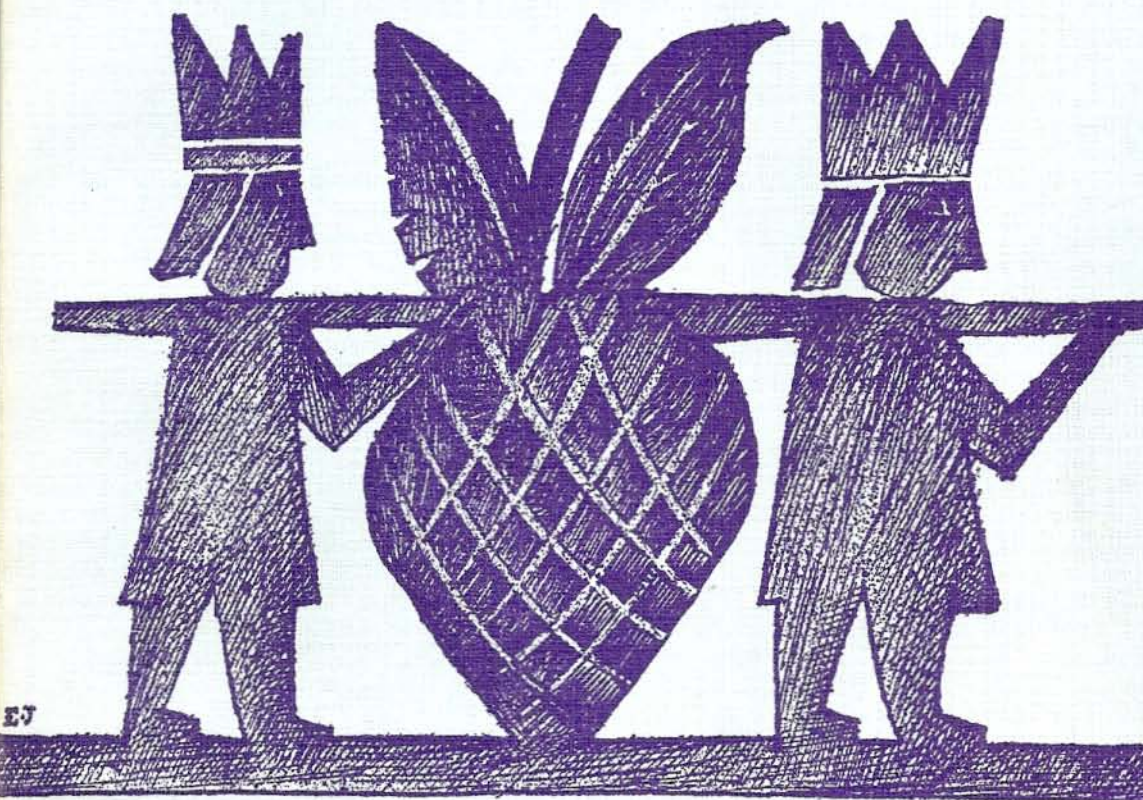

LIEDEREN EN DANSEN

TWENTS VOLKS- LEVEN

DR. G.J.M. BARTELINK

TWENTS VOLKSLEVEN LIEDEREN EN DANSEN

Tweede druk

1978

Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam b.v.

ENSCHEDA

DR. G. M. BARTLEIN

TWENT'S VOLKSLEVEN
LIEDEREN EN DANSEN

Twentse Taalbank

1978

Tweede druk der uitgave 'Neerlands Volksleven', jaargang 17, nummer 3.
Omslag van Everhard Jans, geïnspireerd door een Twents mesheft (1823) in
het Rijksmuseum Twenthe te Enschede.
Illustraties tussen de tekst van Jan Jans, Everhard Jans en Fré Thissen.

HET LIED IN TWENTE

Lokale liedbundels, die een beeld geven van wat er in een bepaalde streek aan liederen leeft en heeft geleefd, zijn nog altijd niet bijzonder talrijk. De beoefenaars van de volkskunde hebben zich vroeger over het algemeen nog wel enigszins om teksten, maar in ieder geval zeer weinig om melodien bekommerd. Zo kon het gebeuren dat Kunsts verzameling liederen uit Terschelling jarenlang alleen heeft gestaan, voordat bundels uit andere streken zoals die van Groen (Groningen) en Veurman-Bax (West-Friesland) een welkome aanvulling vormden. Nu is het goed allereerst vast te stellen, dat een verzameling streekliederen eerder als een dokumentatie gezien moet worden van wat er in een bepaald gebied leeft of op het punt staat te verdwijnen, dan dat ze een esthetisch doel nastreeft. Men zal op een enkel oud, misschien zelfs middeleeuws lied stoten, maar men dient zich — al zal men vanzelfsprekend enigszins selekteren — niet tot die liederen beperken, die men onvoorwaardelijk kan bewonderen. Voor de volkskundige, zo heeft Pol Heyns eens opgemerkt, is het volkslied het naamloze lied dat door het volk gezongen of overgeleverd wordt, of het nu schoon is of lelijk, gaaf of gehavend, zoet-zangerig of zaagachtig-eentonig.

In deze bundel zijn de liederen en liedjes in dialekt zo veel mogelijk opgenomen. Maar wij weten wel dat het dialekt in het totaal van wat er gezongen werd — en dit geldt voor Twente zowel als voor andere streken — niet meer dan een beperkte rol heeft gespeeld (vergelijk de opmerkingen hierover bij Veurman-Bax, *Lieder en dansen uit West-Friesland*, p. XV; Jo Daan, *Wieringer land en leven in de taal*, p. 86; gemakkelijk kan men zelf ook tot deze conclusie komen als men de verzameling liederen in *Terschellinger volksleven* van Kunst en de negentiende-eeuwse bundel Westfaalse liederen van Reifferscheid doorbladt). Vanzelfsprekend is vooral aandacht besteed aan datgene wat „funktioneel” was (of is) in Twente en aan de lokaal verankerde varianten. Van bepaalde typen liederen als de vele sentimentele liederen (in het Nederlands) uit de vorige eeuw, de militaire liedjes, de zogenaamde moordliederen, de kermisliedjes e.d. zijn slechts enkele specimina opgenomen. Een gedeelte van het materiaal dat op deze druk beoefende genres betrekking heeft moest in portefeuille gehouden worden. Bij de verwijzingen naar literatuur is niet naar volledigheid gestreefd. Wel hebben wij in den regel het belangrijkste aangeduid, zodat men zelf gemakkelijk verder de weg zal kunnen vinden.

Het verdwijnen van oude liederen is de laatste jaren in een versneld tempo gegaan. Brachten vroeger het werk, ontspanning en feesten telkens weer groepen en gemeenschappen samen, waarbij de ene generatie aan de andere haar tradities kon overleveren, in de tegenwoordige tijd is de kleine gemeenschap, waarin het lied als gezamenlijk vermaak en ontspanning kon gedijen, voor geheel andere invloeden open komen te liggen. Radio, grammofoon en televisie hebben nivellerend gewerkt en de aktiviteit in sterke mate tot passiviteit teruggedrongen. Daarbij zijn tengevolge van de mechanisatie van de arbeid en het uitsterven van tal van volksgebruiken tegelijkertijd daarmee verbonden liederen verdwenen. Vroeger was men bij het werk op het land gewoonlijk met grote groepen bijeen, er in de middagpauze of de avondrust vormden zang en muziek een essentieel deel van de ontspanning. Verder waren er vroeger de gezellige spinvisites waarbij veel gezongen werd, en er bestonden hele series speciale bruilofts- en kermisliederen. Bij die gelegenheden kwam de van nature bepaald niet uitbundige Twent uit de plooi. Het besef dat de moderne tijd velerlei tradities heeft aangetast is niet van de laatste tijd. Reeds in 1918 moest het Benthem, de Enschedese historicus, van het hart (*Driemaandelijksche Bladen*, 1918, p. 1): „dat men gerechtigd is te zeggen, dat de laatste halve eeuw grotere veranderingen

gen in de taal, de gewoonten, de gebruiken, de zeden en het maatschappelijk leven van de Twenters heeft teweeggebracht dan de vorige veertien eeuwen samen."

MONDELINGE OVERLEVERING EN LIEDBRIEVEN

Werden vele liederen mondeling overgeleverd, andere vonden hun weg door middel van losse blaadjes („liedbrieven"). Soms legde men ook liedcahiers aan, die echter dikwijls bij het opruimen of de verhuizing verdwenen zijn. De liedbrieven werden langs de deuren (bijvoorbeeld door schare-slijpers) en ook op de kermissen verkocht. De liederen werden dan eerst voorgezongen. Soms werkten men met platen ter illustratie, waarbij men de genoemde personages aan het verzamelde publiek aanwees. Zo stonden ze bijvoorbeeld in het begin van deze eeuw in Ootmarsum wel bij de pomp, de zanger en enkele vrouwen, met vele stapeltjes liedbrieven voor zich, die voor enkele centen grif van de hand gingen. Oude en nieuwe liedjes kon men daar vinden in bont mengelmoe: een lied op de koning van Portugal, over een schipbreuk, over Genoveva, spotliedjes op de Fransen (die toen nog uit de Napoleontische tijd waren blijven hangen!), en de onvermijdelijke moord van Raamsdonk. Naarstig werden tekst en melodie geleerd, dikwijls ook van elkaar overgeschreven (men vergelijke over de liedbrieven en liedjeszangers een artikel in het dagblad *Tubantia* van 19 april 1958 getiteld: „Liedjeszangers gaven in vroeger tijd kleur aan het marktgewoel"). Wij hebben nog verschillende liedcahiers onder ogen gehad, waarin vooral in het hele land bekende, uit de vorige eeuw stammende, liederen voorkwamen, zoals: „In het lommer van het prieeltje" (van ± 1840); „Hier ligt mijn Damon in het graf" (van Bellamy); „Zachtjes klinkt het avondklokje" (van ± 1870); „Het weesmeisje (naar Lossius) en „Bitt're smarten", ook wel „Laura" getiteld. Zelfs was een cahier regelmatig bijgehouden tijdens de laatste oorlog, zodat men er veel actuele teksten in kon aantreffen, bijvoorbeeld: „Bij Rhenen zijn velen gevallen", en „De morgen van de tiende mei".

Het opsporen en noteren van liederen in allerlei Twentse plaatsen (enig vergelijkingsmateriaal komt daarnaast uit Salland, de Achterhoek en de graafschap Bentheim) bleek een tijdrovende, maar interessante bezigheid. Het was vaak niet eenvoudig de juiste adressen te vinden. Soms werd er een hele middag tot in de uithoeken van Twente gespeurd zonder enig succes, een andere keer werd een ontdekkingstocht een aaneenschakeling van trouvaillies. Voor iemand die de Twentse volksaard kent behoeft het geen verwondering te wekken, dat men zich dikwijls enigszins wantrouwig toonde. Men wilde eerst wel eens precies weten wat die zonderlinge verzamelhobby nu eigenlijk te betekenen had. Meestal moest men er ook weer even inkomen en kostte het enige moeite de herinneringen van vroeger weer op te halen. Maar soms bleek het geheugen van degenen die me met hun liederen voorhielpen frappant betrouwbaar. Verschillende mensen kenden nog zonder haperen de vele lange coupletten van het in Twente algemeen bekende *De drie ruitertjes* of van *Het vrouwtje van Stavoren*. Er werden ook zoveel mogelijk bijzonderheden rondom de liederen genoteerd en plaatselijke afwijkingen in tekst en melodie. Het alom bekende *Slijperslied* („Toen ik nog jong was van jaren") bijvoorbeeld werd dikwijls met een illustrerend effect ten gehore gebracht. Zo stak men een mes tussen het tafelblad en de verticale plank daaronder. Tegen het in trilling gebrachte mes werd een bord gehouden, wat een rammelend geluid gaf dat het snorren van het slijperswiel nabootste. Sommige zangers hadden hierin een grote vaardigheid bereikt. Men voerde het ook wel zo uit, dat de zanger een bord vertikaal op zijn knieën liet draaien, terwijl een ander voor het ratelend effect met het mes zorgde. Een lied als *De koekoek in de mei* (genoteerd bij Ootmarsum en te Lonneker) werd bij voorkeur met twee personen

gezongen, waarbij men mooie effecten bereikte in de passages met herhalingen en sequensen.

ENKELE GEGEVENS OVER LIEDEREN IN DE LITERATUUR OVER TWENTE

Her en der verspreid kan men in de literatuur over Twente wel wat gegevens over het zingen van liederen vinden. Soms verwaardigt zelfs een historicus zich aan dergelijke zaken aandacht te schenken. Zo vermeldt Mr. B. Sloet tot Oldhuis in de *Overijsselsche Almanak* van 1837 (2e jaargang, p. 197) een gegeven over een historielied uit de 16de eeuw. Het betreft hier een oud volksliedje op de terechtstelling van Maria en Ursula van Beckum in 1544, een feit dat toentertijd enorme beroering veroorzaakte. Het lied werd gezongen op de bekende wijs van *Het daghet uit den Oosten* (men greep in die tijd dikwijls terug op de melodie van algemeen bekende godsdienstige liederen). De passage luidt: „Ik geef den lezer hierbij ten slotte, als eene historische bijzonderheid, het liedje, dat in die dagen door het volk gezongen werd, en mij zeer onlangs in handen is gekomen”. De beginregels van dit lange lied luiden:

*Ik heb met droefheijt vernomen,
Hoe soud ik sijn verblijt
Den draeck is op aarden gecomen
Bevangen met groten nijt.*

In zijn artikel *Uit Enschede in het midden der 18e eeuw* (1736), p. 10 beschrijft Van Deinse hoe een stel feestende jongelui op een wagen Enschede binnenkomt: „— en de muzikant Cloosterman, vroolijke wijsjes spelende op de *hautbois*. — Dan de wagen omringd door een groote menigte van wel honderd mensen, die luidkeels zongen het ongetwijfeld schone „Liedje van Capotje” en het zeker niet minder mooie versje: „Dit is ter eere Van de brulfte van Jan Vos”.

Een beschrijving van de vroegere zanglustigheid vinden wij ook in een artikel van Cato Elderink, *Burgers van Oud Enschede*, in: Enschede 1933, p. 108-109: Hoe vroolijk werden daar in koor de oude bekende liederen aangeheven, en gaarne gaf dan ieder ook zijn eigen bijdrage ten beste als. „die Leinenweber haben eine saubere Zunft”, of: „Doar zat ne oele op span” of dat andere versje met de aardige melodie, dat ze van Plas Engbert geleerd hadden: „’s Morgens is den riep zoo koald”. Maar ook ernstiger liederen werden te samen gezongen. Nog klinkt het ons in de ooren, het lied, dat ook ons tot een opwekking moge zijn:

*Wir werden alt, wir werden älter,
Doch bleibt es innen hell und licht.
Und wird dabei das Herz nicht kälter,
Das, Freunde, nennt man ältern nicht.”*

Dat liederen van de overzijde van de grens overgewaaid zijn, zullen wij nog herhaaldelijk kunnen konstateren.

Speciaal aan de liederen met folkloristische inslag is reeds aandacht besteed. Verschillende daarvan met varianten vindt men in het tijdschrift *Driemaandelijksche Bladen*, waarin ook tal van kinderliedjes, wiegeliedjes en spelliedjes een plaats hebben gevonden. Enkele versies van Twentse palmpasenliedjes treft men aan in de studie die Catharina van de Graft indertijd aan het gebruik van het rondtrekken met de palmpasens gewijd heeft. Een en ander voor Enschede en omstreken vindt men in het werk van de reeds eerder genoemde Cato Elderink. De bekende paasliederen van Ootmarsum en Denekamp, evenals het lied van de Ootmarsumse nachtwacht, hebben vanzelfsprekend in de werken van Van Deinse en Dingeldein aandacht gekregen — zij het dan zonder melodie. Ook Buter

heeft in zijn *Volk en land van Twente, Feesten, gebruiken en volksgeloof van de jaarronde* (Enschede 1951) de liederen vermeld, die bij de volksgebruiken in de loop van het jaar gezongen werden (en worden). Van dezelfde schrijver is het artikel *Spinnen en weven in volkslied en taal* (*Jaarverslag van de stichting Textielgeschiedenis* 1956, p. 17-21). Verspreide gegevens kan men verder aantreffen in de werken van Bezoen, Buursink, Heuvel (voor de verwante Achterhoek), Hulshof, Röring en Wanink, vergelijkingsmateriaal met Westfaalse liederen bij Rakkers (*Grafschafter Volksreime*) en Bahlmann (*Münsterische Volkslieder*) om slechts deze beide te noemen. Verder heeft de auteur van deze liederenbundel reeds eerder enkele samenvattingen gegeven (Het lied van de Pinksterbruid; kinderliedjes, vastenavonddeuntjes e.a.).

Kunst is de eerste geweest die een enkele oude Twentse liederen behalve de tekst ook de melodie gepubliceerd heeft (omstreeks 1918). Lieder en als „Een Kindelyn zoo lovelyck” en „Christus is opgestanden” hebben aanleiding gegeven tot verschillende studies over herkomst en geschiedenis van deze reeds uit de middeleeuwen stammende liederen. Zie zijn meermalen uitgegeven huisbundel *Het levende lied*. Niet te vergeten zijn verder de detailstudies over liederen die ook in Twente bekend waren als: Toen ik op Neerlands bergen stond; Lieve schipper, vaar mij over; Er waren twee koningskinderen; Van de pastoor zijn koe.

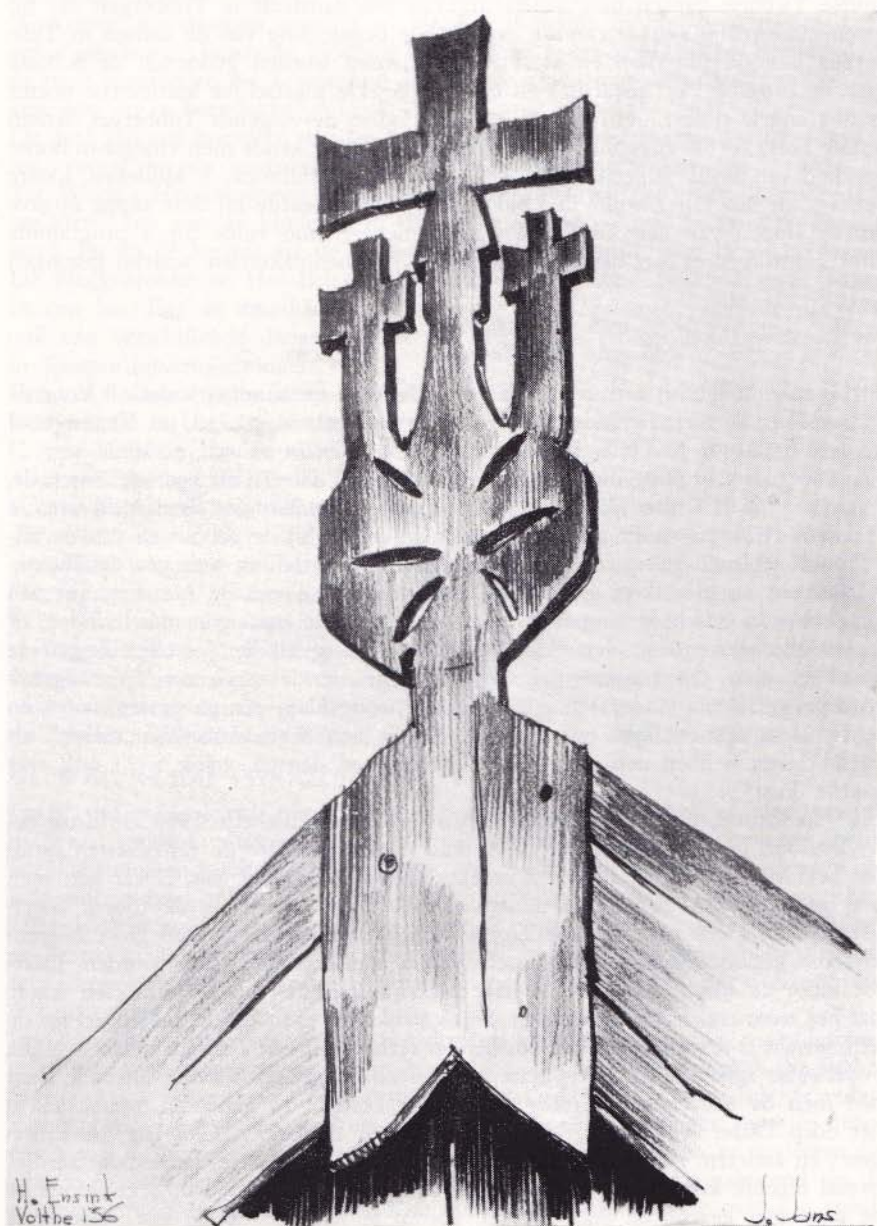
Over het zingen bij de oogst in Markelo schrijft Cato Elderink (*Oons roggenverbouw*, in dagblad *Tubantia*, 14 okt. 1932): „In Maarkel vierden men 'n stoppelhanen aait nog op de roggenakkers. As 't leste voor was opelaan, mos de boer der hen veuren met 'ne stötkoare vol spekannekookens en jenever. Men was nog op 'n akker as 't al lange duuster was ewodden. Doar wör duchtig plezeer 'emaakt en 'ezongen, 'n heelen esch oaver kon men 't heuren.”

In het bijzonder ontladde de zanglust zich bij feesten en bruiloften. Hierover schreven H. Drijfhout en K. Jassies in 1948 (*Het Overijsselsche volkskarakter*, Heiloo, p. 125): „Op bruiloften bijvoorbeeld worden (nog vandaag-de-dag, ook in de grote steden van Twente!) nog oude schier eindeloze gezangen in Twents dialect gezongen, die waarschijnlijk niemand op papier heeft. En hoe gezongen! Met een pathos, waar men, dit anders zo bedaarde volk kennend, steeds weer paf van staat.” Zo beschrijft Jonkheer F. van Coeverden in zijn *Schetsen uit Twenthe's verleden* (Enschede 1934, p. 61) een bruiloft uit west-Twente als volgt: „De „niendeur” stond wagenwijd open, en onder het zingen van „dat ze lange jaren” — reed de eerste „noodnoaber” die de bruidswagen reed, in volle vaart de deel op. Gait Jan van Eibergen zette de bekende liedjes in, een paar werd er gemeenschappelijk gezongen en Gait Jan begeleidde op de „videle”; de stemming was er in”.

Een indruk van de vroegere spinvisites kan men bijvoorbeeld krijgen uit de lektuur van Van Helvoort, *Losser voorheen en thans* (Oldenzaal 1926, p. 124-125). Een beschrijving uit Westfalen in de vorige eeuw geeft H. Hartmann, *Bilder aus Westfalen* (Osnabrück 1871, p. 206): „Sobald ich merke, dass die Räder weniger lustig schnurren und der eine oder andere anfängt zu gähnen, so schlage ich ein lustiges Lied vor, und Sie sollten mal hören, wie munter gleich beim Singen die Spinnräder wieder werden und den Bass dazu stimmen.”

Hier en daar worden in de literatuur ook de liedbrieven vermeld, bijvoorbeeld door Meester Heuvel (*Oud-Achterhoeksche boerenleven*, p. 159): (Het meisje zong) ook een „nieuw lied op aangename wijze”, waarvan ze een „leedebreef” had meegebracht. Vergelijk verder J. ter Gouw, *Volksvermaken*, p. 652-653; *Drente, Een handboek voor het kennen van het Drentsche leven in voorbije eeuwen* (onder redactie van J. Poortman, Meppel 1951) II, p. 161 (over de liedjeszangers op kermissen); *Overijsselsche Almanak* 7e jaarg., 1842, p. 167; men zie ook de liedjes in het verhaal „Drieksken”, in *Volks-almanak voor Enschede en Lonneker*, 3e jaarg., 1887, p. 78 en 85.

Gevelteken van het erve H. Ensink, Volthe 136 (gem. Weerselo). De drie kruisen van Golgotha zijn als motief gekozen. Kernachtig silhouet; sobere volkskunst.

GEGEVENS UIT DE LITERATUUR OVER OUDE TWENTSE DANSEN

Harm Boom, die ruim een eeuw geleden een tocht langs de meeste plaatsen van Overijssel maakte en daarover een reisbeschrijving samenstelde, beschrijft ook enkele Twentse dansen naar aanleiding van een dansfeest te Tubbergen dat hij meemaakte (*Mijn reisportefeuille*, p. 78): De begeleiding van de dansen in Tubbergen bestond uit viool en klarinet. Als dansen worden genoemd: de Schotse drie, de catrellie (= quadrille) en de viertoer. De plaatselijke klarinettist noemt er nog enkele andere. „Hij gaf ons in éénen adem de volgende Tubberger dansen op: de Polka, Prins Eugenius (blijkens een mededeling kende men vroeger in Borne het lied van Prins Eugene G.B.), De Marsch van Malbroek, 't Mölleken, kloare Jenever en Jan van Zwolle. Een behagelijk lachje zweefde bij deze rappe opgave om de lippen van den violist. „En soms meneer! zoo vulde hij 't programma zijns kunstbroeders aan, danst men hier ook 't schoenmakertien, waarbij gezongen wordt:

*Zóó trek ik mijn draadjes,
Zóó klop ik mijn naadjes,” enz. enz.*

en hij maakte hierbij een veelbetekenende mimiek en handgesticulatie.” Voor de laatste dans zie men J. Kunst, *Terschellinger Volksleven*, p. 238, no. 81; en voor verdere literatuur Jo Daan, *Wieringer land en leven in de taal*, p. 366.

Een andere beschrijving die nog uit de vorige eeuw dateert, dit keer uit Enschede, lezen wij bij J. Craandijk en P. A. Schippers, *Wandelings door Nederland 2* Haarlem 1876, p. 54. Er wordt hier vermeld dat er bij de gebouwen van de onvoltooid gebleven ijzergieterij Tubantia een tentoonstelling van vee, landbouw-werktuigen en produkten is, als de Twentse afdeling van de Maatschappij van Landbouw in Enschede vergadert. „En zóó fel kan de zomerzon niet branden, of in het allerbekrompenst vertrekje der kleine herberg bij het feestterrein gaat de jeugd ten dans. Op 't gekras der viool beweegt zich de massa met onbewegelijk ernstige gezichten, onder schor gezang en handgeklap, eenige passen vóór- en achteruit in opmerkelijke eentonigheid. Dit is een boerendans. De „mèkes” uit de fabrieken hebben den naam, dat zij zeer goed dansen, gelijk zij 't ook zeer gaarne doen.”

Bij Van Deinse, *Uit het land van katoen en beide* (Enschede 1953, 3e druk bewerkt door W. Dingeldein, p. 33-34) kan men lezen over de festiviteiten rondom het „vogelschieten”, zoals dat vroeger algemeen bekend was. „Daar kan men nog genieten van de aardige ouderwetse Twentse dansen op de tonen, voortgebracht door een paar muzikanten, gezeten op stoelen, die op een grote boerenkist zijn geplaatst. Die muziek moet door de dansers zelf betaald worden. Daartoe klopt de speelman zo nu en dan met zijn strijkstok op de viool, ten teken, dat het weer tijd is om te betalen. Soms strijkt hij even op de snaren achter de kam en dat is het teken dat de jongens het recht geeft een kusje te stelen! — Die ouderwetse speellui waren typische mensen en in geheel Twente bekend. Daar had men de gebroeders „Graads en Naadse Loster”, zo genoemd, omdat ze in het dorp Losser woonden, „Kiek an'n Diek uit Boekelo”, „Gait-Jan oet Eibargen”, en anderen. Ze moesten weken van te voren besteld worden, omdat ze niet overal tegelijk konden zijn. Behalve dat ze op de viool speelden, begeleidten ze de dans met gezang en door met de voeten te stampen op de kist, waarop ze troonden. Soms gaven ze een dans als toegift, die heette dan 'n „Jöäpken”, een korte dans, waarbij werd gezongen:

*En Jenneken do mi-j 'n bändken
De fiedel dee geet awier awier!*

Dat dansen op zo'n Koningsfeest bij het vogelschieten gebeurde, evènals bij de boerenbruiloften, op de lemen deel van het „losse” boerenhuis.”

Over de spölleman (vioolstrieker) Gait-Jan van Eibergen heeft ook Van Coeverden geschreven (*Schetsen uit Twente's verleden*, Enschede 1934, p. 59-63); als dansen worden hier genoemd de Driekusman, Onzen broeder Lazarus en Onzen Fikshond. Aandacht aan de „schaddenveurders” als speellieden (met de dans: „Gro'moor, wis daansen gaon?”) wijdde Joh. Buursink in *Het boek van de Lonneker landbouw* (Enschede 1956, p. 128); verder noemde hij bij het verhaal over de twee speellieden uit Losser nog de dansen: „Jaan met de maagd” en „Jenneken, gew my 'n haendeken”.

De deel van een boerderij was voor het dansen bijzonder geschikt, maar ook waren, vooral bij de jongelui uit de stad, bepaalde herbergen erg in trek. In Ter Weele's *Herinneringen aan oud-Enschede* lezen wij dat er op Pasen tijdens het eiertikken van de kinderen in twee boerderijen bij het Tichelwerk gedanst werd. En op de kermis die de volgende dag begon danste men in de herbergen De Plaggentonne en Het Beloofde Land onder de begeleiding van twee violen en een bas. Dat de muzikanten van over de grens kwamen gebeurde dikwijls; ook zijn verschillende dansen vanuit het Westfaalse en het Bentheimse gebied in Twente binnengedrongen.

Een van de meest gebruikelijke dansen was de Driekusman (of Hendrikske), die bijvoorbeeld te Losser wel als besluit van de spinvisites werd gedanst (vergelijk C. van Helvoort, *Losser voorheen en thans*, Oldenzaal 1926, p. 125). Als een Twentse dans beschijft G. de Graaf in *Buiten*, 2e jaarg., 1908, p. 590 „'t Is hier al zoo 'glip-glap” (zie ook Will. Brom-Struick, *Reidansen I*, 1927, p. 14-15: „Wat is 't nat”). Over de herleving van de boerendansen in Markelo en de „spöllieden” Eggink uit Markelo en Stoelhorst uit Laren (bij Zutfen) heeft M. Meengs-Heilersig geschreven in de *Jubileum-Uitgave ter gelegenheid van het 12½-jarig bestaan van de Vereniging „Bond voor Vreemdelingenverkeer in Twente”* (juli 1935), p. 53. Een goed overzicht van de herleving van de boerendansen in Twente geeft Adr. Buter in zijn *Boerendansrevel in Twente*, in: *Overijssel, Jaarboek voor cultuur en historie* 1952, p. 93 v. Hij wijst hier o.a. op de rol van speellieden als Eggink uit Markelo en Jan Bruil uit Diepenheim.

DE WESTFAALSE PARALLELEN

Lange tijd is de grens, die Twente van het Bentheimse en Westfalen scheidt, maar een kleine hindernis geweest. Het contact over en weer was tengevolge van familiebanden en marktbezoek zeer sterk, waarbij de taal vanzelfsprekend geen enkele moeilijkheid opleverde, aangezien aan beide zijden van de grens vrijwel hetzelfde dialect werd gesproken. Het is dan ook op grond van de stamverwantschap en de nauwe relaties niet te verwonderen dat er op het gebied van de liederen een zekere overeenkomst tussen Twente en het Bentheims-Munsterse gebied valt te constateren.

In Duitsland is men eerder met het noteren van liederenteksten en naderhand ook de melodieën begonnen dan in Nederland. De Von Haxthausens, die in het begin van de vorige eeuw op Westfaals gebied een serie liederen uit de volksmond optekenden, waren mee van de eersten, die zich bijzonder voor de melodieën van de liederen interesseerden, in een tijd waarin Grimm en anderen, die zich met het volkslied bezighielden, hun aandacht nog bijna uitsluitend op de teksten richtten. In een brief heeft Von Haxthausen het volgende over zijn standpunt gezegd: „Die Mitherausgabe der Melodien halte ich für die *Conditio sine qua non* im Bezug auf die Volkslieder, sonst sind sie Leib ohne Seele. Aber in einer Beziehung sind sie besonders wichtig! Die Volkslieder sind im Aussterben begriffen, nicht bloss die Texte, auch die Melodien, es ist Pflicht sie vor dem Vergessen zu retten.”

Het is jammer dat wij aan Twentse zijde geen oud materiaal naast deze bundel van Von Haxthausen, die trouwens tot 1879, meer dan een halve eeuw, op pu-

blikatie moest wachten, kunnen stellen. Een algemeen kenmerk van streekbundels vinden wij ook in genoemde verzameling: slechts een gedeelte van de liederen heeft teksten in dialect (12 van de 52). Schaars zijn de punten van vergelijking die men met in Twente bekende liederen kan trekken: men vindt in de Westfaalse liederenbundel een dialectversie van het lied van „De koningskinderen”, dat plaatselijk ook in Twente gezongen werd (p. 2); het bruiloftslied „De Kuckuck up den Tune satt” heeft in zijn tekst enige overeenkomst met het Twentse „Waar is de bruid? En wij willen ze zien”; en verder zijn nog te noemen: „Hans Michel de wunt in de Lämmergass” (p. 46) en „Da droben auf jenem Berge” (p. 51). Andere liederen uit Westfalen (of versies daarvan die in Westfalen genoteerd werden) geven de drie delen Duitse volksliederen van Erk en Böhme. Daar kan men wel een en ander vinden dat ook in Twente voorkomt. Een voorbeeld daarvan is het lied „Unser Bruder Malcher dar wult a Reiter wårn” (deel 3, no. 1754, p. 539), waarvan een gedeelte reeds uit het begin van de zeventiende eeuw blijkt te stammen. Het Twentse lied „Antoon met den bok”, ook wel bekend als „Onze broeder Melchior”, dat bij menig feest is gezongen, gaat hierop terug. De bij Erk-Böhme genoteerde melodie blijkt echter sterk af te wijken. Men vergelijk hiermee ook het lied „Unse Brouer Alarich de woll Zoldate wern”, dat voorkomt bij P. Sartori, *Westfälische Volkskunde*, p. 55. Verder is er bijvoorbeeld het kermislied: „Ei lot us no ens drinken, söte lewe Greet” (deel 2, no. 996, p. 760), waarmee ons „Wie zal dat betalen, zoete lieve Gerritje?” een parallel blijkt te vormen.

Verder zijn er voor de palmpaasliederen, voor het liedje van de pinksterbruid, van Sinte Maarten, bij het fluitjes maken en voor het klokkenliedje van Dene-kamp duidelijke parallellen aan te wijzen. Juist in de liedjes die met het volksleven nauw verbonden zijn spreekt de verwantschap het sterkst. Dit geldt ook voor tal van — al dan niet gezongen — volksrijmpjes. Het lied van de Ootmarsumse nachtwacht vindt een — in zijn vorm overigens sterk afwijkende — pendant in het even over de grens gelegen Neuenhaus.

Dat er bij de boerendansen duidelijke verwantschap bestaat, is van te voren te verwachten. Het is immers algemeen bekend, dat verschillende van deze dansen vanuit Westfalen hun weg naar Oost-Nederland hebben gevonden. De kontakten met het gebied over de grens waren vroeger zeker zo sterk als die met West-Nederland. Het vergelijken van een aantal Westfaalse dansbundels alsmede van de overgeschreven notenboekjes van een begeleider van een Duitse boerendansclub leveren onmiddellijk de overtuigende bewijzen van overeenkomst en ontlening op. Als voorbeelden noemen wij hier: de „Driekusman”, de „Hoksebarger”, „Goa weg ie”, „Lot is dood” en „Pot met bonen”.

Voor de Westfaalse liederen en dansen vergelijk men uit de bibliografie de werken van Reifferscheid, Bahlmann, Sartori, Meyer, Rakers, *Westfälische Heimat-tänze*, Kneveler en Salmen.

Nijmegen

Dr. G. J. M. Bartelink

BIBLIOGRAFIE

- Acquoy J. G. R., *Het oude Paaschlied „Christus is opgestanden“*, Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis 1, p. 1-36 ('s-Gravenhage 1885).
- Acquoy J. G. R., *Middeleeuwsche geestelijke liederen en leisen, met een klavier-begeleiding naar den aard hunner tonen* ('s-Gravenhage 1888).
- Alpers P., *Die alten niederdeutschen Volkslieder* (Hamburg 1924).
- Bartelink G. J. M., *In Twente op zoek naar oude liederen*, De Mars, 2e jaarg. 1954, p. 138-139.
- Bartelink G. J. M., *Vastenavonddeuntjes*, Twënterlaand 2, 1957, p. 3.
- Bartelink G. J. M., *Enkele kinderliedjes en speeldeuntjes uit Twente*, De Mars, 5e jaarg. 1957, p. 17-18.
- Bartelink G. J. M., *Het lied van de Pinksterbruid in Twente*, Volkskunde 1959, p. 104-111.
- Bartelink G. J. M., *Het levende lied in Twente*, Neerlands Volksleven, 12e jaarg., Twente-nummer 1962, p. 153-156.
- Bartelink G. J. M., *Overijsselse nieuwjaarsliederen*, O. Ph. O.-Vriend jan. 1963, p. 111-115.
- Bartelink G. J. M., *Het Twentse lied*, Jaarboek Twente 1963, p. 113-119.
- Bäumker Wilh., *Niederländische geistliche Lieder nebst ihren Singweisen aus Handschriften des XV. Jahrhunderts*, Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft, 4. Jahrg. 1888.
- Bäumker Wilh., *Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen 1-2* (Freiburg 1883-1886).
- Blyau A. - Tasseel M., *Iepersch Oud-Liedboek* (Gent 1900-1902).
- Böhme Fr. M., *Altddeutsches Liederbuch, Volkslieder der Deutschen nach Wort und Weise aus dem 12. bis zum 17. Jahrhundert* (Leipzig 1877).
- Böhme Fr. M., *Geschichte des Tanzes in Deutschland 1-2* (Leipzig 1886).
- Böhme Fr. M., *Deutsches Kinderlied und Kinderspiel* (Leipzig 1897).
- Bols J., *Godsdienstige kinderliederen* (Brussel 1939).
- Bols J., *Honderd oude Vlaamsche volksliederen*, met woorden en zangwijzen verzameld en voor de eerste maal aan het licht gebracht door J. Bols (Namen-Antwerpen 1897).
- Boom H., *Mijne reisportefeuille of omzuweringen door Overijssel in het najaar van 1846, ernstig en luimig verteld* (Zwolle 1956).
- Brandt Buys M. A., *Liedjes van en voor Neerlands volk* (Leiden 1873-1875).
- Brinkers Chr(istine), *Emsland singt und tanzt*, Emsland-Schriften herausgeg. von Dr. Elisabeth Schlicht, Bd 1 (Meppen 1955).
- Brom G., *Een 17e-eeuws volkslied te Hellendoorn*, Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht 29, p. 288.
- Brom-Struick W(illemien), *Ons oude Nederlandsche lied*, Tijdschrift voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis 13, 1929.
- Brom-Struick W(illemien), *Reidansen* (Rotterdam 1927); id., II (Nieuwe bundel) (Rotterdam 1927-1928); III *Country dances*, bewerkt door M. van Crevel (Rotterdam 1936).
- Brouwer C., *Das Volkslied in Deutschland, Frankreich, Belgien und Holland* (Groningen-'s-Gravenhage 1930).
- Bücher K., *Arbeit und Rhythmus* (Leipzig 1924).
- Buren L. van - L(evien) de Bree, *Kinderliedjes in Zeeland* (= Het Zeeuwse Boek I) (Terneuzen 1930).
- Buter Adr., *Boerendansreveil in Twente*, Overijssel, Jaarboek voor cultuur en historie 1952, p. 91-102.
- Buter Adr., *Spinnen en weven in volkslied en -taal*, Jaarverslag 1956 Stichting Textielgeschiedenis, p. 17-21.

- Buter Adr., *Volk en land van Twente. Feesten, gebruiken en volksgeloof van de jaarronde* (Enschede-Goor 1951).
- Buursink Joh., *'n Rozendaans* (Assen 1950).
- Buursink Joh., *Het boek van de Lonneker landbouw* (Enschede 1956).
- Cate F. ten, *Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 89-92 (verhaaltjes en liedjes uit Borne).
- Cock A. de - Teirlinck Is., *Kinderspel en kinderlust in Zuid-Nederland* 1-7 (Gent 1902-1908).
- Coers F. R. Frzn., *Liederen van Groot-Nederland* (met toonzetting) (Amsterdam 1912-1936).
- Coussemaeker Edm. de, *Chants populaires des Flamands de France* (Gent 1856).
- Daan Jo C., *Wieringer land en leven in de taal* (Alphen aan de Rijn 1950).
- 't Daghet in den Oosten, *Limburgsch tijdschrift voor alle liefhebbers van taal- en andere wetenswaardigheden* (1885-1904).
- Deelman L. H., *Melodieën-Gids voor bruiloften, feestelijke of gezellige bijeenkomsten*, bevattende ruim 400 zangwijzen van allerlei aard (Groningen 1893).
- Deinse J. J. van, *Uit het land van katoen en beide* (Enschede 1922, ³1953).
- Delft A. J. A. C. van, *Spin- en weversliedjes* (Utrecht-Nijmegen 1952).
- Dessauer Ren., *Das Zersingen*, Germanische Studien 61 (Berlijn 1928).
- Dingeldein W. H., *Het land van de Dinkel* (Meppel 1948, ³1959).
- Dingeldein W. H., *Pallem-pallem-poaschen*, Noaberschopp 4, 1935, p. 25-27).
- Doornbosch Ate, *Op zoek naar liedjes*, Groningen 2, p. 76-82.
- Drente, een handboek voor het kennen van het Drentsche leven in voorbije eeuwen, onder redactie van J. Poortman (Meppel 1943, ³1951).
- Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902-23, 1930 (niet verder verschenen); *Driemaandelijksche Bladen*, Nieuwe Serie, sedert 1948.
- Drost J(ohanna) W. P., *Het Nederlandsche kinderspel vóór de 17e eeuw*, Diss. A'dam (Den Haag 1914).
- Duyse Fl. van, *De melodie van het Nederlandsch lied in hare rhythmische vormen* (Den Haag 1902).
- Duyse Fl. van, *Het oude Nederlandsche lied* 1-3. Wereldlijke en geestelijke liederen uit vroegeren tijd ('s-Gravenhage-Antwerpen 1903-1908).
- Duyse Fl. van, *Oude Nederlandsche liederen-melodieën uit de Souterliedekens* met inleiding, aantekeningen en klavierbegeleiding (Gent 1890).
- Eigen Volk*, Tweemaandelijks tijdschrift voor de volkskunde van Groot-Nederland met genealogisch-heraldisch bijvoegsel „De Liebaert” 1-11 (Haarlem 1929-1939).
- Elderink C(ato), *Oet et Laand van aleer. Twènther vertelsels* (Enschede ³1924).
- Erk L. - Böhme F. M., *Deutscher Liederhort* 1-3, Auswahl der vorzüglicheren Deutschen Lieder, nach Wort und Weise aus der Vorzeit und Gegenwart gesammelt von Ludwig Erk, fortgesetzt von Franz M. Böhme (Leipzig 1893-1894).
- Eschelbach H., *Der Niedergang des Volksgesanges, Ein ernstes Mahnwort* (Leipzig z.j.).
- Flierefluiter*, Uitgave De Gemeenschap (Bilthoven 1936).
- Galmgaten*, Uitgave De Gemeenschap (Bilthoven ³1936).
- Garbe R., *Oole plattduutsche Leider* (Leipzig 1913).
- Garbe R., *Jungs, holt fast! Suldatenleider* (Jena 1915).
- Geïllustreerde gids voor Ootmarsum en omstreken*, Uitgave der Vereniging tot bevordering van het vreemdelingenverkeer te Ootmarsum (Zwolle ³1948).
- Geldersche Nachtegaal*, De, - zingende een groot aantal gezelschapsliederen (Nijmegen 1870).

- Geldersche Volksalmanak* voor het jaar 1942, Nieuwe Reeks 1 (Putten 1942).
- Ghesquière R., *Kinderspelen uit Vlaamsch België*, verzameld door den West-vlaamschen Onderwijzersbond 1-2 (Gent 1905).
- Gouw J. ter, *De volksvermaken* (Haarlem 1871).
- Graft C(atharina) C. van de, *Middelnederlandsche historieliederen*, toegelicht en verklaard, Diss. (Epe 1904).
- Graft C(atharina) C. van de, *Palmpaasch, Een folkloristische studie van palm-zondaggebruiken in Nederland* (Dordrecht 1910).
- Graft C(atharina) C. van de, *Nederlandsche volksgebruiken bij hoogtijdagen* (Amsterdam 1947).
- Groen P., *Oude en nieuwe Groninger liederen* 1-2, pianobewerking van G. R. Jager. Uitgegeven in opdracht van het hoofdbestuur van „Groningen” (Delft 1930); heruitgegeven als „t Grunneger Zangboek”, door K. ter Laan, met pianobegeleiding en een 80-tal nieuwe nummers van Theo Westen (Winschoten 1958).
- Grolman H(ermine) C. A., *Nederlandsche volksgebruiken* (Zutphen 1931).
- Grunneger Laideboukje*, uitgegeven in opdracht van de Alg. Verainen „Groningen” (Groningen z.j.).
- Haan Tj. W. R. de, *Groningen zingt! Beschouwingen over een provinciale liederenschat* [Assen 1944].
- Haan Tj. W. R. de, *Lieve schipper, vaar mij over*, Historia 10, 1944, p. 18-21.
- Haan Tj. W. R. de, *Ouderwetse avondliederen*, Historia 14, 1948, p. 21-24.
- Haan Tj. W. R. de, *Volk en dichterschap*, Diss. Nijmegen (Assen 1950).
- Haan Tj. W. R. de, *Een oud straatlied Kluchtig verhaal over de meid van Twente*, De Mars 1, 1953, p. 172-173.
- Haan Tj. W. R. de, *Straatmadelieven, Een bundel met oude en nieuwe voor het merendeel nog niet in boekvorm gepubliceerde volks- en straatliederen* (Utrecht-Antwerpen 1957).
- Haan Tj. W. R., *'t Parradieske*, zang en dans van 't Noorden, Winschoten 1967.
- Hallema A. - Van der Weide J. D., *Kinderspelen voorheen en thans inzonderheid in Nederland* ('s-Gravenhage 1943).
- Hansen W., *Wesen und Wandlungen des Volksliedes*, in: Die Deutsche Volkskunde door Ad. Spamer, p. 283-298.
- Hellbron H., *Das Lied vom Grafen und der Nonne*, Inauguraldiss. (Kiel 1936).
- Hengeler Spöllers en Daansers*, Twentsche Folklore-Vereeniging (Hengelo z.j., = vóór 1940).
- Heuvel H. W., *Oud-Achterboeksch boerenleven, Het geheele jaar rond* (Deventer 1946).
- Heuvel H. W., *Volksgeleef en volksleven* (Zutphen 1909).
- Heyns P., *Volksliederen* (= De Seizoenen 13-14: 57 levende Vlaamse liederen met inleiding) (Antwerpen 1941).
- Hiel L(aura), *Kinderspelen en liedjes uit het land van Dendermonde* (Gent 1931).
- Hoffmann von Fallersleben Aug. H., *Niederländische Volkslieder* (= Horae Belgicae 2) (Hannover 1856).
- Huizinga J., *Homo ludens, Proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur* (Haarlem 1938).
- Kalff G., *Het lied in de Middeleeuwen*, Diss. (Leiden 1883).
- Kamper Liedboek*, uitgegeven door Fl. van Duyse, Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlandsche Muziekgeschiedenis 3, p. 147 vv.
- Knuttel J. A. N., *Het geestelijk lied in de Nederlanden vóór de Kerkhervorming*, Diss. (Rotterdam 1906).

- Koepp J., *Deutsche Volkslieder in den Niederlanden von 1750 bis zur Gegenwart*, Zeitschr. f. Volkskunde 8, jaarg. 36-37.
- Komerell H., *Das Volkslied „Es waren zwei Königs-kinder“* (Stuttgart 1931).
- Komter A. - Kuipers, *Muzyk yn Fryslân oant 1800*, De Fryske Librye, Rige Lytse Folksskriften (Boalsert 1935).
- Kossmann F. K. H. *De Nederlandsche straatzanger en zijn lied in vroeger eeuwen*, Patria, Vaderlandsche cultuurgeschiedenis in monografieën 26 (Amsterdam 1941).
- Kunst J., *Het levende lied van Nederland*, Uit den volksmond opgeteekend en bewerkt voor zang (blokfluit) en piano (Amsterdam 1938).
- Kunst J., *Noord-Nederlandsche volksliederen en -dansen 1-3* (Groningen 1916-1917).
- Kunst J., *Terschellinger volksleven*, Gebruiken, feesten, liederen, dansen ('s-Gravenhage 1915,³ 1951; hier ook veel literatuur).
- Kwast J., *Gezelschapsliederen*, of uitgezochte verzameling van 145 Nederlandsche zangen en 14 volksliederen 1-2 (Rotterdam z.j.⁴).
- ter Laan K., *Folkloristisch woordenboek* ('s-Gravenhage-Batavia 1949).
- ter Laan K., *Groninger Encyclopedie 1-2* (Groningen 1954-1955).
- ter Laan K., *Nieuw Groninger woordenboek* (Groningen-Djakarta ² 1952).
- Lachende water, Het*, ('s-Gravenhage ² 1938).
- Lambrechts L., *Limburgsche liederen*, uitgegeven door de „Commissie voor het oude volkslied”. 1. Tekst en zangwijze van 80 Limb. volksliederen. 2. Aantekeningen en varianten (Antwerpen-Gent 1937).
- Lattin Am. de, *Het marktlied, Wat de liedjeszangers zongen* (Antwerpen 1946).
- Leeuw G. van der, *In den hemel is eenen dans* (Amsterdam 1930).
- Lehnhoff W., *Westfälisches Spielbuch, 365 Jugend- und Volksspiele*, Aus Wirklichkeit und Überlieferung (Dortmund 1922).
- Le Jeune J. C. W., *Letterkundig overzicht en proeven van de Nederlandsche volkszangen sedert de XVe eeuw* ('s-Gravenhage 1828).
- Lied en luit* (Rotterdam 1929).
- Loontjes H., *Wat me in Limbörg mèt de kinder zink en zòng*, De Bronk, 8e jaarg. 1960, p. 82-84.
- Lootens A. - Feys J. M. E. *Chants populaires flamands avec les airs notés et poésies populaires diverses, recueillis à Bruges* (Brugge 1879).
- Mak J. J., *Middeleeuwse Kerstliederen* (melodieën verzorgd door Dr. E. Bruning O. F. M.) (Utrecht-Brussel 1948).
- Meier E., *Stil- und Klangstudien zum Wiegenlied*, Inauguraldiss. (Griefswald 1932).
- Meier J., *Kunstlieder im Volksmunde* (Halle a. Saale 1906).
- Meier J., *Deutsche Volkslieder, Balladen*, Unter Mithilfe von H. Schewe usw. herausgegeben von J. Meier 1-2 (Berlijn-Leipzig 1935-1939).
- Meilink Alb., *Palmpaschen*, Op de Hoogte 8, 1911, p. 222-229.
- Mincoff-Marriage Eliz., *Zestiende-eeuwse Dietsche volksliedjes*, De oorspronkelijke teksten met de in de Souterliedekens van 1540 bewaarde melodieën ('s-Gravenhage 1939).
- Möller E., *Das Kinderspiel in Hessen*, Diss. (Giessen 1935).
- Mourik J. van, *Kinderspel en kinderlust*, Verdwijnende volkspoëzie (Leerdam 1931).
- Muller-Blattau J., *Deutsche Volkslieder*, Wort und Weise, Wesen und Werden, Dokumente, „Die blauen Bücher” (Königstein im Taunus, omstreeks 1958).
- Nederland zingt weer*, uitgegeven door de Raad voor de Ned. Volkszang, Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur.

- Nederlandsche Volkskunde*, Bijgebrachd door P. van Ipenburg, D. Kramer, P. J. Meertens, J. Waterink, A. de Vries, D. Deken, D. Wouters e.a. (Groningen z.j.).
- Nederlandsche volksliedbundel*, verzamelbundel door Loosjes en Kunst (Leiden 1940).
- De Nieuwe Overijsselsche Zanggodin of eene fraaye verzameling van allerlei nieuwe herders- en minnezangen*, bijeen verzameld tot vermaak der Jonkheid (Deventer 1788).
- Ons lied* (Den Haag 1937).
- Onze lichte muziek, Nationale elementen in de Nederl. amusementsmuziek*, Rapport Commissie-Kunst (Amsterdam 1954).
- Oude kinderliedjes en spelletjes*, verzameld door S. M. Bouman van Tertholen; pianobegeleiding van Th. van der Bijl, 1-2 (Groningen z.j.²).
- Panken P. N., *Liederen, rijmen en kinderspelen uit Noord-Brabant* (Brecht 1899; geen melodie).
- Peeters K. C., *Het volksche Kerstlied in Vlaanderen* (Antwerpen 1942).
- Peltzer L., *Alte niederrheinische Kinderreime und Lieder*, Rheinisch-Westfälische Zeitschrift für Volkskunde 7, 1960, p. 115-121.
- Pinck L., *Verklingende Weisen, Lothringer Lieder* 1-4 (Metz 1926, 1928, 1933, 1939).
- Pollmann J., *Het blonde riet* ('s-Gravenhage z.j., ^a 1938).
- Pollmann J., *Het goede Nederlandsche volkslied* (Rotterdam 1938).
- Pollmann J., *Ons eigen volkslied*, Diss. Nijmegen (Amsterdam 1935).
- Pollmann J., *Volksliedstudie*, Een poging tot bepaling van haar kenobject, doel en middelen en van eenige desiderata (z.j.).
- Pollmann J. - Tiggers P., *Nederlands volkslied, Liederen en canons* (1946).
- Putten J. van der, *Beschouwingen over de volksdans*, Dux (juli-nummer 1941).
- Rakers A., *Graftschafter Volksreime und Sprichwörter* (Das Bentheimer Land 5) 1. Die Sammlung (Bentheim 1930).
- Reifferscheid A., *Westfälische Volkslieder in Wort und Weise*, mit Klavierbegleitung und liedervergleichende Anmerkungen (Heilbronn 1879).
- Revis J., *Over-ijsselsche sangen en dichten* (Deventer 1630; 2e vermeederde druk, Leiden 1634).
- Roes H., *Het oude lied in de 19e eeuw* (Haarlem 1897).
- Röntgen Julius-Van der Ven D. J., *Nederlandsche boerendansen* (Amsterdam 1923).
- Röring W. G. A. J., *Kerkelijk en wereldlijk Twente*, Historische schetsen 1-2 (Oldenzaal 1909-1911).
- Röring W. G. A. J., *Kinderliedjes uit Geesteren*, Driemaandelijksche Bladen 4, 1905, p. 48-50.
- Rosenmüller E., *Das Volkslied „Es waren zwei Königskinder“* (Dresden 1917).
- Rüssel A., *Das Kinderspiel* (München 1953).
- Salmen W., *Das Volkslied in Westfalen, seine Geschichte und Eigenart*, in: Der Raum Westfalen 4 (Münster 1958).
- Salmen W., *Der Volksliedschatz eines westfälischen Tippelbruders*, in: Westfälischer Heimatkalender für 1959, p. 119-112.
- Salmen W., *Ergebnisse und Aufgaben der Volksliedforschung in Westfalen nach 1945*, Rheinisch-Westfälische Zeitschrift für Volkskunde 1, 1954, p. 258-262.
- Salmen W., *Grundriss einer Geschichte des Tanzes in Westfalen: Westfälische Forschungen* (1954).
- Salmen W., *Zur Erforschung landschaftlicher Eigentümlichkeiten in den Weisen des westfälischen Volksliedes*, Rheinische Jahrbücher für Volkskunde 3, 1952, p. 135 vv.

- Salmen W., *Weihnachtsgesänge des Mittelalters in westfälischer Aufzeichnung*, Zum Liederbuch der Katherina Tirs van 1588, Kirchenmus. Jahrb. 36, 1952, p. 22 vv.
- Sanders J. E., *Het Nederlandse kinderlied*, Diss. (Leiden 1958).
- Sanson-Catz A. - De Koe A., *Oude Nederlandsche volksdansen* 1-2 (Amsterdam 2 1935, 1930; 1 ook in: *Bunte Tänze* 7, *Holländische Tänze*).
- Sartori P., *Westfälische Volkskunde* (Leipzig 1922).
- Sharp C. J., *English Folk-song, Some conclusions* (Londen ³ 1954).
- Scheurleer D. F., *Nederlandsche Liedboeken, Lijst der in Nederland tot het jaar 1800 uitgegeven liedboeken*, samengesteld onder leiding van Dr. D. F. Scheurleer ('s-Gravenhage 1912; eerste supplement, 's-Gravenhage 1923).
- Scheurleer D. F. - Röntgen J., *Nederlandsche dansen der 16e eeuw* (Leipzig 1902).
- Schrijnen Jos., *Nederlandsche volkskunde* 1-2 (Zutphen 1915-1916; ² 1930-1933).
- Simons Jos., *Ons vroom en vroolijk Kempenland* (Antwerpen 1925; gekommentarieerde uitgave van een reeks Kempische liederen).
- Snellaert F. A., *Oude en nieuwe liedjes* (Gent - 's-Gravenhage ² 1864).
- Stahl W., *Niederdeutsche Volkstänze* 1-2 (Hamburg 1921).
- Stalpaert H., *Oudvlaamse volksliederen op vliegende bladen*, Historie en folklore (Heule 1959).
- Sweers H., artikelen over het volkslied, in: *Volksche Wacht* 5, 1940-1941, no. 7; 6, 1941-1942, no. 1.
- Tekstboek van de Nederlandsche Vereeniging voor de volkszang* (Den Haag ²1928).
- Tiggers P., *Volksmuziek, Kleine cultuurbibliotheek* (Amsterdam 1934).
- Troelstra-Bokma de Boer S. (Nynke van Hichtum) - J. Pollmann, met medewerking van Dien Kes en C. J. Stip, *Het spel van moeder en kind*, Oude kinderrijmen voor jonge ouders (Heemstede 1936, ⁴ 1948).
- Thirsis-Minnewit, bestaande in een verzameling der moyste en aangenaamste Minnezangen en Voysen 1-3 (Amsterdam 1752, 1750, z.j.).
- Tiggers P., *Volksmuziek* (Amsterdam 1943).
- Ven D. J. van den, *Van vrijen en trouwen op 't boerenland* (Amsterdam-Mechelen 1929).
- Ven-ten Bensel E. van den, *Dances of the Netherlands* (Londen 1949).
- Ven-ten Bensel E. van den, *De volksdans berleeft* (Middelburg 1933).
- Ven-ten Bensel E. van den, en Ven D. J. van den, *De volksdans in Nederland* (Naarden 1942).
- Ven-ten Bensel, E. van den, *De volksdans in Nederland*, Haagsch Maandblad, 7e jaarg. 1930, p. 408-426.
- Verzameling Boekenooen*, folkloristische verzameling berustend op het Bureau voor Volkskunde te Amsterdam.
- Veurman B. - Bax D., *Liederen en dansen uit West-Friesland* (1944; in de literatuuropgave is ook een lijst van oude liedboekjes opgenomen).
- Veurman B., *Adelijn, bruin maagdelijn*, Hoorn 1966.
- Vloten J. van, *Nederlandsche baker- en kinderrijmen* (Leiden ⁴ 1894).
- Volksdansen*, in: leidraad 2 van het Koninklijk Nederlandsch Gymnastiek Verbond (samengesteld door een kleine commissie onder voorzitterschap van C. Ras, omschrijving van de dansen door J. Brandenburg).
- Volksliederenbundel* (samengesteld door de commissie Smijers, Bruning, Dresden, Geraerds, Mevr. Grimberg-Huyse, Kunst) (Haarlem-Utrecht 1952).
- Vries J. de, *Vertelling en lied*, in: *Volk van Nederland* (Amsterdam ³ 1943), p. 255-304.
- Wackernagel Ph. K. E., *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts* (Leipzig 1864).

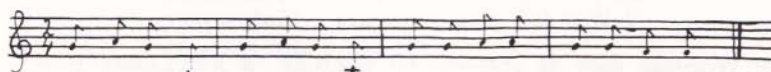
- Wagenfeld K. - Hatzfeld J., *Tänze und Lieder zur altwestfälischen Bauernhochzeit* (Warendorf).
- Wanink G. H., *Twents-Achterhoeks Woordenboek* (Zutphen 1948; vermeldt verschillende rijmpjes en dansliedjes).
- Wehrhan K., *Kinderlied und Kinderspiel*, Handbücher zur Volkskunde 4 (Leipzig 1907).
- Wehrhan K., *Das niederdeutsche Volkslied „von Herrn Pastor sine Kob“ nach seiner Entwicklung, Verbreitung, Form und Singweise* (Leipzig 1922).
- Westfälische Heimattänze, in Verbindung mit dem Westfälischen Heimatbund und dem Niederdeutschen Volkstanzkreis herausgegeben von O. Ilmbrecht unter Mitarbeit von I. Adam und M. Heine (Hamburg ² 1936).
- Wiora W., *Das echte Volkslied, Musikalische Gegenwartsfragen* (Heidelberg ² 1950).
- Wirth H. F., *Der Untergang des niederländischen Volksliedes* ('s-Gravenhage 1911).
- Wolfram R., *Deutsche Volkstänze* (Leipzig 1907).
- Wouters D., *Er is een moord gebeurd* (Utrecht z.j.).
- Wouters D., *Het blakend minnevier* (Utrecht z.j.).
- Wouters D., *Hofken van geestelijke liederen* (Amsterdam 1943).
- Wouters D., *Het Nederlandsche straatlied*, Libellenserie 365-366 (Baarn 1939).
- Wouters D., *Van avontuur en minne* (Utrecht z.j.).
- Wouters D., *Van water en wind, Zee- en visschersliederen* (Amsterdam 1943).
- Wouters D. - Moormann J., *Het straatlied, een bundel schoone historie-, liefde- en oubollige liederen* (Amsterdam 1, 1933; 2, 1934).
- Wijngaarden G. van, *Geïllustreerde gids voor Rijssen en omstreken* (Almelo z.j.).
- Zillmann Fr., *Zur Stoff- und Formgeschichte des Volksliedes „Es wollt' ein Jäger jagen“*, Diss. (Berlijn 1919).
- Zingt allen mee*, Gebeden- en zangboek ten dienste van het volk, samengesteld door Dr. E. Bruning O. F. M. (Utrecht ⁴ 1940).

I. LIEDJES IN DIALEKT OF MET DIALEKTINSLAG

A. KNIELIEDJES

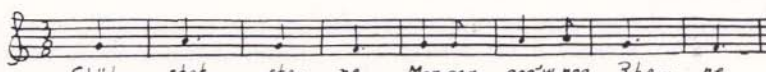

Pan kook bakken, Mèl versmakken, 'Öllie halen, Duur betalen.

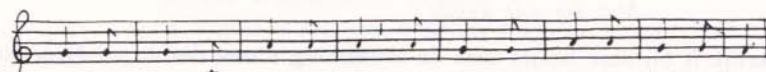
mèl versmakken: beslag maken

In plaats van „pankook bakken” zong men ook wel „brödken bakken”. De laatste regel luidde soms „en nooit betalen”. Het liedje werd vroeger speciaal gezongen als men bij het open haardvuur zat en de kleine op de knie liet paardje rijden. Het werd o.a. in Ootmarsum, Weerslo en Geesteren genoteerd. De melodie van dergelijke deuntjes behoort tot een zeer eenvoudig type; veelal heeft men aan een drietonenmotiefje genoeg, maar in ieder geval loopt de omvang niet verder uit dan een sekst.

Voor het type vergelijk men: De Cock en Teirlinck, *Kinderspel en kinderlust* 4,291; Erk-Böhme 3, no. 1830, p. 588 (het liedje Kuchenbacken); Rakers, p. 143, no. 1246 (Pannekooke backn, Fett versmackn; een overeenkomstig liedje uit het Bentheimse); G. Bartelink, *Enkele kinderdeuntjes en spelliedjes uit Twente* (De Mars, 5,1957, p. 17-18).

Stöt stat ste-ne, Morgen goa'w noa Rhe-ne,

Oa wer - morg'n noa Am-ster-dam, Dan krigs den besten tabberd an.

Rhene: Rheine.

Deze tekst werd bij Ootmarsum genoteerd. In Geesteren luidde de laatste regel: „Dan krigs 't beste päkske an”. In Enter: „Dan kri'j den besten sabberd an”. Daar werd het liedje vervolgd:

*Van Amsterdam naar Spanje
Appeltjes van Oranje
Pere van de bomen
Rijke rijke omen
Rijke rijke juffertjes
Droegen zijde pantuffeltjes.*

Vergelijk Rakers, p. 42, nr. 186-189 (overeenkomstige liedjes uit het Bentheimse); het liedje Storch, Storch, Stane bij Erk-Böhme³, p. 595, no. 1855; H. Loontjes, *Wat me in Limbörg mèt de kinder zink en zòng* (De Bronk 8, 1960, p. 82-84). Tot deze drietoonsliedjes behoort ook „Hosse bosse deune (teune; boeze)”.

*Hosse bosse deune
De vèrken onder de beume
De pielkes in de waterplas
'k Wol dat mien kindjen groot was (Saasveld).*

*Hosse bosse teume
Vèrken onder de beume
Pielhèn op den waterplas, (pielhèn: eenden)
Ik wol dat oons Jensken groot was (Borne).*

*Hosse bosse teune
De vaarkens onder de beume
De pielkens in de waterplas, (pielkens: eenden)
'k Wol da'k gauw groot was (Enter).*

Hiermee vergelijk men de gegevens bij Buursink, 'n Rozendaans, p. 80; Ter Laan, *Nieuw Groninger Woordenboek*, p. 485 II Waigelaide: Tippe, tappe, tonen; p. 1048 XVI; *Spel van moeder en kind*, p. 128: Hossebossen.

*Hosse bosse bolle
Moarn dan goa'w noa Zwolle,
Oawermoarn noa Kampen,
Doar haal wi'j twee voar lampen (voar: voer)
Met twee peerdjes vuur de wagen,
Doar kan onze Jenske zo hard met jagen (Borne).*

*Hosse bosse bolle
Wèl geet ter met Jantje noa Zwolle?
Van Zwolle noa de Nijstad
En haal dat klène jungske wat (Geesteren).
(De Nijstad ligt tussen Weerselo en Rossum).*

In Ambt-Delden werd het volgende genoteerd:

*Hop hop paardje in den draf
Morgen is het zondag
Dan geet Vaar noa Zwolle
Met die aole knolle.*

Opmerkelijk is bij deze liedjes vaak de afwisseling tussen dialect en Nederlands. Maar ook flarden dialect wijzen reeds op de eigen vorm die vele van deze liedjes in Twente gekregen hebben. Ook de varianten in de gebezigde plaatsnamen bij deze rijliedjes geven deze deuntjes iets eigens. Zo heeft het in diverse versies bekende „Wee wil met noa Benthem jagen?” aan de andere zijde van de grens een tegenhanger „Wä well möt no Holland fahre?”

*Krune, Krane, weggele, wane,
Wä well möt no Holland fabre
Holland es jeschloate
Dä Schlütel es jebroake*

L. Peltzer, *Alte niederrheinische Kinderreime und Lieder*, Rheinisch-Westfälische Zeitschrift für Volkskunde 7, 1960, p. 116. In Volthe werd de volgende tekst genoteerd:

*Hosse bosse ziegezagen
Wilt met hem naar Bentheim jagen?
Bentheim was gesloten
De sleutel was gebroken,
D'r zat nen oalen wèver in 't touw,
Dee wus nich wat hee etten zow.
Keernemelk met gerstebrood,
Sloa den oalen wèver dood.*

Uit de omgeving van Enschede komt de volgende tekst:

*Ziege, zage, hotte, page,
Wee wil met noa Benthem jagen?
Benthem is gesloten,
De sleutel is gebroken.*

Is der dan geen man in 't land,
 Die die sleutel weer maken kan?
 Jawel. Hoe heet die dan?
 Jonker Jan.
 Hoe hiet zijn vrouw?
 Kniep in den arm, maar niet in de mouw.

Zie C. Elderink, *Oet et Laand van aleer*, p. 7-8; Rakers, p. 42-44.

Uit Borne komt het volgende hosse-bosse-versje:

Hosse bosse boeze
 Achter oonze boeze,
 Doar stôn ne grote nôttenboom,
 Doar zat nen luien wêver in,
 Wat zal dèn te vrèttèn hebben,
 Keernemelk met gestebrood,
 Houwt den luien wêver dood,
 Leit hem op het spintvat,
 (spintvat: spanen maat van een spint, ca. 8 liter)
 Houwt hem met de pan vuur 't gat,
 O man wat pleert dat. (pleren: kletsen, klappen)

Het liedje „Wie geet er met noa Bènthem jagen?” kwam ook als spelliedje voor; in Borne op de volgende manier:

Kroene kranen, witte zwanen,
 Wie geet er met noa Bènthem jagen?
 Bènthem is gesloten,
 De sleutel is gebroken,
 En der is in 't land geen timmerman,
 Dee den slöttel weer maken kan,
 Doar valle wij, doar valle wij,
 Doar valle wij allemoal daale, (daale: op de grond)
 Kukelekuu!

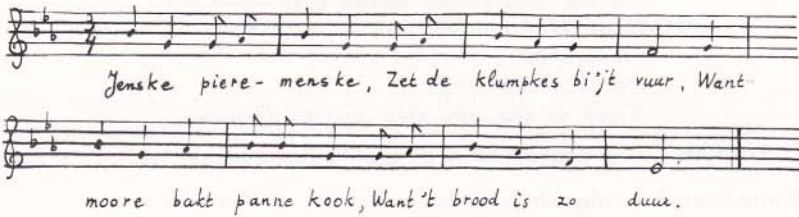
Lang geleden noteerde Röring in Geesteren het volgende slot voor het liedje „Hosse bosse ziegezagen”:

Joagt 'm noa de belle
 Zet 'm op de schelle
 Houwt 'm met ne planke veur 't gat,
 Joagt 'm noa de Niestad,
 Doar krig hé nog nich half zat.

Röring beschrijft hoe het liedje werd gezongen: een klein kind staat op een stoel. Twee meisjes „botsen”, terwijl zij het kind vasthouden, de stoel op en neer en zingen daarbij het bovengenoemde deuntje (*Driemaandelijksche Bladen* 4, 1905, p. 48-49).

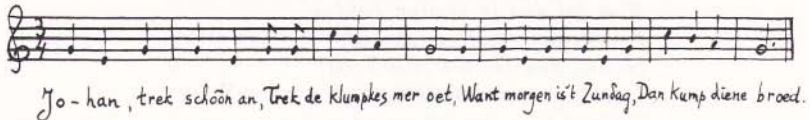
Literatuur: P. Bahlmann, *Münsterische Lieder und Sprichwörter in plattdeutscher Sprache*, p. 56: Sigesage, Hottewage; M. E. Houck schreef over Hotte page — Ziegezage, een liedje in Deventer dialect (*Noaberschopp* 4, augustus 1935, p. 80); in *Drenthe*, jaarg. 21, no. 3, 1950 wordt het oude liedje Hossebos vermeld; bij Panken (p. 29) vindt men houtzagersliedjes, die met „ziege zagen” beginnen; M. E. Houck heeft eveneens over Hottepage — Ziegezage geschreven in *Verslagen en Mededeelingen van Overijsselsch Regt en Geschiedenis* 51 (2e reeks 27), p. 58-60; verder Boekenooien, *Onze rijmen*, p. 18.

In de omgeving van Oldenzaal werd het liedje „Jenske pieremenske” genoteerd.

Voor de laatste regel vergelijk men Ter Laan, *Nieuw Groninger Woordenboek*, p. 418, no. XI „Voader Oabram, voader Oabram, 't Brood is zo duur”.

In Losser noteerde ik het deuntje „Johan trek schoôn an”.

Een ander knieliedje vermeldt Cato Elderink, *Oet et Laand van aleer*, p. 7: „en op ziene knee löt hee em riên um de wêld, op de moat van 'n heel oald leed, dat 'e van besvaêr nog kènt:

Hänsken, Diedelhänsken leut 't peerdken besloan,
Leut et den hoogen berg op goan.
Hoogen bèrg van deepen dal.
't Is jammer dat Hänsken sterven zal.”

Een ander liedje wordt zowel door Cato Elderink (p. 118, no. 3 en 4) als door Joh. Buursink vermeld ('n Rozendaans, p. 80):

Damme-damme-deuske
Moargen krie'w 'n meuske, (meuske: boerenkoolmoes)
Oawermoargen riestebri'j,
Doar is oonze kleine bi'j.

In Borne noteerden wij:

Hosse bosse beier,
De köster lust gin eier,
Wat lust e dan?
Spek in de pan,
Doar wodt oons Jensken groot van.

B. WIEGELIEDJES

In deze vorm werd het liedje in Oldenzaal genoteerd (de *puuster* is een holle ijzeren pijp, waardoor men blies om het vuur aan te wakkeren). Een lichtelijk afwijkende versie werd zowel in Noord-Twente als in Lonneker genoteerd:

Troela litke

*Bliw nog een bitke,
't Wodt vanoaw'nd nich duuster.
Komst doe wat te laat in boes,
Dan krigs wat met 'n puuster.*

Andere varianten: Cato Elderink, *Oet et Laand van aleer* (p. 120, no. 15), *Truu-deludeluudjen Bliuw nog 'n betjen*; Rakers, p. 118, no. 775.

Ruim 50 jaar geleden noteerde J. Kunst in Enschede het wiegelied „'s Morgens is den riep zoo koald”. In *Het levende lied van Nederland*, p. 37 tekende hij hierbij aan: „Klaarblijkelijk de resten van een ruitersballade. Wie helpt mij aan den ontbrekenden tekst? De melodie is er een zonder eind: de laatste toon, de secunde, voert terug naar de beginterts.” Kunst heeft het lied, naar men mij vertelde, van Mevrouw C. Elderink; herinneringen hieraan, vrij vaag overigens, bleken nog hier en daar te leven. Vergel. Kunst, *Noord-Nederlandsche volksliederen en dansen* 3, 1917, p. 10, no. 5; *Volksliederenbundel* (Haarlem - Utrecht 1952), p. 352, no. 168.

Voor het slot op de bovensecunde kan men de opmerking vergelijken, die Erk-Böhme (3, p. 425, no. 1603) naar aanleiding van een dergelijk geval maken: „Schluss auf der Obersekunde (also mit einem Akkordton der Dominante) ist im Volksgesange nicht selten und nicht zu tadeln, weil auf diese Halbkadenz (durch Wiederholen der Melodie) der erwartete Tonika folgt, somit das Gefühl befriedigt wird.”

's Morgens is den riep zoo koald, riep zoo koald, Joagjen hopsa sa,
fi-ve-la, falderaldera, Reden drej ruterkes vuur mien duur, Joagjen hopsa sa,
fi-ve-la, falderaldera, Reden drej ruterkes vuur mien duur.

Verschillende wiegeliedjes hebben enkele onbegrijpelijke kooswoordjes, bijvoorbeeld die met „Heia kapeia” beginnen. In een Duits wiegelied vindt men hier „Eia popeia”, of het kooswoordje „Bubbai”, dat oorspronkelijk zo veel als „popje” betekend schijnt te hebben (zie Wehrhan, p. 16 en p. 141; Erk-Böhme 3, p. 581, no. 1813). In een Groninger wiegeliedje luidt de laatste zin: „Poppien, doe dien ogies tou”. De volgende versie komt uit Geesteren.

Hei-a heia ka-pei-a, Suzo keendken sloa-pen. Dien vader hodt de
schoa-pen, Dien moder hodt de boonte koo, Suzo keendken soo diene eugstes too.

Op een overeenkomstige melodie werd in Ambt-Delden gezongen:

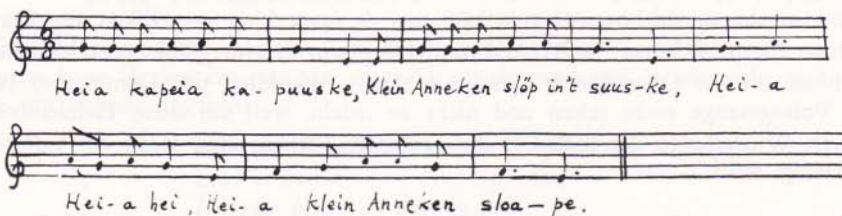
Heia kapeia
Sloap mer gauw in de heia (heia: wieg)
Hadden wi'j zon klein kindeke nich,
Dan zongen wi'j ok van heia nich.

En in Borne:

Heia kapeia
Oonze Jensken lig in de heia.
Har wi'j zon klein Jenske nich
Dan zungen wi'j heia kapeia nich.

Uit Noord-Twente stamt:

Heia kapeia kapuuske,
Klein Anneken slöp in 't suuske. (suuske: wieg)
Heia heia hei,
Heia klein Anneken sloape.

Uit de omgeving van Enschede noteerde C. Elderink nog (*Oet et Laand van aleer*, p. 6):

Heia kapeia,
Sloa beunderkes dood,
Kok ze in 't pötken,
Dan ètt' ze gin brood.

Zie verder: Bezoen, *Taal en volk van Twente*, p. 82 (wiegeliedje uit Enschede); *Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 112 (liedje uit Vriezenveen); *Spel van moeder en kind* ⁴, p. 28; voor Westfaalse parallellen vergelijke men *Rakers*, p. 41, no. 180; Bahlmann, p. 52, no. XLI en XLII; W. Lehnhoff, *Westfälische Mundarten* (Dortmund 1920), p. 3.

Een herinnering aan een bedreiging uit een ver verleden leeft nog in het liedje:

Suja, suja, lutke wicht, (lutke wicht: klein kindje)
Sloape zeute, eugkes dicht.
Hunniewieve, 'k zal di'j sloan, (Hunniewieve: reuzenvrouwen)
Kunst doe bi'j de heija stoan.

Vergel. J. Schrijnen, *Volkskunde* 1, p. 220; *Nederlandsche Volkskunde* (bijeengebracht door P. van Idenburg, Diet Kramer e.a.), p. 19; Boekenooogen, *Onze rijmen*, p. 36.

In Ambt-Delden werd het volgende wiegeliedje genoteerd:

Suzoa keendje sloapen
Vader hodt de schoapen,
Moder melkt de bonte koo,
Keendje doo de eugjes too.

Uit Geesteren stamt:

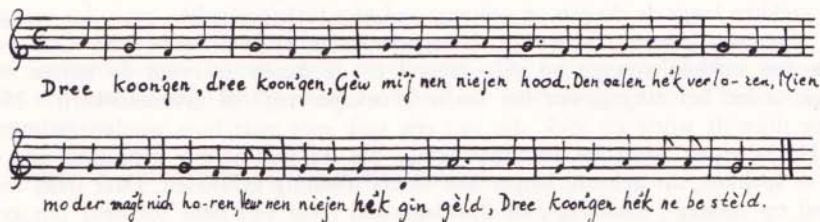
Suza zente,
Ik weege di'j met de veute,
Ik weege di'j met den rechter voot,
O, dan is ons kindeken zo groot (Röring, *Driemaandelijksche*
Bladen 4, 1905, p. 49).

Afkomstig uit Enschede is het volgende:

Sujoa, sujoa, keendeke,
't Pöpke steet in 't speendeke, (speendeke: kastje voor
brood etc.)
Wis dow dan nich zwiegen,
Dan zölle wi'j 't pöpke kriegen.

Zie J. Schrijnen, *Volkskunde* 1, p. 219; Buursink, 'n *Rozendaans*, p. 41; *Spel van moeder en kind* 4, p. 26: Suja, suja, deine (uit Twente); Groen 2, p. 71, p. 126: Ruur, ruur, m'ien kindje; Kunst, *Terschellinger volksleven* 3, p. 176: Suze nane keltsje; De Cock — Teirlinck, *Kinderspel en kinderlust* 4, p. 229 vv.: wiegeliedjes; J. Simons, *Ons vroom en vroolijk Kempenland*, p. 59; Ter Laan, *Folkloristisch woordenboek*, p. 466.

C. LIEDJES HET JAAR ROND

De laatste regel luidde ook wel in deze Hengelose versie: *Dree koon'gen bunt in 't vèld.* In Oldenzaal luidden de laats:e vier regels:

Mien oalen is versletten,
Mien vader mag 't nich wetten,
Mien moder hef gin gèld,
Dree koon'gen zint in 't vèld.

In Twente bestonden geen speciale gebruiken bij het Driekoningenfeest, zoals elders het eten van een koek met een boon erin.

Een oud vastenavondliedje is door J. Helderman geboekstaafd (*Overijsselsche en Twentsche woorden en uitdrukkingen*, in *Overijsselsche Almanak* 5, 1840, p. 28): „Ook heet de plaats aan de balken, naast den grooten schoorsteenboezen, alwaar het vleesch, spek en worst opgehangen wordt, de hörste, zoo als in een bekend Twentsch liedje voorkomt:

Bovven in de hörste,
Doar hangt de spiele met wörste:
Doo mi eenen langen
En loat de kleine mer hangen.”

Een analoog liedje vindt men bij Erk-Böhme 3, p. 126, no. 1209:

*Droben in der Firste
Hängen die Bratwürste.
Gebt uns de langen
Laszt die kurzen hangen.*

Anders verwoord is het begin van dit deuntje bij Panken, p. 8, waar het deel uitmaakt van een uitgebreid vastenavondlied:

*Boven in de schouwen
Daar hangen de worsten aan touwen.*

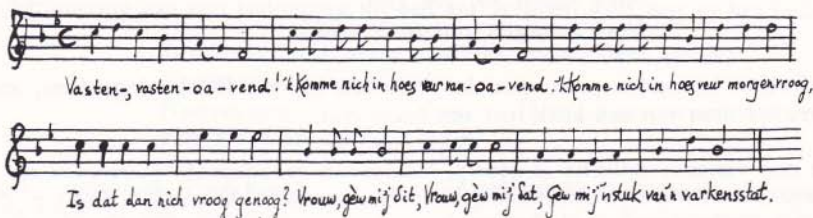
Vrijwel hetzelfde als het Twentse liedje luidt de tekst bij Boekenoogen, p. 59:

*Boven in de hanehorst (hanehorst: hanebalken)
Daar hängt een lange metworst.
Geef mij den langen
Laat den korte hangen.*

Zie verder Wanink, p. 114 (onder het woord „höste”); Ter Gouw, p. 199.

Van de liederen die in de 16de en 17de eeuw gezongen werden bij de aloude „vastelaventsganck” naar de Commanderie te Ootmarsum is niets overgeleverd. Het gebruik wordt vermeld in de *Overijsselsche Almanak* 8, 1843, p. 118-120. Zie ook het artikel *Vastenavond-deuntjes* door G. J. M. Bartelink in *Twènterlaand* jan.-febr. 1957, p. 3.

Het trekken langs de deuren op vastenavond met foekepotliedjes, zoals dat vroeger vrij algemeen geweest moet zijn, is tegenwoordig vrijwel verdwenen. Ook volwassenen trokken vroeger op vastenavond en de dagen daarvoor de huizen wel langs, onder het zingen van het liedje „Foekepotterij” of „Annefoekerij”. Men kreeg dikwijls worst en spek, die aan een stok mee naar huis werden gedragen. In Haaksbergen heeft de jeugdbeweging, die de inzameling gebruikte om de kas te spekken, dit gebruik langer dan elders levendig gehouden. Daar trekt men zowel op zondag-, maandag-, als dinsdagavond rond van deur tot deur om geld in te zamelen onder het zingen van „Vasten-, vastenoavond, 'k Komme nich in hoes veur vanoavond” en „Foekepotterij, foekepotterij, geef me een centje en ik ga voorbij”. Men heeft zich het gezicht zwart gemaakt en zich met alle mogelijke oude kleren uitgedost. Er wordt lawaai bij gemaakt op een foekepot en op potdeksels. Naast „Foekepotterij” werd ook wel gezongen „'k Heb zo lang met de foekepot gelopen” (verder als kinderliedje bekend).

In Losser kende men vroeger het deuntje:

*Vasteloavond komt vanoavond,
Klinget met de bussen,
Moore zit mien mussche good? (mussche: muts)
Vanoavond komt mienen vri'jer.
Koomp e nich, ik haal 'm nich,
Dan slöp e ook in miene armen nich.*

Vergelijk Ter Laan, *Nieuw Groninger woordenboek*, p. 762 onder Rommelpôt II, 5e strofe: De Vastenoavond en dij komt aan / Din speulen wie op de buzzen; en op p. 763 IV: Mouders zet mien kinnekapke op; Rakers, p. 29-32; H. Odink, *Vasselaovond* (Erica, 2e jaarg., 1946, p. 106; Tj. W. R. de Haan, *Vastenavondviering in Nederland* (Oostvlaamse Zanten 30e jaarg. no. 6).

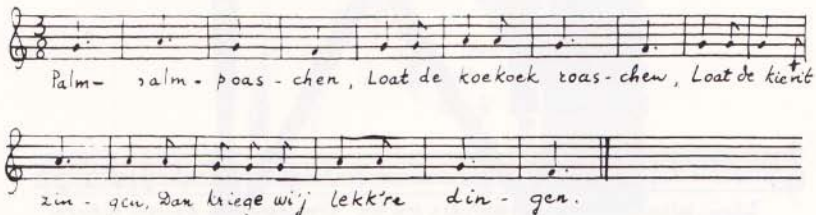
Grote variatie bestond er onder de palmpasenliedjes, die door de kinderen op Palmpasen 's morgens werden gezongen als ze met hun palmpasen — die ook overal volgens de traditie een enigszins andere vorm had — door de straten trokken. De optochten van de kinderen, dikwijls met muziekkorpsen opgeluisterd, kan men tegenwoordig nog (of weer!) allerwegen zien. Dikwijls worden er ook prijzen uitgereikt voor de mooist versierde palmpasens maar de liedjes hoort men nauwelijks meer, zoals ook de oude vorm van de palmpasens bijna nergens meer te zien is.

In Almelo luidde het oude palmpasenliedje:

*Pallem pallem Poasken
Loat de koekoek (hoonder) roasken,
Loat de veugel zingen
En de pallem springen.
Heikoerei! Heikoerei! (Heikoerei: volgens velen verbastering
van „Kyrie eleison”)
't Is nog één zondag,
Dan kriegén wi' 'n ei (bis)
Met een stoetenbrugge der bij.*

Een „stoetenbrugge” is een „snee wittebrood”. De laatste regel luidde ook wel: „Met een snee stoet en brood er bij” of „Met een stoetewegge er bij”. Een „wegge” is een brood.

In Enschede kende men het volgende rijmpje:

Ook hoorde men daar wel de volgende tekst:

*Palm, palm poaschen,
Heikoerei, heikoerei,
Nog meer enen zondag
Dan kri'j wi' 'n lekker tikei.*

De koekoek kwam ook in deuntjes over de grens voor. Zo registreerde Sartori (p. 151) uit de omgeving van Bielefeld:

*Palm, Palm, Posken
Lot den Kuckuck rosken
Lot de Vüegel singen
Lot de Palmen springen.*

Het slot „dan kri'j wi lekkere dinge” vinden wij evenals in Enschede ook in het

tussen Oldenzaal en Bentheim gelegen Gildehaus. Trouwens de tekst die te Losser gebruikelijk was staat ook bijzonder dicht bij die van Enschede:

*Palm, palm, poaschen,
Loat de vöggel zingen,
Loat de wichter springen,
Dan kri'j wi'j lekk're dingen.*

*Palm, palm, poaschen,
Van heikoerei, van heikoerei.
En nog meer enen zundag
Dan kri'j wi'j 'n lekker ei.*

*Palm, palm, poaschen,
Loat de koekoek roaschen,
De kievit dee loat zingen.
Dan kri'j wi'j lekk're dingen.*

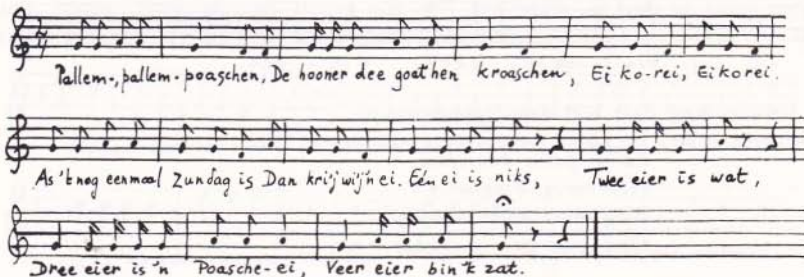
Vergelijk Cato Elderink, *Oet et Laand van aleer*, p. 15; Van de Graft, *Palmpaasch*, p. 54; Van Deinse, p. 6-7; Van Helvoort, p. 118.

De melodie te Oldenzaal wijkt duidelijk van die te Enschede af:

In Denekamp werd hier nog achteraan gezongen:

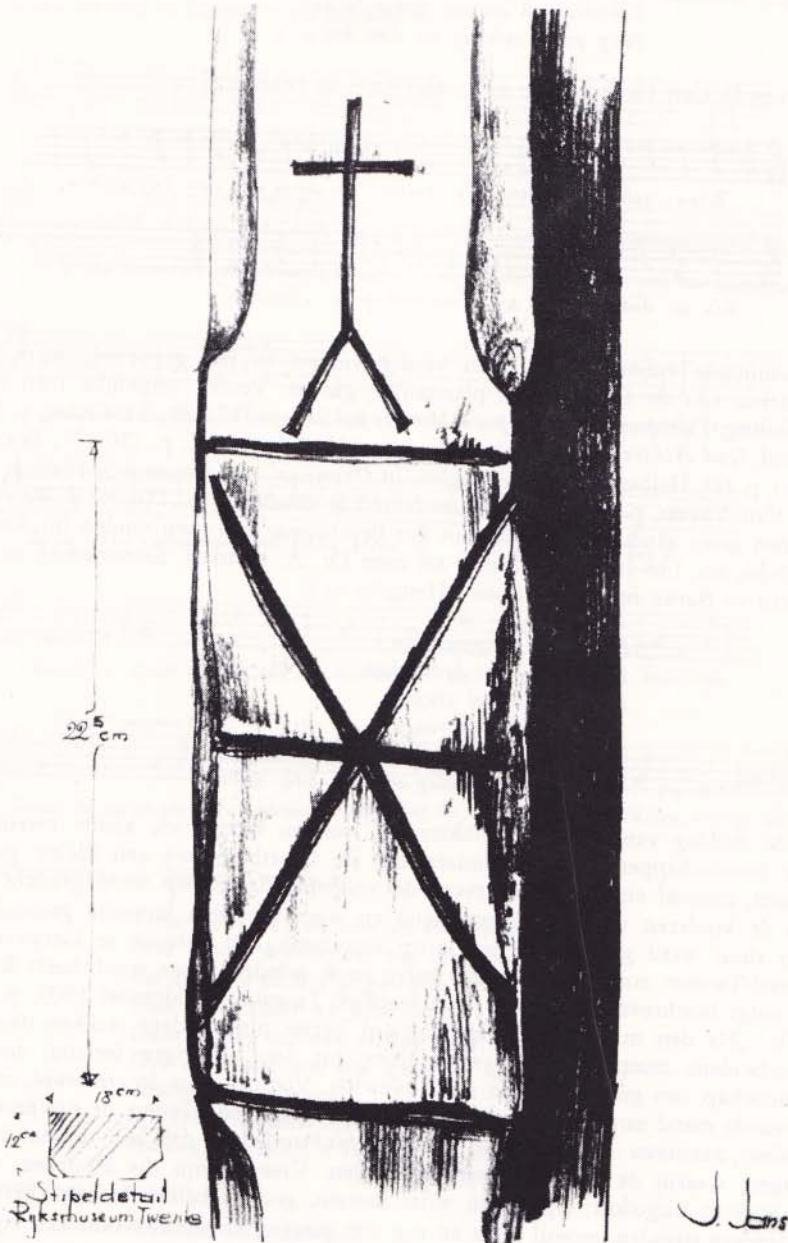
*Eén ei is niks,
Twee eier is wat,
Dree eier is 'n Poasche-ei,
Veer eier bin 'k zat.*

Overall bestonden weer plaatselijke varianten. De tekst te Geesteren luidde:

*Palm, palm, poaschen,
De hoener goat hen kroaschen,
Heikoerei, heikoerei,
Nog nen zundag en dan kri'j 'n scheetei* („scheten” = „tikken”).

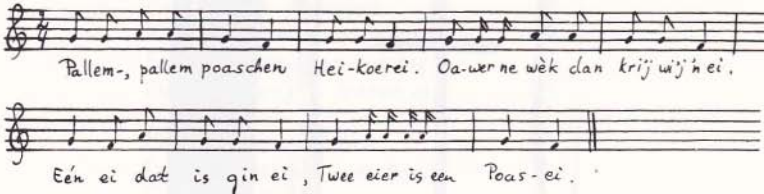

Stiepeldetail - Rijksmuseum Twente, Enschede. Gedateerd 1637. Maalkruis met horizontale groef in het midden. Kruisvormig 'merk' bekroont het geheel.

Te Enter zong men:

*Pallem, pallem, poasken,
Scheet mi'j neet in 't oasken.
Eikoerei! Wanneer kri'w 'n ei?
Nog enen zundag en dan kri'w 'n ei.*

In Ambt-Delden bleek het de volgende vorm te hebben:

Verschillende varianten kan men verder vinden in het genoemde werk van Catharina van de Graft en in plaatselijke gidsen. Verder vergelijkte men nog: A. Meiling, *Palmpaschen*, in *Op de Hoogte* 8, 1911, p. 222-229; Ter Gouw, p. 206; Heuvel, *Oud Achterhoeksche boerenleven*, p. 115; Schrijnen 1, p. 176-177; Boeken-oogen, p. 60; Halbertsma, *Paascheijeren*, in *Overijsselsche Almanak* 5, 1840, p. 154 vv.; Van Vloten, p. 71-72; *Driemaandelijksche Bladen* 1, p. 110; 3, p. 89; 7, p. 35; een groot aantal voorbeelden uit het Bentheimse kan men vinden bij Rakkers, p. 33-36, no. 138-163; voor Borne zie men Dr. A. Hulshof, *Samenleving en onderwijs te Borne in de 19e eeuw* (Hengelo z.j.):

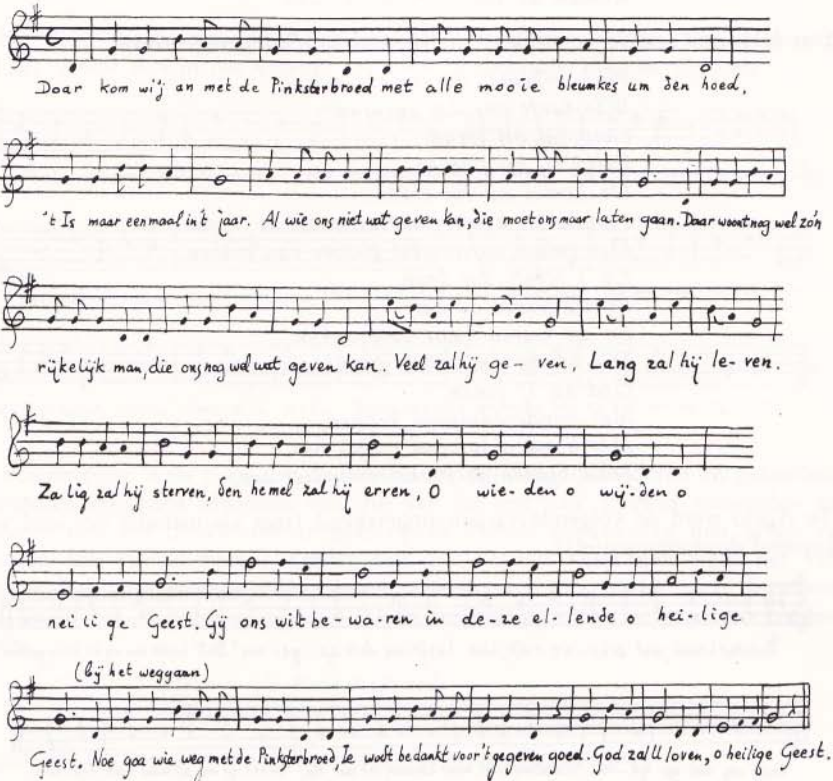
*Palm, palm, poaschen,
Loat de böner kroaschen,
Loat de veugel zingen,
Loat de palm springen,
Hoerei koerei.
Nog éenen Zöndag en wi'j heb 'n ei.*

In de middag van de eerste pinksterdag trokken vroeger de kleine meisjes in vele buurtschappen langs de huizen om de buurtbewoners een kleine gift te vragen, meestal enig geld, waarvoor de volgende dag snoep werd gekocht. Een van de kinderen was de pinksterbruid en werd met een kroontje getooid. Bij haar thuis werd gewoonlijk het snoep verorberd. Het gebruik te Geesteren in Noord-Twente, zoals dat ruim een halve eeuw geleden plaats vond, heeft Röring als volgt beschreven (*Kerkelijk en wereldlijk Twente* 1, Oldenzaal 1909, p. 298-299): „Na den middag van dien dag (nl. eerste pinksterdag) trekken daar onderscheidene troepen jongens en meisjes, tot den 12-jarigen leeftijd, door de buurtschap, om geld en eieren in te zamelen. Voorop gaan de *eierbruid*, met de versierde mand aan den arm, waarin de eieren geborgen worden, de *peelpronkster* (pelen: versieren met bloemen) en de *pinksterbruid*, die het tinnen kroesje dragen, waarin de centen geworpen worden. Vreemd zijn die kinderen, vooral de voorste, uitgedost; zij dragen witte mutsen, gouden bellen, kruisen, kettingen en andere sieraden, terwijl borst en rug met plaatjes of prentjes bestoken zijn. De jongens dragen met bloemen versierde petten, terwijl iedere groep ongeveer 12 deelnemers telt. Zo trekt men de buurt door van huis tot huis, om eieren en centen in ontvangst te nemen. Nadert men een woning, dan heft de kinderschaar een lied aan, dat evenals met meer overoude liederen het geval is, zodanig is verbasterd, dat het wel kan *gezongen*, maar uit den kindermond niet kan *opgeschreven* worden. Zoveel is intussen zeker, dat het een lied is ter ere van den

H. Geest, dat reeds dagtekt uit de 13e eeuw" (bij deze laatste opmerking mag men wel een vraagteken plaatsen).

Dit lied, dat in vergelijking met de meeste andere dergelijke liedjes een rijke melodie heeft, kon ik in 1954 nog in de volgende vorm te Geesteren noteren (het bleek zo ook te Bornerbroek bekend te zijn):

Doar kom wij an met de Pinksterbroed met alle mooie bleumpkes um den hoed,
't Is maar een maal in 't jaar. Al wie ons niet wat geven kan, die moet ons maar laten gaan. Daar woot nog wel zo'n
rijkelyk man, die ons nog wal wat geven kan. Veel zal hij ge- ven, Lang zal hij le- ven.
Zalig zal hij sterven, den hemel zal hij erven, O wie- den o wij- den o
nei li ge Geest. Gij ons wilt be- wa- ren in de- ze el- lende o hei- lige
(bij het wegggaan)
Geest, Noe goa wie weg met de Pinksterbroed, Je woot bedankt voor 't gegeven goed. God zal U loven, o heilige Geest.

Een andere vorm uit Noord-Twente is:

Doar kom wij an met de Pinksterbroed
Met mooie bleumpkes um de hoed;
En aj oons nich wat gewwen wil,
Dan stoaw hier ok nich langer stil.
Doar is nog wa nen rieken man
Dee oons nog wal wat gewwen kan.
Zoalig zalle sterven
'n Hemmel zalle erven.
Bidden, o Heilig, o Heilige Geest.

Weer een andere variant luidt:

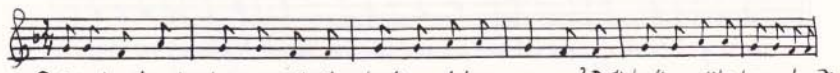
Pinksterbruid, luiervuit,
Die heeft ons wat gegeven.
Lang zal ie leven,
Zalig zal ie sterven,
De hemel zal ie erven.
En het schip, dat brak.
Wij waren nat,

Wij waren haast verdrongen.
 Dat kwam van al ons pronken.
 God zal ons lonen,
 Met honderdduizend kronen,
 Met honderdduizend strikjes aan
 Komen de Pinksterbruidjes aan.

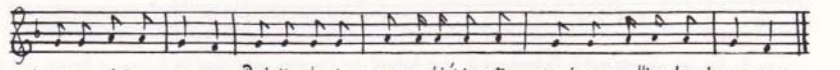
Een enigszins andere versie kon in Reutum worden geregistreerd:

Pinksterbruid, die mooie ruit,
 Wie heeft ons dat gegeven?
 Lang zal hij leven,
 Zalig zal hij sterven,
 De hemel zal hij erven.
 Pinksteren komt maar eenmaal in 't jaar.
 Dan zullen wij er veel plezier van maken.
 En 't schip, dat brak.
 En we waren zo nat,
 En we waren haast verdrongen.
 Dat kwam van al ons pronken.
 God zal U lonen,
 Met honderdduizend kronen,
 Met honderdduizend rokjes aan,
 Daar komen de Pinksterbruidjes aan.

Te Agelo werd de volgende variant opgetekend (met als melodie het veel voorkomend drietonenmotief):

Pinksterbruid, wat scho- ne ruit, Wie heeft ons dat ge- ge- ven? Dat heeft een rijke heer gedaan, Die

heeft ons dat ge- ge- ven. Pinksteren komt maar eenmaal in 't jaar, Nu moet ge ons all'maal wat ge- ven.

Weer iets anders bleek de tekst in Tilligte te zijn:

Pinksterbroed, o luieroet,
 Was ik vanmorgen luk eer opstaan,
 Dan bar ik een huusken kunnen verder goan.
 'k Kom hier bij zonnen rieken man
 Dee oons zoveel geven kan.
 Lang zal hee lèven,
 Zalig zal hee sterven,
 De hemel zullen we erven.
 God zal hem lonen
 Met honderdduizend kronen.

Te Haarle noteerde ik het volgende begin:

Pinksterbroed, doe luieroet,
 Has toe eerder opestoan,
 Dan has toe met oons rond kunnen goan.

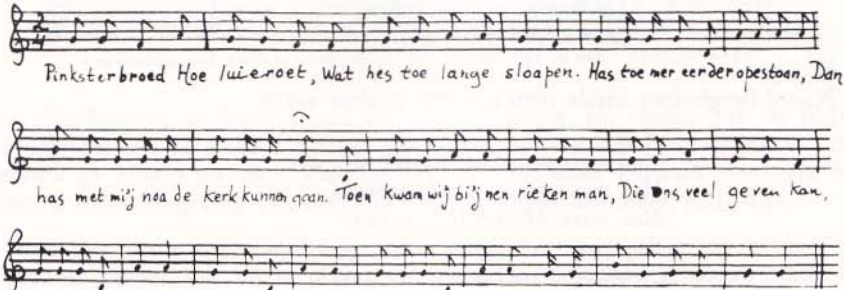
Aan het slot zei men hier: Maria, bid voor ons. Bij afwijzing werden de regels gezongen, die elders bij het Sint-Maartenslied horen: Doar hangt de gierige duvel oer.

Verwante liedjes waren ook in het Westfaalse bekend. Zo noteren Erk-Böhme (3, p. 145, no. 1243):

*Pfingsbrüt, Fülle Hüt,
Wörst du'n bitten frör upstån
Wör't di 'n bitten beater gån.*

In het dorp Losser was de Pinksterbruid niet bekend (vergel. Van Helvoort, p. 120), echter wel in het vroeger tot Losser behorende Zuid-Berghuizen:

Pinksterbroed Hoe lui eroet, Wat hes toe lange sloapen. Has toe mer eerder opestoan, Dan
has met mij noa de kerk kunnen gaan. Toen kwan wij bij'nen rieken man, Die ons veel geven kan,
Veel zal hij ons geven. Lang zal hij even. Eenmaal zal hij sterven En de ne mel zal hij er-ven.

Te Vriezenveen, waar door een andere bevolkingsinslag de liederen en gebruiken meermalen enigszins afwijken van die van de rest van Twente, versierden de kinderen een van de kleinste meisjes op de tweede pinksterdag met groen en bloemen (de Pinksterbroed). Onder een grote schort verborgen werd het van huis tot huis meegenomen. Als men in een woning was, haalde men de schort weg, opdat het mooigemaakte meisje bekeken kon worden. De kinderen zongen daarbij:

*Hier is de Pinksterbroed.
Wi'j hum zain veur een paar doet?*

Vergel. H. Potasse, *Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 92.

In Albergen zong men het liedje vroeger als volgt:

*Pinksterbroed Oranjeroot,
Waar heb je dat gekregen?
Daar was nog eens een rijke heer,
Die heeft ons dat gegeven.
Daar komen we aan, daar komen we aan,
Met onze fijne Pinksterbroed,
Met een paar roosjes op de hoed,
Met een paar bloetende wangen.
We zijn vanmorgen opgestaan,
En daarom zullen we 't weten.
Jan Strophe, Jan Strophe.
Geef ons geld of eieren,
Dan zullen we verder gaan lopen.
Jan Strophe, Jan Strophe.*

De latere versie uit genoemde plaats luidt:

*Daar komen wij aan, Daar komen wij aan,
Met onze fijne Pinksterbruid, oranjeruit.*

Waar hebt ge dat gekregen?
 Daar was nog eens een rijke heer,
 Die heeft ons dat gegeven.
 Pinksteren komt maar eens in 't jaar,
 En wie ons niet wat geven kan
 Moet ons maar laten gaan.
 God zal 't U lonen
 Met honderdduizend kronen.
 Zalig zult ge sterven,
 De hemel zult ge erven.
 Maria, bid voor ons.

In Noord-Berghuizen kende men het lied in deze vorm:

Pinksterbruid, daar komen wij aan
 Met onze mooie Pinksterbruid,
 Met onze bloeiende wangen.
 Wij zijn vanmorgen vroeg opgestaan
 En daarom willen we het weten.
 Geef ons geld en eieren,
 Dan gaan we weer aan het lopen.

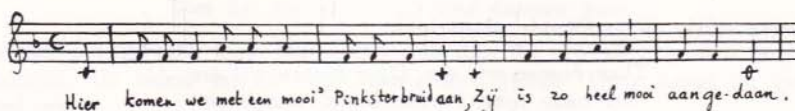
Weer anders zong men het in Enter:

Daar komen wij met de mooie Pinksterbruid aan,
 Die is zo mooi al opgesierd,
 Met een mooi lintje in het haar,
 Met een mooi bakje in de hand.
 Peno peno Pinksteren.
 Pinksteren is maar eenmaal in 't jaar.
 Die ons niet wat geven wil
 Moet ons maar laten gaan.

Uit Noord-Twente valt nog te noteren:

Orei-oroet! Orei-oroet!
 Doar komme wi'j met de Pinksterbroed,
 Mer eenmaal in het joar.
 Wi'j zint hier bi'j nen rieken man,
 Dee ons na wat geven kan.
 Völle zalle ons geven,
 Lange zalle leven,
 Gods Geest zalle erven
 En eenmaal zoalig sterven.

In Hengelo, waar het gebruik door de activiteit van de Twentse Vereniging voor Folklore en de buurtverenigingen na de tweede wereldoorlog tot een reveil kwam, had het lied de volgende vorm:

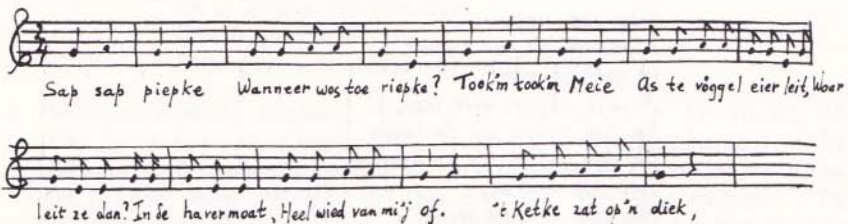

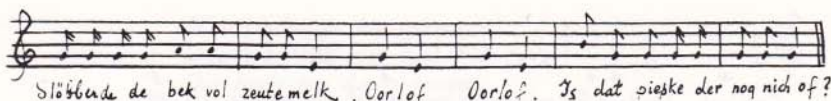
Dit alles behoort nu bijna geheel tot de herinnering. De meeste van de liedjes werden dan ook bij oudere mensen geregistreerd. Voor een beschrijving van het gebruik in Usselo zie men Van Deinsse ³, p. 30; Cato Elderink beschrijft het gebruik in de omgeving van Enschede (*Oet et Laand van aleer*, p. 16-17).

Evenals het liedje van de Pinksterbruid kende het liedje „Sap sap piepke” of „Siep sap piepe”, dat bij het fluitjesmaken in het voorjaar gezongen werd, als men de bast losklopte, vele plaatselijke varianten. In Volthe noteerde ik de volgende tekst (op een drietonen-motiefje):

Siep sap piepe
Wanneer wost toe riepe?
In de mei, in de mei,
Als alle vöggel eier leit.
Woar leit ze dan?
In de grote moate, (moate: weide)
Doar komt ze al te hoape. (te hoape: samen)
't Ketken op nen diek zat,
Zeuven kop vol melk met riest vrat.
Kwam ne Jöddenbes
 (hes: (waarschijnlijk) heks, vergelijk de variant uit Geesteren,
 even verder)
Met zeuven scherpe mes,
Wol 't ketken den bals ofsnien.
't Ketken sprong in 'n put,
Brak al been en but.
't Ketken sprong in 't verkenkot,
Dreet nen köttel in 'n moospot. (moospot: pot met boeren-
 koolmoes)

Voor al „In de grote moate” zijn de varianten talrijk: „In de halve Middelmoat, Doar betten zik zeuven katten dood”, of: „in de Wiekerhook”, „in de Linderhook”, „in de Snoekerhook”, „in de Bremmersmoat”, „al in de Pottemoate”. In Oldenzaal zong men „In de havermoat”:

took'm: volgende.

In Geesteren luidde het liedje als volgt:

Sap sap siepke
 Wanneer zit toe riepe?
 In mei, in mei,
 As alle vöggel eier legt,
 Woar legt ze dan?
 In de oale spinne, (spinne of speende: kast voor brood etc.)
 Doar kan gin menske ze vinne,
 As ik, as ik.
 Doar kwam ne oale hekse an
 Met zeuven schaarpe messen.
 Dee wol de kat de but ofsnie'n.
 Ketke sprung in de putte,
 Piepke brak al ziene been en butte,
 Piepke, bist toe nog nich of,
 Dan zal ik die der of maken,
 Dan wis toe der wa of kraken.

In Weerselo was het weer anders:

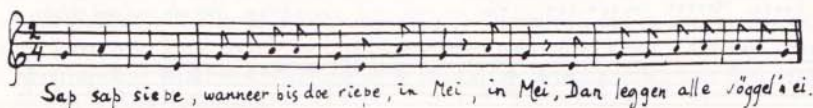
Siep sap siepe
 Wanneer zis toe riepe?
 In mei, in mei,
 As alle vöggel eier legt,
 En dan zullen we ze raken
 En dan zullen we ze kraken.
 Siep sap kop af,
 Nu gaat de bast er af.

In Losser luidde het als volgt:

Siep sap siepe
 Wanneer bis toe riepe?
 Mill'n in mei,
 As de vöggel eier leit.
 Woar leit ze dan?
 In Bremmersmoat,
 Al op eenen hoop.
 Hop hop hop,
 Is mien hopsa piepke der of.

Bij Oldenzaal kende men ook het volgende korte deuntje:

In West-Twente duiken telkens de „leuge döppe“ op, bijvoorbeeld in Enter:

Siep sap siepe,
 Wanneer zins toe riepe?
 Te mei, te mei,
 Wanneer de vöggelkes eier leit.
 Wat leit ze dan?
 Lenge leuge döppe.
 Doar smiet ze mekaa met
 Veur de kale köppe.

In Ambt-Delden werd de volgende variant genoteerd:

Sap sap piepke,
 Wanneer bis toe riepe?
 Te meie, te meie,
 As de koekeok eier leg.
 Wat leg e dan?
 Lenge leuge döppe,
 Smiet mekaa um de köppe.
 Haal of, half of,
 Noe is 't piepke der helenval of. (helenval: helemaal)

En in Lochem:

Sap sap siepe,
 Wanneer bin ie riepe?
 In meie, in meie
 Legt alle vogels een eie.
 En as ze dan gin eier legt,
 Dan leggen ze döppe,
 Doar gooi wi'j mekaa met an de köppe.

Lit.: Driemaandelijksche Bladen 1, 1902, p. 9 (Ruurllo); 1, p. 17, 50, 87, 92, 108; 3, 1904, p. 30 (Ootmarsum); 7, 1908, p. 55 (Haaksbergen); J. H. Halbertsma, Woordenboekje van het Overijsselsch, in Overijsselsche Almanak 1, 1836, onder „Weerd-holt“ (het slot luidt: „To hope, to hope! / De foele Hesse ging lopen. / Heel of, half of, / Houwe diin den kop af, / So

dood as en piere: / Kump siin léven dage niet weer hiere"); Wanink, p. 172; H. J. ter Mors, *Oet miene keendertied, Twènterlaand*, 1e jaarg. 1956, p. 125; *Flentpiepen leedjen*, Twenteland, 6e jaarg. 1961, p. 33 (uit Albergen); de liedjes uit het Bentheimse vertonen veel overeenkomst met het Twentse type, zie Rakers, p. 56-58, no. 270-278; Wehrhahn, *Kinderlied*, p. 26-27 (Bastlöse-reime); Bahlmann, p. 49, no. 32: Sip, sap, sunne.

Het Sint-Maartenlied kan men tegenwoordig in Twente alleen in het dorp Losser horen. In de namiddag van de elfde november trekken de kinderen daar nog altijd langs de winkels en huizen onder het zingen van:

Sunte Merten voggelken, Har z'n rood, rood koggelken, Har z'n rood, rood rökken an,
 Hei Sunte Mertensman Loat mi' hier nich langer staan, 'k Mot van'avond nog naar Meunster gaan,
 Meunster is hier zo wie van dan, Waar ik nich goöd meer kommen kan. Hier woont zonne
 rieken man, Dee ze völle gèven kan, Äppelkes gèren, Keukskes gèren.
 Za-liq zal hi' sterven, Den hemel zal hi' erven. Veur riekmas ^{veur}deur, riekmas ^{doer}deur, haagt nen buul met de... reut.

1) Koggelken: waarschijnlijk het middeleeuwse *cogele* halskraag, mantelkap, hetgeen zou slaan op de donkerrode nek van de specht, de Sint Maartensvogel, zie Schrijnen 1, p. 107.

In Volthe kende men o.a. nog het fragment:

*Sinte Maarten is zo kold,
 Geeft een stukje turf of holt
 Om zich te verwarmen
 Met zijn blote armen.*

De laatste regel herinnert aan de legende dat Martinus, nog officier in het keizerlijke leger, in 332 een naakte en verkleumde bedelaar bij de stadspoort van Amiëns de helft van zijn mantel meegaf. Ter Gouw, p. 238 noteerde voor Ootmarsum: „Sinte Maarten is zoo koud, geeft een stukken turf of hout!” zingen de jongens te Ootmarsum, wanneer ze, met stokken en knuppels gewapend op de Markt bijeengekomen, door alle wijken der stad rondtrekken om turf en hout op te halen. Zij slaan bij dat gezang met gezegde stokken en knuppels op deuren en vensterluiken zoo ongenadig, dat de lieden, willen zij die graag heel houden, niet weten hoe spoedig zij de jongens maar tevreden zullen stellen.” Dan is er Wierden, met zijn bekende, in begin november gehouden Sunne-mattensmarkt, vroeger tevens kermis, nu door de Jennechiesmarkt een nieuwe

attractie rijker geworden. Hier kende men het liedje (dat vrij algemeen in het land bekend was):

*Sinte Sinte Maarten
De kalveren hebben staarten,
De koeien hebben horens,
De kerken dragen torens.*

In Oldenzaal en omgeving, waar men het Sint-Maartensliedje nu niet meer zingt, was toch nog gemakkelijk iemand te vinden, die de Oldenzaalse versie, die toch weer haar eigen kenmerken draagt, kon voorzingen. Sint Maarten genoot trouwens vroeger in Oldenzaal bijzondere verering. Meer dan een eeuw geleden kon rector Weeling dan ook schrijven (*Overijsselsche Almanak* 6, 1841, p. 189): „De Domkerk te Utrecht is aan hem (nl. Martinus) toegewijd, en het is vandaar dat zijne nagedachtenis ook in de Plechelmuskerk te Oldenzaal, die in nauwe betrekking tot de Utrechtse kerk stond, in bijzondere eere gehouden werd. Ook het bekende St. Maartenslied wordt in bovengemelde plaats, op den naamdag van den Heilige, meer dan elders gezongen.”

Sinte Mattiens vöggelken dat had z'n rood vöggelken, Dat vloog al zo ho-ger.
Oale rie, oale rie, Hei Sinte Mattien. Sinte Mattien is zo koel, ledde'n holtken
onder't hoalt, Woaras ik mi'j warmen kan, Met mine blanke armen. Moor moor, dat in't oar.
Loew een huusken verder gaan, Door woont een rieke man, Dee zo vulle gew'n kan.
Vulle zal hee geven, eenwig zal hee le'wen, Zoalig zal hee sterren Ende hemel zal hee erven. Doar
zat 'n menneke an'te de'ur, En dat was ik, en dat was ik, Dat sol zo geurn 'n äppelken heb'n, En dat was ik, en dat was ik.

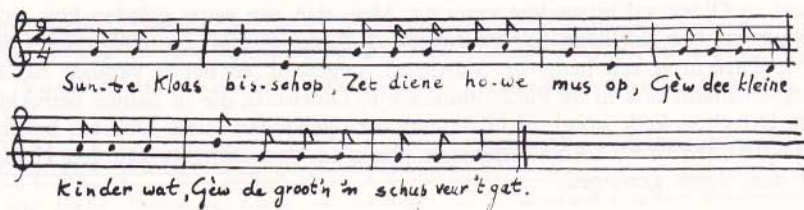
„Oale rie - oale rie” werd ook wel gezongen „oawer hier - oawer hier”. De oplossing tot het verstaan van deze onbegrijpelijke tekst vindt men door vergelijking van een Westfaalse tekst, die te vinden is bij K. Prümer, *De Westfälische Ulenspiegel* (Leipzig 5, 1923), p. 4:

*Sint, Sint Mäten Vüögelken
Met dat raue Küegelken
Flaug all sau bange
Wuol is öwer den Rhin.*

„Oale rie” in het Oldenzaalse lied zal dus wel een verbastering zijn van „öwer den Rhin”.

Literatuur: H. Jürgensen, *Martinslieder. Untersuchung und Texte* (Breslau 1909); G. Helmer, *Het Sintmaartenslied in Nederland*, Volkskunde 57, 1956, p. 1-21 (hier worden echter geen voorbeelden uit Twente genoemd); *Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 108; Heuvel, *Oud- Achterhoeksche boerenleven*, p. 429; Ter Laan, *Folkloristisch woordenboek*, p. 361 (geeft echter onnauwkeurige gegevens over het Sint-Maartenzingen in Twente); Rakers, p. 37, no. 166-168 (enkele voorbeelden uit de Graafschap Bentheim).

Sinterklaasliedjes kende men hier vroeger nauwelijks. In Oldenzaal viel het volgende versje te noteren:

Vergelijk Rakers, p. 38.

Volgens oude gegevens schijnt vroeger tegen Kerstmis in Twente het volgende liedje gezongen te zijn (op een drietonen-motief):

*Karsoavendje, Karsoavendje,
Dan ette wi'j volop,
Dan slacht mien vader een pekke'herink,
En dan krieg ik den kop.*

Vergelijk: *Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 38 (vroeger gezongen in Zelhem en Doetinchem); Schrijnen 1, p. 133; W. Lehnhoff, p. 7; Rakers, p. 30, no. 129 en p. 82-83, no. 484-487 (Wenn 't Kermste is, enz.; no. 487 is afkomstig uit Denekamp); H. Grolman, *Nederlandsche volksgebruiken*, p. 5; *Gids voor den Folkloredag te Borculo* 25 aug. 1934, p. 34 (i.p.v. „pekkelherink”: „n verksken”).

D. LIEDJES OVER SPINNEN EN WEVEN

Vroeger werd op de boerderij het zelfverbouwde vlas tot draad gesponnen, waarvoor de vrouwen en meisjes rond de huiselijke haard in zogenaamde spinvisites samenkwamen. „Lustig snorden dan de raderen van de medegebrachte eenvoudige machines om het knappende haardvuur onder het monotone wijsje:

*Spinne, spinne wiesken,
Alle daag 'n diesken. (diesken: dot (vlas))
Speen dow nig, dan bes dow nig,
Dan krigs dow dienen vri-er nig.”*

Aldus beschrijft Van Helvoort een spinvisite (p. 124-125). Het liedje kwam ook als kinderliedje voor (zie Cato Elderink, *Oet et Laand van aleer*, p. 14); wij hebben trouwens reeds gezien dat het gegeven „Sloat den luien wèver dood” ook in het kinderliedje „Hosse bosse ziegezagen” een plaats heeft gevonden. Een goed overzicht van het spaarzame nog aanwezige materiaal op dit terrein, geringer dan men in een streek waar het spinnen en weven traditioneel zulk een belangrijke plaats inneemt zou verwachten, vindt men in het artikel van A. Buter *Spinnen en weven in volkslied en -taal* (Jaarverslag van de stichting Textielgeschiedenis 1956, p. 17-21). Voor gegevens uit het Westfaalse en het Bentheimse

gebied zie men H. Hartman, *Bilder aus Westfalen* (Osnabrück 1871), p. 206-210; Rakers, p. 117, no. 767-768. Van Delft heeft in zijn *Spin- en weversliedjes* (Utrecht 1953) bijna uitsluitend gegevens uit Brabant verwerkt.

In Enschede noteerde ik in 1954 het volgende deuntje:

Het als kinderliedje voorkomende deuntje had in Haaksbergen een iets andere vorm (*Driemaandelijksche Bladen* 6, 1907, p. 57):

Wat zal Jan met Jenne doon?
Jenne kan neet spinnen.
Zet eer dan mear in den boek,
Dan zal ze wal beginnen.

Voor de weefliedjes, die vroeger in de fabrieken gezongen werden, moeten wij onze toevlucht nemen tot vroegere beschrijvingen van de oude toestanden. Wij lezen bij H. ter Weele, *Enschede van voorheen en thans* (z.j. = 1922), p. 75: „Hiernaast (nl. aan de Walstraat) lag het achtergedeelte van het pand van Van der Schild, reeds door mij vermeld aan de Markt; hierop stond een groot lokaal waarin vele handweefgetouwen stonden en de mensen die daar weefden zongen de volgende versjes:

't Is geen nood, 't Is geen nood,
 Sloa den luien weaver dood.
 Nee loate nog 'n betken leaven,
 Dan zalle wal beater weaven.

Onze Jaan en onze Greete
 Loat de spoole scheeten
 Van de balken noa de buone. (buone, bönne: vliering, zolder)
 Alle joar nen jonge zuonne.
 Van de buone noa de balken,
 Alle joar ne jonge lalke." (lalke: meisje (ietwat ongunstig))

Het traditionele paar Jaan en Greet komt ook in andere Enschedese liedjes voor:

Jaan en Greet dat zint 'n paar,
 Dee kocht de pot nich ballef gaar,
 Zonder vet en zonder zoalt,
 Jaan en Greet dee wodt nich oald.

Jaan en Greet en Mosterdflip,
 Dee zaten op een oorlogsschip.
 't Oorlogsschip dat vlieg in braand,
 Jaan en Greet op 'n kop in 't zaand.

De weversliedjes uit de vorige eeuw spreken meestal in mineur over de omstandigheden waaronder de wevers toen moesten leven. D. A. Blonk (*Fabriek en mensch*, Enschede 1929, p. 213) vermeldt het volgende liedje: „en zelve zongen de wevers van het goedkope linnen:

Enscheder ligt, dat nig vulle giv
 Doar kōnne we nig van lēven."

Vergelijk ook Van Benthem, *Geschiedenis van Enschede* (Enschede 1920), p. 529. Enthousiaster en zelfbewuster klinkt het volgende (zie Cato Elderink, *Twènterlaand en leu en lēven*, p. 545):

Calicot, scheete mer too
 Rikker de pik,
 Nen snelwèver dat bin ik.
 Ik wève vieftien ellen
 Meer nich alle daag
 En van al dat snellen
 Krieg ik ne grage maag —
 Calicot, scheete mer too.

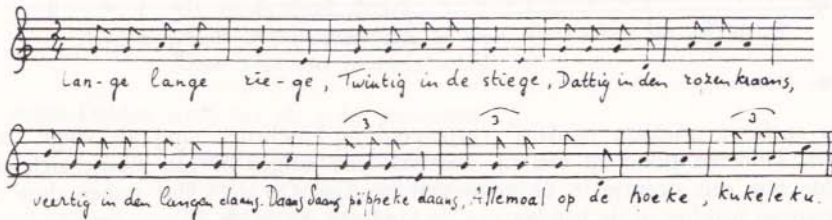
Een ander liedje luidt:

Va, moor en Hendrienken
 Nou roa ees wat ik dou,
 Ik trekke 't oale jak an
 En goa dan in het touw (ter Weele, p. 86).

E. SPELLIEDJES

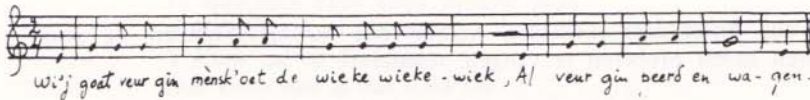
Het liedje „Lange, lange riego” zongen de kinderen bijv. als men met een troep naar school ging of van school kwam. Aan het slot gingen allen op de hurken zitten. De hier volgende versie is uit Oldenzaal:

stiege: twintigtal hoeke: hurken

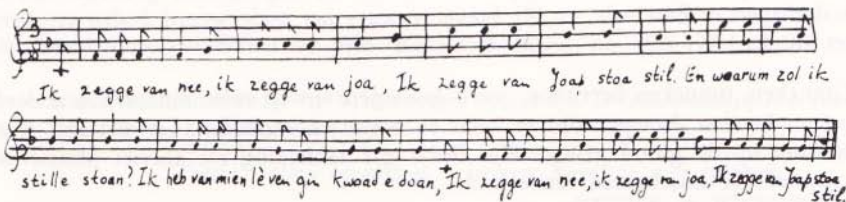
In Enschede luidt de 4de regel (hier slotregel): „veertig in de poppendaans”; in Volthe de 5de regel: „Daans, daans, höppelke daans”; in Fleringen was het slot „Allemaal op de hoeke”; in Geesteren: „Kukele kukeleku”. Zie verder *Drie-maandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 109 (Goor); 7, 1908, p. 56 (Haaksbergen); Rakers, p. 59, no. 279-282.

Als de kinderen uit school kwamen, namen ze elkaar soms bij de hand en terwijl ze de hele breedte van de straat in beslag namen zongen ze:

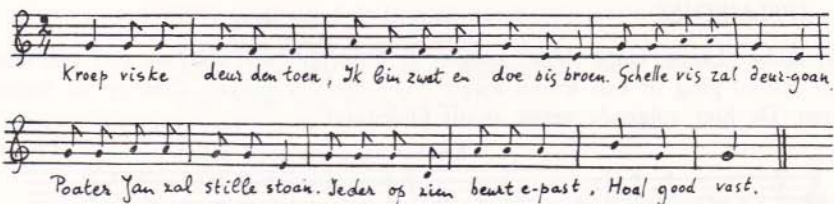

Aldus werd het in Oldenzaal genoteerd. Daarnaast zong men ook: „Wij goat veur ging mēske oet de wide-wide-wid”; in Lochem: „Wij goat veur gin mēske oet zied, nog veur gin peerd en wagen”.

Het volgende deuntje (Oldenzaal) zongen de kinderen terwijl ze met een troepje in de maat liepen. Bij het „stoa stil” bleef men even staan. In Ambr-Delden luidde het begin: „Ik, zegge van Jopie, ik zegge van Jopie, ik zegge van Jopie stoa stil”.

Het liedje „Kroep viske deur den toen” („viske” moet zeer waarschijnlijk vöske (= vosje) zijn) zongen de kinderen terwijl ze elkaar hand aan hand vast hielden en een lange rij vormden. De twee voorsten maakten een poortje. Met de laatste te beginnen trok de hele rij er door, ook nummer twee, die dan met gekruiste handen bleef staan. Vervolgens maakten nummer twee en drie een poortje en weer trok de hele rij er door. Dit ging verder tot allen met gekruiste handen stonden. Het liedje werd in Oldenzaal genoteerd.

toen: schutting

Het spelletje „Ainlain tainlain” (genoteerd te Enschede) ging als volgt: Een aantal kinderen stond op een rij, waarvoor een jongen of een meisje zich opstelde met een steentje in de gevouwen handjes. Op de rij af staken deze de gevouwen handjes in de handen van de kinderen die in de rij stonden. Ze lieten dan ergens het steentje onopgemerkt in de handen van één van de kinderen vallen. De andere kinderen moesten raden waar het steentje zich bevond.

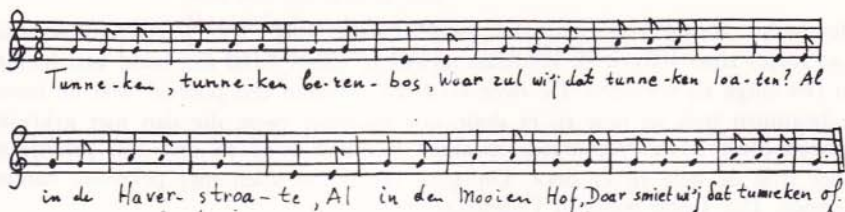
beboalding: bewaring

Een oud Enschedees spelliedje, waarbij een van de kinderen, de „wolf”, de anderen moest proberen te vangen, luidde:

Wij wollen ees noa 'n mooien bagengoarn goan,
En halen nen pot vol knollen,
Doo kwam oons doar 'nen wolf temeut,
Dee beet oons in de beene.
Wat hadden wij doo, wat hadden wij doo?
Wij hadden kapotte beene.
Wolf, wolf, kom meer oet.

Zie Driemaandelijksche Bladen 21, 1924-27, p. 63; Cato Elderink, *Oet et Laand van aleer*, p. 13; Van Deinse, p. 114 noteert bij *bagengoarn*: gedeelte van de Zuiderhagen te Enschede, en bij *beene*: vroeger het oude woord *bollen* (rijmend met knollen).

„Tunneken, tunneken berenbos” werd gezongen terwijl twee kinderen een derde op hun handen droegen, die ze heen en weer schommelden. Op het slot werd het kind op de grond gelegd. Het liedje gaf aanleiding tot allerlei plaatselijke varianten. De Enschedese versie luidt:

Haverstroate: Haverstraat, straat in het centrum van Enschede; de Mooien Hof: straat tussen Kuipersdijk en Boulevard. Hier bevond zich vroeger een tuin van vermaak, genaamd de Mooien Hof.

In Oldenzaal was het slot anders:

*Al op de hoge stroate,
Al in den boerensloot
Doar geet ons tunneke dood.*

In Ambr-Delden werd het als volgt gezongen:

*Unneke tunneke berebos
Woar zul wi' 't tunneke loaten?
Op die hoge stroate
Op den legen diek, diek, diek
Doar zet wi' 't tunneke liek.*

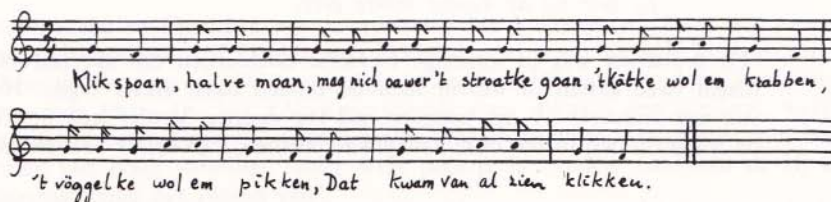
Ook het liedje „klikspoon” kende verschillende varianten. In Almelo zong men:

*Klikspoon, öllietroan,
Mag nich oawer 't stroatjen goan,
't Hunneken wil um bieten,
't Kätjen zal um krabben,
Dat komp van al zien klappen.*

In Lochem:

*Klikspoon, eierdoan, (eierdoan: eierdooier)
I'j mag nich duur mien stroatje goan.
't Hundje zal oe bieten,
't Kätje zal oe krabben,
Dat komt van al dat babb'len.*

In Enschede had het liedje de volgende vorm:

Voor Bentheimse parallellen zie men: Rakers, p. 80-82, no. 466-477.

Van een oud schommelliedje in Vriezenveen (vergelijk *Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 112) luidde het begin:

*Toltro, toltro meeuwen (toltro: verwant met tolteren,
touteren = schommelen)
De bruid die gaat naar Leeuwen.
Wat doet zij daar?
Van botter en brood,
Jan Derk is dood.*

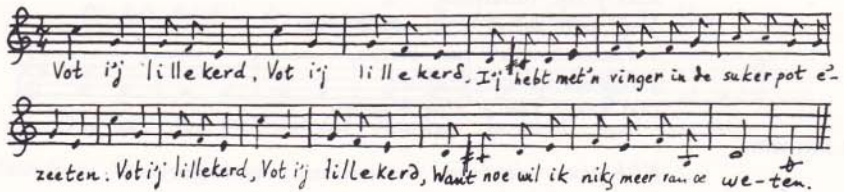
Meer dan een halve eeuw geleden werd het volgende schommelliedje (waaraan nog herinneringen in Geesteren bleken te bestaan) in Ootmarsum genoteerd (*Driemaandelijksche Bladen* 3, 1904, p. 30). Het begin luidde:

Jan van Goor's Meujken
 Breng mij 'n klein keukesken met
 Al van de boerenstoete. (stoete: wittebrood)

Een soort scheldliedje, door jongens gezongen, was „Hoes toe lillekerd” of „Vot i'j lillekerd”.

Met een iets levendiger melodie kwam „Vot i'j lillekerd” vroeger ook als dansliedje voor.

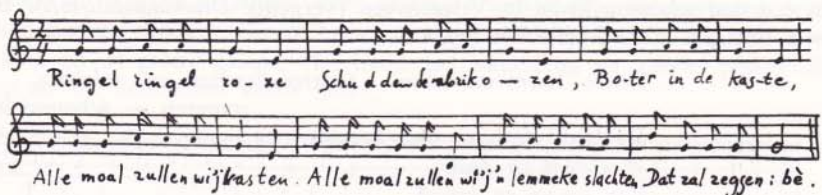

Zo kende men het omstreeks 1870 te Arnhem met de tekst:

Huus toe lillekerd (bis).
 Iij hebt bij je moeder in de broodkast gezèete.
 Huus toe lillekerd (bis).
 Iij zult bij de keujes motte èete.

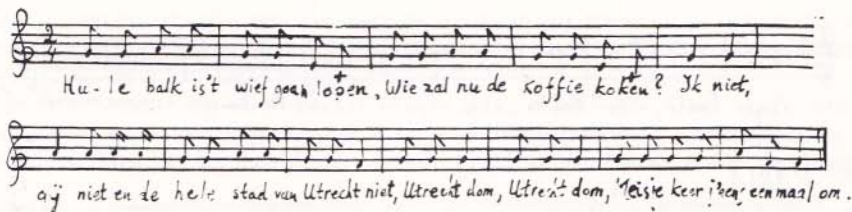
(De *broodkast* was in sommige Gelderse boerderijen een speciaal vak tussen twee kasten in waarin men de broden naast elkaar legde. Het vak was ongeveer 25 cm. hoog en had een deurtje. Verder leek het op de laden die wij tussen onze keukenkast kennen. - „Keujes” = varkens).

Gedeeltelijk in dialect gezongen werd het liedje „Ringel ringel roze”. De kinderen gingen daarbij in een kring staan en draaiden vervolgens op de melodie rond. Bij de laatste regel gingen allen op hun hurken zitten (Oldenzaal).

Met een dialectregel begint „Hulebalk is 't wief goan lopen”, zoals het in Almelo genoteerd werd. De kinderen stonden hierbij in een kring. Eén die in het midden stond telde de kinderen af met dit deuntje. Het meisje waar ze bij de laatste regel voor stond moest zich omdraaien.

Als kinderen huilden werd een dergelijk versje ook wel gezongen. Zo in Klein-Agelo bij Ootmarsum:

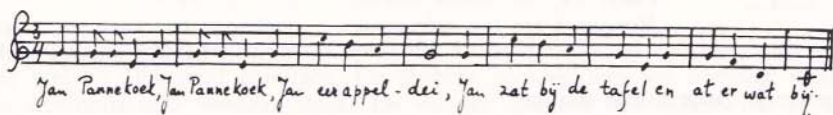
*Hulepink is 't wief goan loop'n,
Wèl zal hem noe de koffie reur'n?
Dit maal zal ik 't nog doon,
't Ander maal mot hulepink 't zölf doon.*

In Volthe:

*Hulepink is 't wicht goan loop'n,
Wèl zal noe de boon' poit'n?
't Eerste joar zal ik 't doon,
't Tweede joar mot hulepink 't zölf doon.*

Er zijn nog andere varianten. Voor het Bentheimse zie men Rakers, p. 127, no. 826: „Uulnspeegel is 't Wigtr gòan loapn”.

In Geesteren werd het kinderversje „Jan Pannekoek” genoteerd. Hierbij liepen meisjes in een dubbele kring tegen elkaar in, bij het herhalen van het liedje gingen ze andersom, enzovoort.

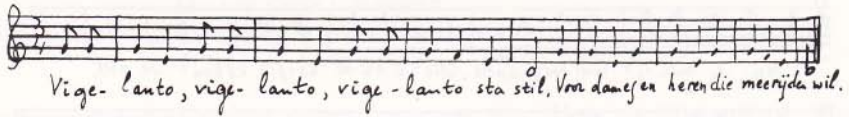
In Enschede en Fleringen registreerden wij het kinderliedje „Daar liep een vogeltje al door een dal”. Kinderen trokken daarbij door het hele huis, terwijl ze elkaar de hand gaven. Waarschijnlijk is het hetzelfde als het door Van Deinsse genoemde liedje (p. 19): „Vroeger speelde men dikwijls een spelletje, waarbij de kinderen elkaar ook de handen gaven, waarna de twee voorste met hun beide armen een boog vormden, onder welk poortje het andere eind van de rij dan doortrok onder het zingen van:

Daar liep een vogeltje al door de poort.”

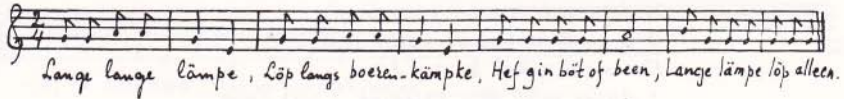
Het deuntje „Vigelanto” vonden wij in Ootmarsum. Slechts uiterst zelden wordt in de literatuur over Twente aandacht aan kinderliedjes besteed. Een aantal voorbeelden vindt men in de *Driemaandelijksche Bladen* (bijvoorbeeld 10, 1911, p. 59).

Voor Denekamp in de vorige eeuw vonden wij de volgende notitie bij W. Dingeldein (*Hendrik Carel Lazonder en het onderwijs te Denekamp in de negentiende eeuw*, in *Verslagen en Mededeelingen van Overijsselsch Regt en Geschiedenis*, p. 160): „De meisjes zongen van „Kom spieren, kom spieren, al door het woud”, en „Van waar komt gij getreden”.”

F. VARIA.

Een raadselliedje was „lange lange lămpe” (genoteerd o.a. te Oldenzaal en in Zuid-Berghuizen). Oplossing: de beek. Zie voor een ander dergelijk liedje Wanink, p. 135, onder „lèempe”.

kämpke: stuk land

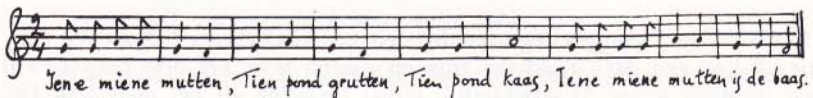
Spotliedje uit Enschede:

Stofkoper hêf een sikske slacht,
Doar hêf de hele buurt om lacht.
Stofkoper zèè: o Heer, o Heer,
Ik slacht van 't joar gin sikske meer.

Versje uit Ootmarsum:

Jannoa, lig toch stil in bèr,
Lig toch nich te drammen.
Vader hêf ne bokke slacht,
Morgen krigs toe schrammen. (schrammen: kaantjes, uitge-
bakken stukjes spek)

Aftelversje „Iene miene mutten”:

Talrijk zijn ook de aftelversjes, die werden gereciteerd of opgezegd. Zo werd te Oldenzaal genoteerd:

Ake bake note krake
Elleke belleke bof.
A wa wie weg,
Schutter of veer of view weg.

Eveneens:

A wa Rotterdam
Fim fam fieram trom.

Uit Ambt-Delden:

Olleke bölleke rievesölleke
Olleke bölleke knol.

Uit Lochem:

Rommel in de pot,
Oes knoes
Ik sloa jou op je dikke voes.

Een jongen had hierbij een pet voor zich waarin hij roerde. Dan begon hij af te tellen; bij het laatste woord gaf hij degene die daarvoor in aanmerking kwam een tik op de vuist. Deze moest „hem zijn”.

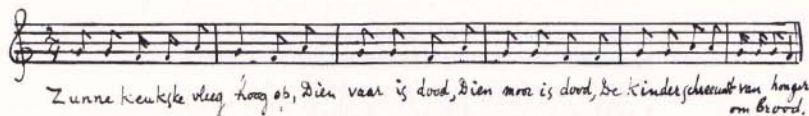
Gangbaar waren ook aftelversjes als „Om dom döpkje” en „Uske vuske stro”. Te Volthe werd het volgende liedje op een lieveheersbeestje („zunnekuuske”) gezongen. Men liet het daarbij over de arm lopen tot aan het topje van de vinger.

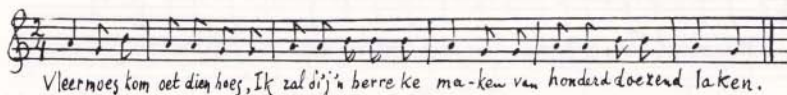
Korter is het liedje zoals het bij Oldenzaal werd genoteerd. Zie ook Cato Elderink, *Oet et Laand van aleer*, p. 119, no. 11:

*Sunte Kuusken, stoeve!
Zeg dien vaár en mooder,
Dat 't mörgeenvrog mooi weer is.*

Verder: Heuvel, p. 210 (Lieven, lievenheersworm); *Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 15; voor voorbeelden uit het Bentheimse: Rakers, p. 73, no. 431-432.

's Avonds in het schemerdonker werd het volgend liedje op een vleermuis vroeger wel bij Oldenzaal gezongen. De jongens gooiden hun pet omhoog, waarop de vleermuis naar beneden dook. De meisjes moesten dan maken dat ze weg kwamen, want o wee als dat beest ze in de haren vloog! Vergelijk: Lehnhoff, p. 103 (Fliärmus, woa is din Hus?).

Zoals Röring (1, p. 95) beschrijft werd in de streek tussen Langeveen en Mander in het begin van deze eeuw de komst van de ooievaar in de lente begroet met het volgende rijmpje:

*Stork, stork langbeen!
Wo zinst doe 't heele winter west?
In 't Boavenbrook, (brook: moeras)
Woar de krèjen roopt,
Woar de wagen rapt, (rappen: rammelen)
Woar de scherensliepers sliept,
Woar alle olde wiefkes deur 't venster kiekt.*

Andere dergelijke oude liedjes waren: „De vos zat op 'n toen”, „Slakkenhuusken kom ees oet”, „In mien laand, doar is braand” en:

1. *Doar zat 'ne oele op span
Al in zo'n duuster kämmerken,
Keek mi'j zoo ubel an. (ubel: kwaad)*

Wat kiks dow oel op mi'j?
Ik bin joa zo'n klein vengelen
En ik passe nich bi'j di'j.

2. Ik voer laatst over de zee
Al in zo'n hólten leppelken
En 't stelleten brak in twee.
Toen ik toen overkwam,
Doo kreeiden alle beënekes
En den helderen dag brak an.

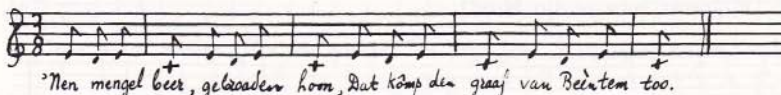
Zie *Driemaandelijksche Bladen* 4, 1905, p. 20; Cato Elderink, *Oet et Laand van aleer*, p. 118, no. 5.

Het klootschieten was vroeger in Twente een bijzonder geliefde sport. Ook tegenwoordig is deze nog niet uitgestorven. Als men van een andere buurtschap of stad gewonnen had werd er menig glas op de overwinning gedronken. Zo schrijft Ter Gouw over de overwinnende klootschietters in Ootmarsum (p. 323): „Zegevierend is de intocht der winnende partij; zij zingen hun hoogsten deun uit, en ieder wuift hen toe; en regtuit marcheeren ze naar de herberg.”

J. Vredenberg uit Haaksbergen vermeldt in *Driemaandelijksche Bladen* 9, 1957, p. 30 dat in de buurtschap Markvelde (gemeente Diepenheim) vroeger de winnende partij de verliezers plagend het volgende toezong:

Wat 'n plezeer, wat 'n plezeer,
Hennink hef zien kleutjen weer!   of:
Wat 'n verdriët, wat 'n verdriët,
Leppink is zien kleutjen kwiet!

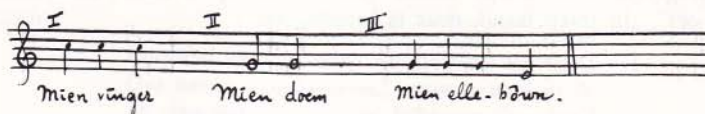
Meeneuriënd met de beierende klokken zong men in Denekamp wel (W. Dingeldein, *Noaberschopp* 4, 1935, p. 13; id., *De klokken van Denekamp en de klokgieter Wolter Westerhues* (Zwolle 1947), p. 24, 41): (mengel: ca. 4/5 liter)

In Borne werd vroeger 's zaterdagmiddags geluid. Daar had men op het klokkenmelodietje de woorden: „Den bonenbuul, den bonenbuul, den bonen-, bonen-, bonenbuul, den buul, den buul” etc. Voor de kinderen was het dan afgelopen met het spelen want dan betekende het beieren van de klokken voor hen:

„Schoon-hempje-an, schoon-hempje-an!” Zie A. Hulshof, *Samenleving en onderwijs te Borne in de 19de eeuw*, p. 15; A. Meyling, *Noaberschopp* 3, 1938. Voorbeelden van klokkenliedjes uit Westfalen vindt men bij P. Sartori, p. 49.

In Weerselo kon men bij feestelijke gelegenheden wel een deuntje horen dat moest dienen om het effect van klokken te suggereren. Men verdeelde het gezelschap in drie groepen. De eerste zong licht en hoog: „Mien vinger”, de tweede lager en rustiger: „Mien doem”, de laatste laag en zwaar: „Mien ellebôwn”. Dit ging gepaard met gebaren, waarbij men het betreffende lidmaat aanwees.

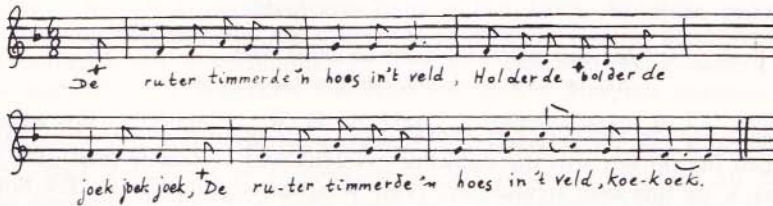

Roepen, respektievelijk van kippen en koeien:

G. LIEDEREN IN DIALEKT, BIJ VERSCHILLENDE GELEGENHEDEN GEZONGEN.

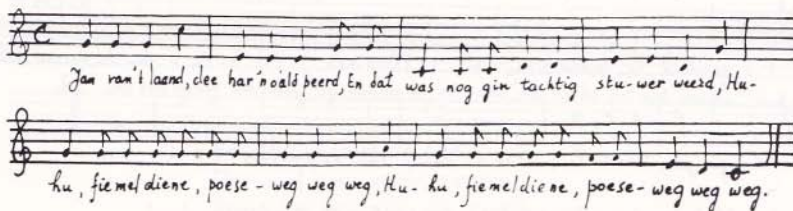
DE RUTER TIMMERDE 'N HOES IN 'T VELD.

1. De ruter timmerde 'n hoes in 't veld,
Holderdeholder de joek joek joek.
De ruter timmerde 'n hoes in 't veld, koekoek.
2. Daar waren gin deuren of vensters veur,
Holderdeholder de joek joek joek.
Daar waren gin deuren of vensters veur, koekoek.
3. Daar hing er de ruter zien hemdslip veur,
Holderdeholder de joek joek joek.
Daar hing er de ruter zien hemdslip veur, koekoek.

Voor dit in 1958 in Oldenzaal genoteerde lied heb ik tot dusver geen parallellen kunnen ontdekken.

JAN VAN 'T LAAND, DEE HAR 'N OALD PEERD

1. Jan van 't laand, dee har 'n oald peerd,
En dat was nog gin tachtig stuwer weerd,
Refr.: Hu-hu, fiemeldiene, poese weg weg weg,
Hu-hu, fiemeldiene, poese weg weg weg.
2. Jan van 't laand mos boekweit haal'n,
En toen veul hem den oalen schimmel vuur de waag'n. Refr.
3. „Too Jannök'n, haal mi'j 'n stukske brood,
Anders geet mi'j den oalen schimmel dood.”
4. Mer Jannök'n bar 't verkeerd verstoan,
En dat kwam der met 'n vösken stroa angooan. (vösken: bosje)

5. *En toen dat peerd dat stroa op bar,
Toen kneep e den stet zo stief vuur 't gat.*
6. *Toen hef 't verkocht an Beernd van 't Laand
Vuur dree voor hen'j en twee voor braand. (braand: turf)*

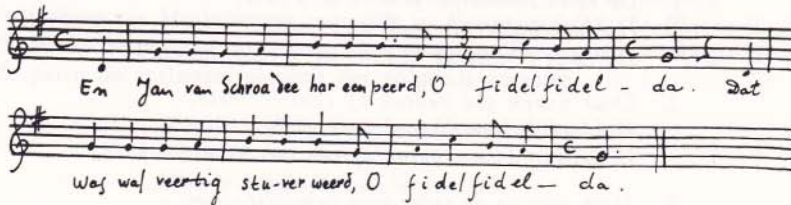
Dit lied, dat graag in gezelschap werd gezongen, werd in Losser genoteerd. In Ootmarsum luidde het begin aldus:

*Jan van Sloten bar 'n oald peerd,
Het was nog gin veertig stuvers weerd.*

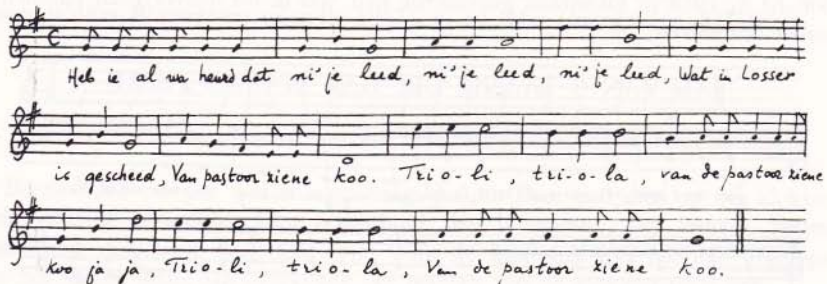
Een andere strofe die er ook wel in voorkwam luidde:

*Jan was getrouwd veur de zesde keer,
Met 'n oald wief, dat bar gin taanden meer.*

Het begin van de melodie doet denken aan: „k Zag twee beren“. In Saasveld zong men het op een wijs die duidelijk overeenkomst vertoonde met: „De Joâr dao was 'k 'ne fine Brût treidideltey!“, een Westfaals volksliedje (zie Erk-Böhme 2, p. 686, no. 896).

PASTOOR ZIEN KOO

1. *Heb ie al wa heurd dat ni'je leed, ni'je leed, ni'je leed,
Wat in Losser is gescheed, Van pastoor ziene koo.
Refr.: Trioli, triola, van de pastoor ziene koo ja ja,
Trioli, triola, van de pastoor ziene koo.*
2. *De koster keek deur 't slöttelgat, 't slöttelgat, 't slöttelgat,
Of de koo nog wott'l vrat. Refr. Van de pastoor zien koo etc.*
3. *De slachter stun wal op de dël, op de dël, op de dël,
(dël: deel, grote ruimte achter in een boerenhuis)
Zette de koo het mes in de kël. Refr.*
4. *Hengelsien was ok nich dom, ok nich dom, ok nich dom,
Dee nam het bèt, de lever en de long. Refr.*

5. *De klöpkjes*) dee leupen al in de wèr, in de wèr, in de wèr,*
(in de wèr: om het hardst)
Nem dat grote luur in bèr. Refr.
6. *De wichter zatten wal achter 'n put, achter 'n put, achter 'n put,*
Houwden zich um enen tit. Refr. (zich houwen: elkaar slaan)
7. *De boond dee sprung wal uwwer den graven, uwwer den graven,*
Har de ganse pens im magen. Refr. (graven: sloot)

Deze tekst werd te Losser genoteerd. Volledig is hij niet (de vrouw die ons het lied voorzong wist zich niet alle coupletten nauwkeurig meer te herinneren). Dit rake spotlied is zeer waarschijnlijk van Westfaalse herkomst (zie P. Sartori, p. 49; „Das namentlich in Westfalen vielverbreitete Lied“). Het zou ongeveer 1840 ontstaan zijn (vergelijk Tj. W. R. de Haan, *Straatmadelieven*, p. 111, aant. 67; K. Wehrhan, *Das niederdeutsche Volkslied „von Herrn Pastor sine Kob“* (Leipzig 1922); *Oud Achterboeksche boerenleven*, p. 305 (deze vermeldt het als Achterboeks danslied); E. Heupers, *Lukas ziene koo*, in *Neerlands Volksleven* 9, 1958-1959, p. 85-87; zie ook *Neerlands Volksleven* 13, 1963, p. 336-341).

ANTOON MET DE BOK

En Antoon met de bok Dee wol eens ruter werden, Toen har hee nog gin peerd, Toen
Kon hee dat nich werden, Toen nam ien moor ne ziegenbok, Zette doar Antoon op, Ziegenbok, Antoon d'r op
Is dat dan gin schöne rje - rje? Is dat dan gin schöne rje - rje?
variant:
Dee wol eens ruter werden, Toen har hee nog gin peerd, Toen kon hee dat nich werden, Toen

1. *En Antoon met de bok*
Dee wol eens ruter werden,
Toen har hee nog gin peerd,
Toen kon hee dat nich werden.
Toen nam zien moor ne ziegenbok, (ziegenbok: geitebok)
Zette doar Antoon op,
Ziegenbok, Antoon d'r op,
Is dat dan gin schöne rijerij? (bis)

*) De klöpkjes (klopjes) waren ongetrouwde vrouwen, die een half-kloosterlijk leven leidden en ook wel godsdienstonderricht aan kinderen gaven. In Twente vond men ze nog vrij veel in de vorige eeuw. Hun naam zouden ze ontleen aan het feit, dat ze in de tijd van de schuilkerken bij de gelovigen in 't geheim aanklopten om tijd en plaats van de mis aan te zeggen.

2. *En Antoon met de bok*
Dee wol eens ruter werden,
Toen har hee nog gin zadel,
Toen kon hee 't ok nich werden.
Zien moder nam een boeskoolblad
Deu hem dat onder 't gat,
Boeskoolblad onder 't gat,
Ziegenbok, Antoon d'r op (in ieder couplet komt een
regel van de opsomming erbij)
Is dat dan geen schöne rijerij? (bis)
3. *En Antoon met de bok*
Dee wol eens ruter werden,
Toen har hee nog gin helm,
Toen kon hee 't ok nich werden.
Zien moder nam nen pispot,
Zette hem die op 'n kop,
Pispot op 'n kop,
Boeskoolblad onder 't gat,
Ziegenbok, Antoon d'r op etc.
4. *En Antoon met de bok*
Dee wol eens ruter werden,
Toen har hee nog gin speer,
Toen kon hee 't ok nich werden.
Zien moder nam nen bonenstok,
Dee 'm dee onder 'n rok,
Bonenstok onder 'n rok, etc.
5. *En Antoon met de bok*
Dee wol eens ruter werden,
Toen har hee nog gin spoor'n,
Toen kon hee 't ok nich werden.
Zien moder nam nen wostepin,
Drukte hem dee de hakke in,
Wostepin, de hakke in, etc.
6. *En Antoon met de bok*
Dee wol eens ruter werden,
Toen har hee nog gin sabel,
Toen kon hee 't ok nich werden.
Zien moder nam nen vuurpuuster, (vuurpuuster: lange
holle pijp, waarmee het vuur werd aangeblazen)
Deu hem dee in de knuuste,
Vuurpuuster in de knuuste, etc.
7. *En Antoon met de bok*
Dee wol eens ruter werden,
Toen har hee nog gin snor,
Toen kon hee 't ok nich werden.
Zien moder nam 'n vösken grös, (vösken: bosje)
Deu hem dat onder 'n nös,
Vösken grös onder 'n nös, etc.

8. *En Antoon met de bok*
Dee wol eens ruter werden,
Toen bar hee nog gin board,
Toen kon hee 't ok nich werden.
Zien moder nam nen sokkertoet'n, (sokkertoet'n: suikerzak)
Bonn' hem dee onder 'n snoet'n,
Sokkertoet'n onder 'n snoet'n, etc.
9. *En Antoon met de bok*
Dee wol eens ruter werden,
Toen bar hee nog gin toom,
Toen kon hee 't ok nich werden.
Zien moder nam nen boksenbaand. (boksenbaand:
broeckband)
Deu hem dee in de haand,
Boksenbaand in de haand, etc.

Ook werd wel gezongen: „Antoon met de rok”, en in plaats van „Dee wol eens ruter werden”: „Den wol eens r'ien leren” of: „Den wol eens ruterén”. In Oortmarsum is de titel: Onze broeder Melchior, welke doet denken aan het Duitse lied *Bruder Malcher* (Erk-Böhme 3, p. 539, no. 1754) en aan *Bruder Malcher als Reiter* (ibid., p. 537, no. 1753). Men vergelijkte de eerste strofe van laatstgenoemd lied:

Mein Bruder Melcher, der wollt ein Reiter werden,
So hatt er keinen Hut nicht, so kunn er keiner werden.
Da nahm die Mutter den Molkentopf,
Setzt ihn Bruder Melchern auf den Kopf.
Armethei, Bettelei! Ist das nicht schöne Reiterei?

- De Duitse inslag van het Twentse lied is hier en daar duidelijk bespeurbaar (werden, schöne). Erk-Böhme noteren dat een deel van het lied reeds in 1611 en 1620 voorkwam. Men dient het lied waarschijnlijk te zien als een onschuldige spot op trotse boeren, die graag de grote heer wilden uithangen, maar daartoe de middelen niet bezaten, en — als zondagsruiters — evenmin de vaardigheid. In vele varianten heeft het lied een groot verspreidingsgebied gevonden, ook als voor kinderen gezongen knieliedje.

Literatuur: Rakers, p. 125, no. 803 (En Anton Uw 'm Buck, 6 strofen uit Hilten); Bahlmann, p. 55 (knieliedje: *Min Mann de wull riden — Und hadde kin Piärd*); verder het Groninger liedje: *Huusman wol is jonker wezen*. Mevrouw T. Wijnholds-Mein kent een volledige versie van „Anton mit de bok” uit het Groninger Westerwolde.

MIEN VARE ZÈE LES TEGGEN MI'J

Min vare zèe les teggen mi'j: „Ik weet zonne knappe deern veur di'j,
Mien jungske doe mos ter an 't lopen, Mien jungske doe mos ter an 't lopen.

1. *Mien vare zèe les teggen mi'j:*
„Ik weet zonne knappe deern veur di'j, (deern: meisje)
Mien jungske, doe mos ter an 't lopen” (bis).

2. „Mer vaar, ik bin nog völs te bang,
Ik weet nich van gin vrouwleu van,
Ik dörf ze nich an te raken.”
3. Mer toen het zundagoavend was
Trok ik miene gewikste steuwel an, (gewikste steuwel:
gepoetste laarzen)
En toen ging ik marcheren.
4. Hoe dichtter ik kwam al bi’j dat hoës
Ik leup nog zachter as ne moes,
En ik keek es deur de glazen.
5. De oale leu, dee zatten bi’j ’t vuur,
En mèt trek ik al an die duur,
En ik zèè: „Goon oavend vare.
6. Goon oavend leu, hoo geet ’t oe nog?
De gezondheid hebbe wi’j alle nog,
De grootnisse van mien vare.” (grootnisse: groeten)
7. „Goon oavend, jungske, bis doe doar?
Goa zitten in dat beukske doar,
En bliew wat bi’j oons proaten.”
8. Ik kwam met dee oalen leu an de proat,
Zee schatten mi’j as nen advekoat,
En ik dacht nich meer an ’t vri’jen.
9. De deern, waar ik met vri’jen zol,
Dat was Christina van de Pol,
Ne knappe jonge deerne.
10. Dee deern dee kneep mi’j in het oor,
En ik denk: „Doe duvel, wat dös doe doar?”
Mer ik dof der niks van zeggen. (dof: durfde)
11. De oale leu, dee gingen noa bed,
En ze wensten oons völ geluk en pret,
En wi’j bleven met oons beiden.
12. Ik sleug den aarm al um dat wicht, (wicht: meisje)
En dat wicht dat dee ziene eugskes dicht,
En ik denk: „’k Goa nooit meer vri’jen.”
13. De torenklok dee sleug twaalf uur,
En mèt trök de wachter al an de duur:
„Mien jungke, doe mos ter goan vertrekken.”
14. Ik smeeet den stoel al an de kaant,
En ik gaf mien deernken de rechterhaand,
En ik zèè: „Ik kom nooit wier en proaten.”

Deze versie werd in 1954 te Lonneker genoteerd. Het lied was bij de oudere generatie in Twente toen nog vrij algemeen bekend. Voor de literatuur hierover zie men Veurman — Bax, p. 138; Tj. W. R. de Haan, *Volkskunde*, N.R. 5, 1946, p. 126; id., *Straadmadelieven*, p. 196; *Driemaandelijksche Bladen* 6, 1954, p. 114; H. Odink, *Minne en trouw in de spreekwoorden van den Achterhoek*, Erica jaarg. 2, 1948, p. 271 („t eens zo geliefde versje”); Heuvel, p. 302 („bij gezamenlijk

zingen in de weide"); *Neerlands Volksleven* (11, p. 32 — volgens De Haan ontstond het lied, als studentengrap, $\pm$ 1820 in Zwolle c.q. Heino of Raalte). Als „Siemenmaanje oet vrijen” genoot het lied, in een „remake”, vooral ook in het Groningse bekendheid. De tekst bleek vele varianten te vertonen, soms ook was hij incompleet of enigszins gehavend. Zo luidt het laatste gedeelte van een tekst uit Ambr-Delden:

8. *Wij kwammen te zamen an de proat;
Ik kon proaten as nen advokaat,
Ik kon het zulf neet begriepen.*
9. *De oale len dee gung'n noa ber.
Ik dach: non kump vuur mi'j de pret.
Wij bleven met oons beien.*
10. *De deern dee pakk'n mi'j bi'j de knee.
Ik dach: Wat dut dee deern gemeen,
Mer ik dorf der niks van te zeggen.*
11. *De deern dee pakk'n mi'j um den bals.
Ik dach: Wat is dee deern toch vals,
Mer ik dorf der niks van te zeggen.*
12. *De deern dee pakk'n mi'j bi'j het oor.
Ik dach: Al wor ik ook honderd joar,
Ik goa nooit wier ben vrijen.*

In Denekamp noteerde ik de volgende tekst voor de laatste coupletten:

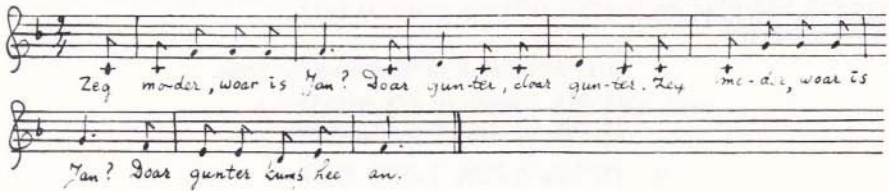
10. *De oale len dee gung'n noa ber.
Toen begun veur oons de greutste pret,
Toen konden wij hem balen.*
11. *De deern dee kneep mi'j in het oor.
Ik zèè: „Potdorie, deern, wat dös doe doar?”
Mer ik dorf der niks van te zeggen.*
12. *De deern dee greep mi'j bi'j de knie.
Ik zèè: „Potdorie, deern, wat dös ter bie?”
Mer ik wol der nog niks van zeggen.*
13. *De deern dee greep mi'j toen bi'j 'n bals.
Ik zèè: „Potdorie, was bis toe vals.
Doe bis ne lilleke deerne.”*
14. *Al woar ik stoa, al woar ik goa,
Al wor ik honderd joaren oald,
Ik denk nooit meer an vrijen.*

In Enschede viel het volgende slotcouplet te registreren:

*Al wor ik beet, al wor ik koald,
Al wor ik honderd joaren oald,
Ik goa nooit weer an 't vrijen.*

H. DIALEKTLIEDEREN, BIJ BRUILOFTEN EN ANDERE
FEESTEN GEZONGEN.

ZEG MODER, WOAR IS JAN?

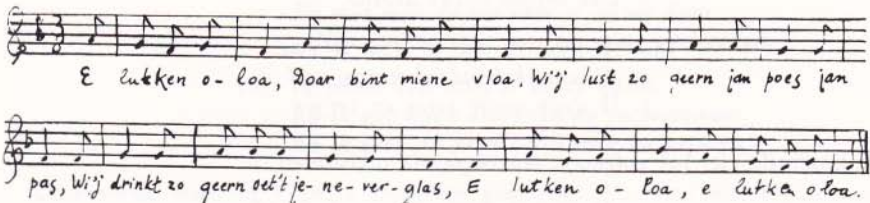

1. Zeg moder, woar is Jan?
Doar gunter, doar gunter.
Zeg moder, woar is Jan?
Doar gunter kump hee an.
2. Woar is e hèn ewest?
Noa Dèlden, noa Dèlden.
Woar is e hèn ewest?
Noa Dèlden noa 't fest.
3. Wat hèt e doar ehad?
Jenever, jenever.
Wat hèt e doar ehad?
Jenever oet 't vat.
4. Wat hèt 'm dat ekost?
Een gulden, een gulden,
Wat hèt 'm dat ekost?
Een gulden op de post.

In Ambt-Delden het volgende slotcouplet:

Wat heeft hij daar gezien?
Mooie meisjes, mooie meisjes.
Wat heeft hij daar gezien?
Mooie meisjes oet Berlien.

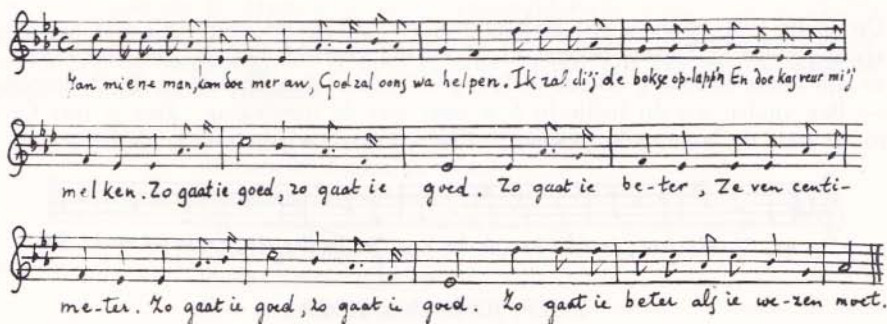
E LUTKEN OLOA

E lutken oloa, Doar bint miene vloa,
Wij' lust zo geern jan poes jan pas,
Wij' drinkt zo geern oet 't jeneverglas,
E lutken oloa, e lutken oloa.

JAN MIENE MAN

Jan miene man, kom doe mer an,
 God zal oons wa helpen.
 Ik zal di'j de bokse oplapp'n (bokse: broek)
 En doe kas veur mi'j melken.
 Zo gaat ie goed, zo gaat ie goed.
 Zo gaat ie beter, Zeven centimeter.
 Zo gaat ie goed, zo gaat ie goed.
 Zo gaat ie beter als ie wezen moet.

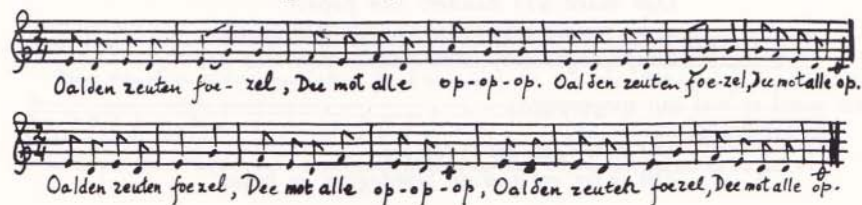
Vergelijk Bahlmann, p. 51:

Jan, min Mann, kumm du men an,
 Guod sall uss wull helpen:
 Ik will gaohn un Kinner wahr'n (Kinner wahr'n: op de kinderen passen)
 Du sast gaohn un melken.

Verder: J. Buursink, *Het boek van de Lonneker landbouw*, p. 145: Jaan met de maagd; Rakers p. 127 no. 827: Jân, miên Mân (uit Uelsen). De eerste vier regels kwamen ook wel als kinderliedjes voor.*)

OALDEN ZEUTEN FOEZEL

Dit lied zong men speciaal bij bruiloftsfeesten als de fles de ronde deed in de bruidswagens, vooral als de wagen moest stilhouden. Men legde immers soms een boom over de weg om de doorgang te versperren en eerst na het schenken van een borrel liet men de wagen weer doorrijden. Hier volgen twee enigszins verschillende melodieën, respectievelijk uit Oldenzaal en Ootmarsum.

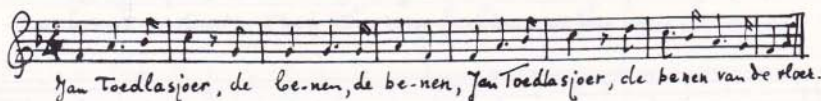
foezel: jenever; oorspr. alleen Pruisische aardappeljenever

*) Op de wijs van de eerste regels werd ook een liedje op Pincoffs (een groot oplichter uit het einde van de vorige eeuw; verbasterd tot Pinkhof) gezongen:

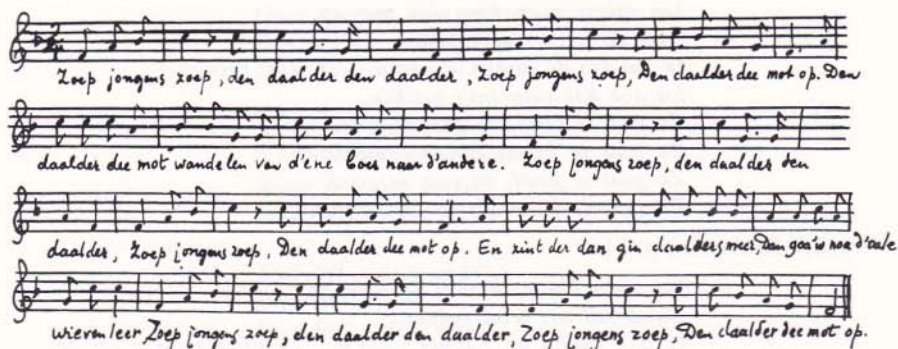
Pinkhof hier en Pinkhof daar	Weet je wel waar Pinkhof woont?
Pinkhof zat in Londen.	Daar achter in een straatje.
Alle mooie meisjes zoeken er naar	Pinkhof heeft de meid verkocht
En ze hebben hem niet gevonden.	Voor een dubbel maatje.

JAN TOEDLASJOER

Dit liedje (het begin is een verbastering van „Chantons toujours”) was vroeger vrij algemeen in Twente bekend. G. Vloedveldt vermeldt het als „Jan Toerlesjoer” in zijn *Mans Kapbaarg* (Borne 1959), p. 67 (elders Jan Toerleloer). Bij Veurman — Bax vinden wij dit liedje in 6/8 maat met de toevoeging: „Ben je met Ca-toutje naar de botermarkt geweest?” Elders vinden wij het als kinderliedje.

ZOEPE, JONGENS, ZOEPE

De regel „Dan goa'w noa d'oale wievenleer”, zoals deze luidt in bovenstaande versie uit Geesteren, was kennelijk verbasterd. Ze luidde in Weerselo: „Dan trekt 't oale wief van leer” en in Enter: „Dan haal wi' 't oale wief van leer.” Men vergelijke de tekst zoals deze voorkomt op het programma van een *Achterboekse Boerenbruiloft* (1938):

Zoep jonges zoep, den daalder, den daalder,
 Zoep jonges zoep, den daalder den mot op.
 Könne wi' dan gin daalder kriegen,
 Dan wille wi' den boer bedriegen,
 Zoep jonges zoep, den daalder den mot op,
 En zint der dan gin daalder meer,
 Dan make wi' daalder van papeer.
 Zoep jonges zoep, den daalder, den daalder,
 Zoep jonges zoep, den daalder den mot op.

Ook werd er wel aan toegevoegd:

Dit is ter ere, dit is ter ere,
 Dit is ter ere van de bruidegom en bruid.

IK HAD ZO GEERNE

Feestliedje uit Noord-Twente.

In 1904 noteerde R. Hattink in de *Driemaandelijksche Bladen* (3, p. 26-27) een oud kermisliedje uit Tubbergen: „Die kermis viel in St. Michiel; avonden te voren liep de dorpsjeugd, — ik deed er voor 50 jaar zelf aan mee — hand in hand door de straat, zingende:

Wèl geet er met hen wottle haaln,
Mòrnen is 't ònze kèrm'se.
Klopt mèr op de busse.
Alle mooie mèkes hebt nen vri'jer (mèke: meisje)
Behalven onze zusse.
Hooge op — lège op.
Laat je gatje maar draaien!
Mòrnen is 't ònze kèrm'se
En dan al weer gedane."

In Geesteren wist een enkeling zich nog het begin van dit liedje te herinneren. Het begin luidde daar: „Wèl geet er met hen wottel schrapp'n?"

Een ander feestlied luidde:

Al schient de morgensteerne.
Jenever, jenever, jenever lus wi'j geerne
(of: Jenever mot er wère).
Nich noa hoës toe goan, etc.

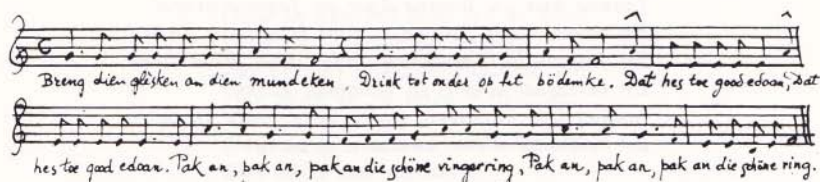
Vergelijk Rakers, p. 123, no. 797.

Andere veelgezongen liedjes waren: „Wi'j goat nog nich noa hoës"; „En zo lang as de lepel in de brijpot staat"; „Dat gaat naar Den Bosch toe"; „'t Peerd van ome Loeks is dood"; „Hopsa Jenneke, stroop in 't kenneke"; „Nich noa hoës hèn goan". Een bruiloftsliedje uit Albergen luidde:

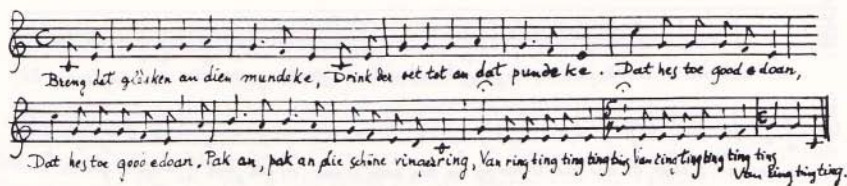
Loat soezen, loat broezen,
Loat kosten wat 't wil.
De brugman zal 't betalen. (brugman: bruidegom)
Wi'j boalt oons nich stil.

BRENG DIEN GLËSKEN AN DIEN MUNDEKEN

Versie genoteerd te Lemselo.

Andere melodie te Geesteren.

Op het slot draaide men zich hierbij wel eenmaal om. Variant: „Do dat glesken an dien mundjen.”

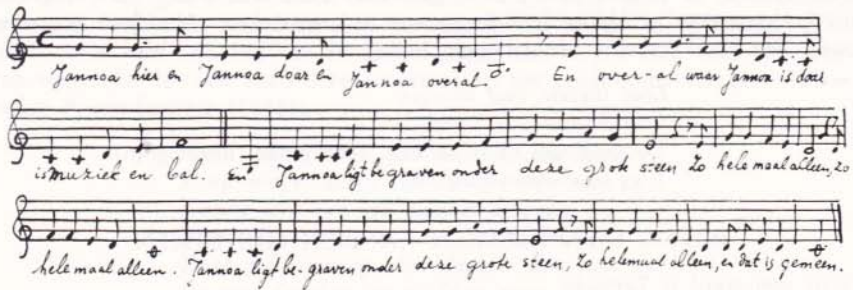
Bij het halen van de bruid zong men wel (genoteerd te Geesteren):

1. *Wij wilt de broed goan halen*
Zoete lieve Gerritje,
Wij wilt de broed goan halen,
Zoete lieve meid.
2. *En al op zo'n mooie wagen, etc.*
3. *Wij hebt de broed ekegen, etc.*
4. *Ze had er ook niks op tegen, etc.*

En een tijdens de bruiloft (op de bekende wijs) gezongen lied luidde:

1. *De bruggeman mot betalen*
Zoete lieve Gerritje
De bruggeman mot betalen (bruggeman: brui gom)
Zoete lieve meid.
2. *En de broed dee mot hem helpen, etc.*
3. *En doar is ze ook niks te good veur, etc.*
4. *Doar drèg ze nen mooien hood veur, etc.*
5. *Doar kan ze koo veur melken, etc.*

JANNOA HIER EN JANNOA DOAR

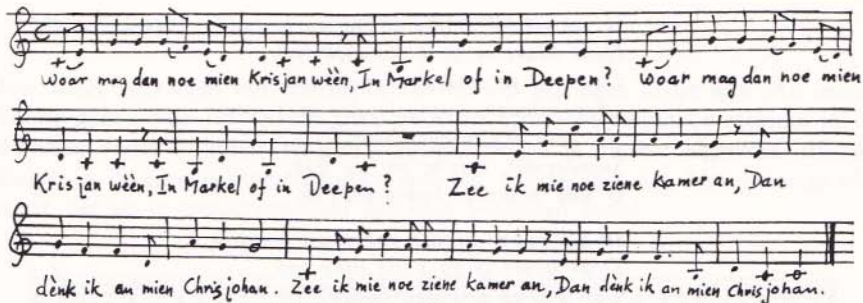
Jannoa hier en Jannoa doar en Jannoa overal,
En overal waar Jannoa is doar is muziek en bal.
En Jannoa ligt begraven onder deze grote steen
Zo helemaal alleen, zo helemaal alleen.
Jannoa ligt begraven onder deze grote steen,
Zo helemaal alleen, en dat is gemeen.

AL WAT JONK IS

Al wat jònk is zoept zo geern, zoept zo geern,
 Al wat jònk is zoept zo geerne bier.
 En dan zoept ze zich dik, en dan valt ze weer, (dik: dronken)
 En dan stoat ze weer op en dan zoept ze weer.
 Al wat jònk is zoept zo geerne bier.

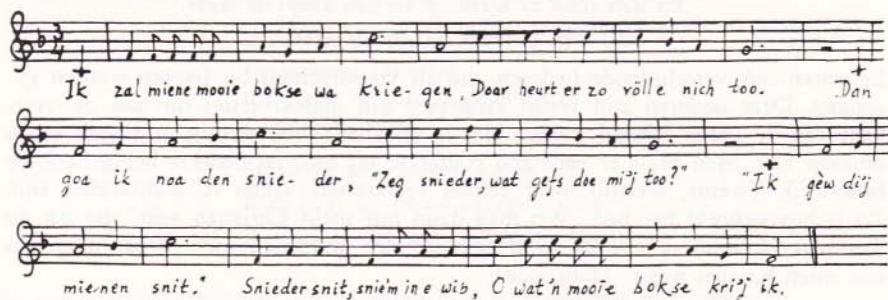
Er waren ook verschillende liederen, die als voordrachten bij feesten werden gezongen. Deze liederen zijn veelal aangepast aan dialektversies die aan de overkant van de grens bekend waren. Het is opvallend hoe weinig origineels er in omloop was. Men breidt er eens een coupletje bij aan, fatsoeneert het geheel tot behoorlijk Twents, waarbij maar zelden verrassende zaken te konstaten zijn. Zo is bijvoorbeeld het lied „Wo mag dann nur mein Christian sein“ dat o.a. in Sleeswijk-Holstein omstreeks 1856 bekend was, geworden tot: „Woar mag dan noe mien Krisjan wèen“ (Enschede):

1. Woar mag dan noe mien Krisjan wèen,
 In Markel of in Deepeen? (bis) (Deepen: Diepenheim)
 Zee ik mi'j noe ziene kamer an,
 Dan dènk ik an mien Krisjohan. (bis)
2. Doar op de dèl doar haank een hoal, (hoal: meestal ver-
 stelbaar ijzer dat boven het open vuur hing om
 een ketel aan op te hangen voor het koken; hier:
 synoniem met vlegel).
 Doar hêf e met edösket.
 Zee ik mi'j noe ziene vlèggel an,
 Dan dènk ik an mien Krisjohan.
3. Doar in den hof doar lèè ne klos,
 Doar hêf e hoalt op slagen.
 Zee ik mi'j noe den hoaltklos an,
 Dan dènk ik an mien Krisjohan.
4. Doar in de stal doar steet de koo,
 Dee hêf e aait emölken.
 Zee ik mi'j disse koo noe an,
 Dan dènk ik an mien Krisjohan.
5. Den essel dee den melkwaag'n trök,
 Dee is al lang estorven.
 Zee ik mi'j noe den (nen?) essel an,
 Dan dènk ik an mien Krisjohan.

Zie nog nr. 25 („Mijn lieve Christiaan“) in 't Parradieske, zang en dans van 't Noorden van Dr. Tj. W. R. de Haan en Mr. Harm Smedes (1967).

Het lied „Ik zal miene mooie bokse wa kriegen“ heeft als voorbeeld het Duitse dialektlied: „Ich war miene bunte Büchs' wohl kriegen“. Evenals in „Antoon met de bok“ groeit een van de regels van dit liedje ieder couplet verder aan.

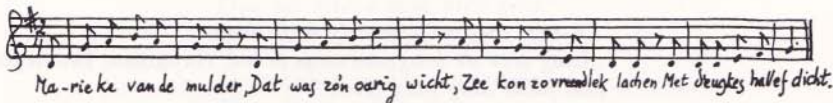
1. Ik zal miene mooie bokse wa kriegen, (bokse: broek)
Doar heurt er zo völle nich too.
Dan goa ik noa den snieder,
„Zeg snieder, wat gefs doe mi'j too?“
„Ik gèw di'j miene snit.“
Sniedersnit, snie'm in ne wip,
O wat 'n mooie bokse kri'j ik.
2. Ik zal miene mooie bokse wa kriegen,
Doar heurt er zo völle nich too.
Dan goa ik noa den hanen,
„Zeg hanen, wat gefs doe mi'j too?“
„Ik gèw di'j miene tred.“
Hanentred, sniedersnit, snie 'm in ne wip,
O wat 'n mooie bokse kri'j ik.
3. Ik zal miene mooie bokse wa kriegen,
Doar heurt er zo völle nich too.
Dan goa ik noa den hazen,
„Zeg hazen, wat gefs doe mi'j too?“
„Ik gèw di'j miene strik.“
Hazenstrik, hanentred, sniedersnit, snie 'm in ne wip,
O wat 'n mooie bokse kri'j ik.
4. Ik zal miene mooie bokse wa kriegen,
Doar heurt er zo völle nich too.
Dan goa ik noa den leuper,
„Zeg leuper, wat gefs doe mi'j too?“
Ik gèw di'j miene löp.“
Leuperslöp, hazenstrik, hanentred, sniedersnit,
snie 'm in ne wip,
O wat 'n mooie bokse kri'j ik.
5. Ik zal miene mooie bokse wa kriegen,
Doar heurt er zo völle nich too.
Dan goa ik noa den beeroom,
„Zeg beeroom, wat gefs doe mi'j too?“
„Ik gèw di'j miene vacht.“
Berenvacht, leuperslöp, hazenstrik, hanentred,
sniedersnit, snie 'm in ne wip,
O wat 'n mooie bokse kri'j ik.

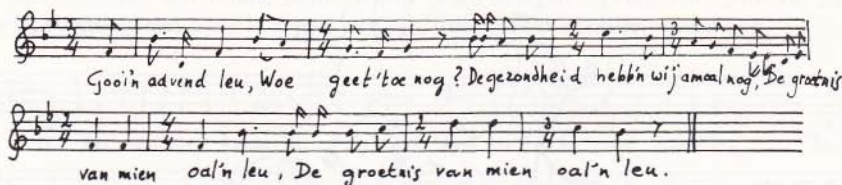
„Marieke van de mulder”.

Een ander voorbeeld van een bij bruiloften wel gezongen liedje was „An iedere kaante dree”, naar het Duitse „Auf jeder Seite drei”, waarvan de melodie in de Twentse versie blijkbaar enigszins vereenvoudigd is. In het algemeen zijn de liedjes in Twente gekenmerkt door een vrij strakke melodie. Het zwierige element, het als te temperamentvol gevoelde, verdween veelal.

1. Marieke van de mulder, Dat was zo'n oarig wicht, (wicht: meisje)
Zee kon zo vrendlek lachen Met d'engkes hallef dicht.
2. Zee har zo'n vrendlek snuutje, 'k Mor lachen as 'k eer zee,
'n Paar oarige blonde krulkes, An iedere kaante dree.
3. Eens op een mooie zundag Stun Rieke veur an 't pad,
Doar zag ze 'n heerke kuieren, Zo'n heerke oet de stad.
4. Het har de neudige drukte As ik weet nich wee,
'n Paar beurkes onder de neuze, An iedere kaante dree.
5. Meer ze mos hem nich zo geerne, Want 't was ne stadse heer,
Meer hee dach bi'j zien eigen: Zo'n kaans komt nich gauw weer.
6. En veur ze 'n kon veurkommen, Doa pakte hee Marie,
En zoende dat het klapte, An iedere kaante dree.
7. Dat zag joa net den mulder, Hee wör lebendik kwoad.
„Wat zint dat veur manieren, Ik zeg oe dat i'j 't loat.”
8. Hee pakte hem bi'j zien oren, En lèèr hem over de knee,
En gaf hem dat het klapte, An iedere kaante dree.

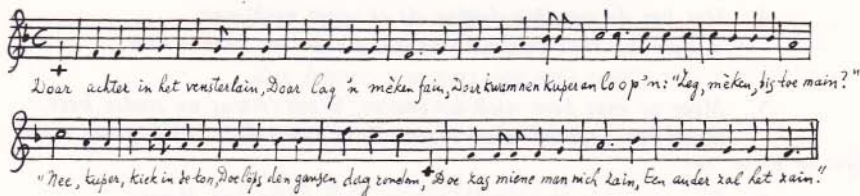
GOOI'N OAVEND, LEU

1. Gooi'n oavend leu, Woe geet 't oe nog?
De gezondheid hebb'n wij amoal nog,
De groetnis van mien oal'n leu. (bis)
2. Melen, wat is hier toch plezeer,
Ik wol der ok eff'n tuske wè'n,
Ik wol oe eff'n flesiteer'n.
3. Hier be'k ne Barneveller hen,
Hee is van ne kremer al oet de ben (ben: mand)
Um de eier veur oe te leggen.
4. Melen, noe mot ik 'n moal noa hoës.
't Is hier wa gezellig en kroes. (kroes: leuk)
Ik ma'j ok wa geern ne borrel.
5. En noe zing wi'j almoal tot besloet:
„Lang leve de brugman en de broed. (brugman: bruidegom)
Dat jullie lang mag leven.”

Deze voordracht (te Geesteren genoteerd) is gemaakt op de bekende melodie (hier in een andere variant) van „Mien vare zè' les teggen mi'j”. Zoals uit de tekst blijkt werd ze bij bruiloften voorgedragen. De clou was dat men bij de vierde strofe een Barnevelder kip met gebonden poten door de zaal liet fladderen. Nog enkele titels van andere gangbare voordrachten: „Doar hè'j now Dieks en Jenneken, Dee komt oet Vriezenvèn” (Geesteren); „Gait-Jan had nen hanen in 't hok” (Geesteren; Enschede); „Van je ut re mi fa sol”.

DOAR ACHTER IN HET VENSTERLAIN

1. Doar achter in het vensterlain,
Doar lag 'n mèken fain.
Doar kwam nen kuper an loop'n:
„Zeg, mèken, bis toe main?”
„Nee, kuper, kiek in de ton,
Doe löps den gansen dag rondom,
Doe zas miene man nich zain,
Een ander zal het zain.”

2. *Doar achter in het vensterlain,
Doar lag 'n mèken fain.
Doar kwam nen schilder an loop'n:
„Zeg mèken bis toe main?“
„Nee, schilder, doe gekken kwast,
Doe striks den gansen dag met 'n kwast,
Doe zas miene man nich zain,
En ander zal het zain.“*
3. *Doar achter in het vensterlain,
Doar lag 'n mèken fain.
Doar kwam nen snieder an loop'n:
„Zeg, mèken, bis toe main?“
„Nee, snieder, knipscheer,
Doe brings de leu de lapp'n nich weer.
Doe zas miene man nich zain,
En ander zal het zain.“*
4. *Doar achter in het vensterlain,
Doar lag 'n mèken fain.
Doar kwam nen smid an loop'n:
„Zeg, mèken, bis toe main?“
„Nee, smid, kroesboard,
Doe bis ja van dat duvelssoort,
Doe zas miene man nich zain,
Een ander zal het zain.“*
5. *Doar achter in het vensterlain,
Doar lag 'n mèken fain.
Doar kwam nen boer an loop'n:
„Zeg, mèken, bis toe main?“
„Nee, boer, ploogstat,
Kik zo mannig peerd in 't gat,
Doe zas miene man nich zain,
Een ander zal het zain.“*
6. *Doar achter in het vensterlain,
Doar lag 'n mèken fain.
Doar kwam nen timmerman an loop'n:
„Zeg, mèken, bis toe main?“
„Klip klap, hèmerke,
Kom doe mer op mien kèmerke,
Doe zas miene man wel zain,
Geen ander zal het zain.“*

Dit lied werd genoteerd in Oldenzaal. Het ziet er naar uit dat het uit Westfalen afkomstig is. Dergelijke liedjes waarbij het meisje iemand van een bepaald ambacht boven anderen verkiest, vinden wij ook bijvoorbeeld in Groningen. Zie Ter Laan, *Groninger Encyclopedie* 1, onder Ambachtsliedjes:

*'n Boer hebben wil ik wel,
Zoepenbrei dat lus ik wel,
Joa, Vouter, Joa!*

of:

*Veel laiver heb ik 'n schippertje,
As ain zo'n boerenslaif.*

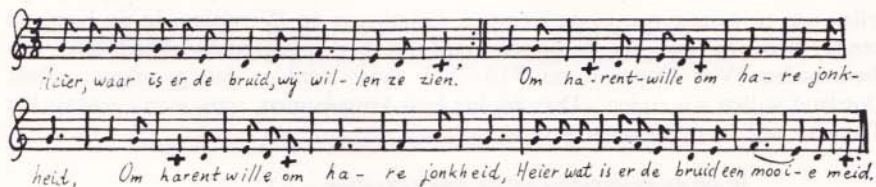

II. FEESTLIEDEREN MET NEDERLANDSE TEKST

A. BRUILOFTSLIEDEREN

HEIER, WAAR IS ER DE BRUID

1. Heier, waar is er de bruid, wij willen ze zien. (refr. bis)
Om harentwille, om hare jonkheid, (bis)
Heier, wat is er de bruid een mooie meid.
2. De bruid, die placht er uit dansen te gaan,
Heier, zo moet zij nu aan het wiegetouw staan.
3. Het wiegetouw in de ene hand,
Hei en de koffjepot in de andere hand.
4. Het eerste jaar een jonge zoon,
Het tweede jaar een dochttertje fijn,
Heier, zo moeten er vijftientig zijn.
5. Vijftientig aan enen dis,
Heier, zo weet de bruid wat huishouden is.
6. Huishouden, dat is aardigheid,
Ter kerke gaan, dat is barmhartigheid.
7. De bruidegom placht er uit dansen te gaan,
Heier, zo moet hij aan de ploegstèt staan.
8. De ploegstèt in de ene hand,
Heier, de bouwstrâmp in de andere hand. (de bouwstrâmp is een gaffel met twee korte tanden, waarmee men verwijderde wat er voor het ploegblad kwam)

Het lied was vroeger in Noord-Twente algemeen bekend. Het werd o.a. telkens wanneer bij een bruiloft een wagen met gasten naderde door de arriverende feestgangers uit volle borst gezongen. In de eerste strofe hoorde men in plaats van het woord „jonkheid” in de buurt van Ootmarsum ook wel „welzijn”.

In een enigszins andere versie luidt de eerste strofe ook wel:

Heier, waar is er de bruid, wij willen ze zien.
Hiër is de bruid, wie wil haar zien?
Wie wil haar dezen ruiker aanbien?

Voor de derde strofe bestaat de volgende variant:

Het wiegetouw in de ene hand,
De papsleef in de andere hand,
En zo krijgt de bruid wat meer verstand.

Voor strofe 6:

Huishouden dat kost veel geld,
Maar daar is de bruid niet op gesteld.

Het beginwoord „heier” is waarschijnlijk een uitroep (vervorming van „hei”), hoewel een persoon die het lied zong het opvatte als „heuer” (= hoeder, beschermer), dus als een aanspreking van de bruidegom.

Voor de aanhef van het lied en voor verschillende strofen zijn duidelijke parallellen aan te wijzen, o.a. in de Kempen, Groningen en Westfalen. In de Kempen kende men een lied dat gezongen werd bij het zogenaamde „overhalen” van dienstboden (Van Duyse I, no. 716-717). Eerst werd er dan gezongen: „Naar Oostland willen wij rijden”. Dan, bij het huis aangekomen, zong men (evenals het Twentse lied in 6/8 maat):

*Waar is de meid? Laat ze ons eens zien.
Om harentwil zijn wij gekomen
Eer zij ter uw' huizen uitgaat.*

En J. Simons beschrijft in *Ons vroom en vroolijk Kempenland* (p. 76) hoe er 's avonds kinderen met kaarsen verschenen voor het huis waar de bruiloft wordt gehouden, die een lied zongen dat duidelijk met het onze verwant is („Waar is de bruid en laat ze ons zien”), dat als volgt eindigt:

*De bruid placht nog eens bier te tappen,
Maar nu, nu moet ze broeken lappen.*

Voor de vierde en vijfde strofe kan men een Westfaals lied op de meibruid vergelijken, dat als volgt afsluit:

*Ein Ai dat bat us nich
Twei Aier de schat us nich.
Fifentwintich op einen Dis
Dan weit de Brüt, wat sorgen is.*

Hiermee duidelijk verwant, maar „zersungen” is een strofe uit een Westfaals lied uit de vorige eeuw: „De Kuckuck up den Tune satt”:

*Den vierundzwanzig röm'schen Disch,
Dan weet de Brut wat Hushallen is*

(Zie Reifferscheid, p. 19, nr. 9. Ditzelfde lied vindt men bij Erk-Böhme 2, p. 673, no. 880 c, waar het een bruiloftslied wordt genoemd: „Noch bis auf die Gegenwart lebt dieses Lied, sogar noch dessen Singweise”). In Groningen leeft nog een verwante strofe in kinderversjes:

*'t Eerste jaar een jonge zoon,
't Twijde jaar een dochter schoon.*

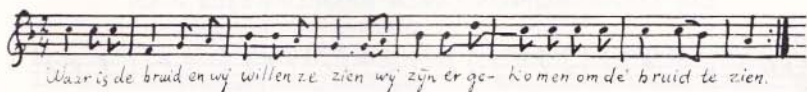
In een ietwat andere vorm kende men dit bruiloftslied in de Gelderse Achterhoek:

*Waar is vrouw Bruid? Wij willen haar zien.
Hoor je dat wel? Hoor je dat wel?*

Dit is een lied van twaalf strofen (vergelijk het *Programma van de Achterhoekse Boerenbruiloft*, op 14 augustus 1938 op „Nieuw-Bensink” bij Winterswijk gehouden).

Een andere vorm dan in Noord-Twente heeft het lied in het westen van de streek. Wij geven hier de woorden en melodie zoals ze te Markelo werden opgetekend.

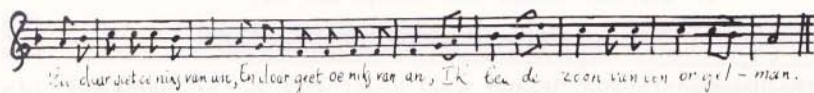

1. Waar is de bruid en wij willen ze zien,
 We zijn er gekomen om de bruid te zien.
2. Het eerste jaar een jonge zoon,
 Het tweede jaar een dochter schoon.
3. Zo moet het wezen en zo moet het zijn,
 Totdat het er vijftientig zijn.
4. Vijftientig aan enen dis,
 Dan weet de jonge bruid wat huishouden is.
5. Huishouden, ja, dat moet vrolijk zijn,
 's Zondags naar de kerk gaan en zalig zijn.

Dan verandert de melodie enigszins:

En doar geet oe niks van an,
 En doar geet oe niks van an,
 Ik ben de zoon van een orgelman.

De rest gaat weer op de wijs van het begin:

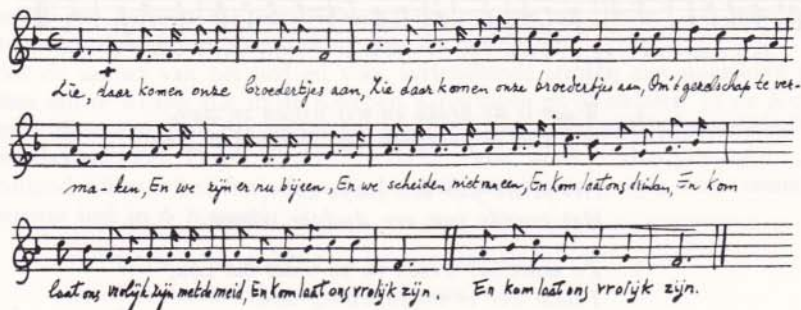
Prijzen doen we niet, maar ons werk dat is goed;
 Zo scheppen wij als polderjongens frisse moed.
 De polderjongens klagen: het zand dat is te zwaar.
 Ze klagen alle dagen en het hele jaar.

Het lied bleek ook in andere west-Twentse plaatsen (bijvoorbeeld Enter) bekend te zijn. Evenals dat bij verschillende kinderliedjes het geval is vinden wij hier (merkwaardigerwijs waar de melodie verandert) enkele fragmenten in dialect. Een dergelijke vermenging komt ook elders voor. Men vergelijke het lied „Der Schipmann” (Erk-Böhme 1, 78d, p. 276) waar de uitgevers bij noteerden: „Sonderbaris Gemisch der Sprache: Das Mädchen, Eltern und Liebster sprechen hochdeutsch, der Zuruf an den Schiffer ist plattdeutsch.”

Het laatste gedeelte hoort ongetwijfeld oorspronkelijk niet bij het bruiloftslied en het is op een opvallende manier daarmee verbonden. Het heeft enige verwantschap met een lied dat gezongen werd in de tijd dat het Noordhollands Kanaal gegraven werd (omstreeks 1820) en is misschien met het graven van de Overijsselse kanalen (in de vijftiger jaren van de vorige eeuw) naar deze streken gekomen. Het lied uit Noord-Holland luidt gedeeltelijk (zie *De Speelwagen* 2, 1947, p. 72):

Zij zeiden: kameradeke, dat zou wel gaan
 Maar de grond loopt ons zo tegen.
 Al was het dan maar klei en de derrie die was goed
 Dan scheppen wij als polderjongens hele goede moed.

ZIE DAAR KOMEN ONZE BROEDERTJES AAN

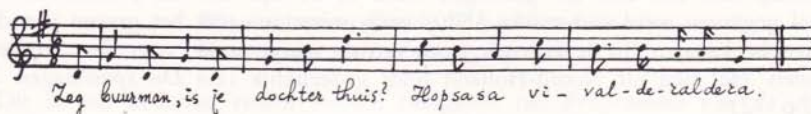
Lie, daar komen onze broedertjes aan, Xie daar komen onze broedertjes aan, Om 't gezelschap te ver-
ma-ken, En we zijn er nu bijeen, En we scheiden niet van een, En kom laat ons drinken, En kom
laat ons vrolijk zijn met de meid, En kom laat ons vrolijk zijn. En kom laat ons vrolijk zijn.

1. Zie, daar komen onze broedertjes aan, (bis)
Om 't gezelschap te vermaken,
En we zijn er nu bijeen,
En we scheiden niet van een,
En kom laat ons drinken,
En kom laat ons vrolijk zijn met de meid,
En kom laat ons vrolijk zijn.
2. Zie, daar komen onze zustertjes aan, etc.
3. Zie, daar komen onze neven aan, etc.
4. Zie, daar komen onze nichten aan, etc.
5. Nog een glaasje, al waren 't er ook zes, etc.

Dit bruiloftslied (Noord-Twente) werd zowel door de „brulfteneugers” (d.w.z. degenen die op de traditionele wijze persoonlijk de gasten voor de bruiloft uitnodigden) als de feestgangers op de „broedswagens” gezongen. Zie de beschrijving door Th. C. Budde, *Het „Brulfte-neugen” thans zo goed als geheel verdwenen, Twënterlaand* jaarg. 1, 1956, p. 67: „Zodra de eerste „klant” in zicht kwam begonnen de neugers, altijd in groepjes van twee, hun lied in te zetten: „Zie daar komen onze broedertjes aan” etc. Al zingende het huis bereikt hebbend stapten ze door de voordeur, die inmiddels wagenwijd open gezet was, naar binnen.” En op p. 68: „Bij het vertrek werd weer een ander lied gezongen b.v.: „Nog een glaasje al waren 't er ook zes”, om te laten zien dat men nog niet dronken was en aan te kondigen, dat er op de bruiloft royaal zou toegaan.” Vergel. Rakers, p. 121, no. 793. Tekstvarianten van de op een na laatste regel: i.p.v. „met de meid”: „karwei” of „terwijj”.

B. FEESTLIEDEREN MET ALGEMEEN KARAKTER

ZEG BUURMAN, IS JE DOCHTER THUIS?

Zeg buurman, is je dochter thuis? Hopsasa vi - val - de - ral - de - ra.

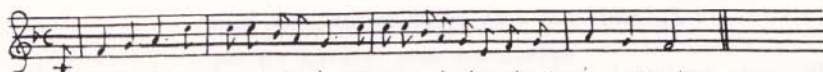
Zeg buurman, is je dochter thuis?
Hopsasa vivalderaldera.
Wat zou mijn dochter thuis gaan doen?
Hopsasa vivalderaldera.

Ze zou met mij naar de kermis gaan.
 Hopsasa vivalderaldera.
 Mijn dochter is nog veel te jong,
 Hopsasa vivalderaldera.
 Om met zo'n boer naar de kermis te gaan.
 Hopsasa vivalderaldera.

Aldus in Oud-Ootmarsum genoteerd (1953). In Weerselo kon het volgende slot genoteerd worden:

En wat wos toe der met naar de kermis doon?
 Ik uol der met nen polka doon.
 Polka is geen mode meer.
 Kaatje heeft het jak gescheurd.
 't Is aan tuinmans bek gebeurd.

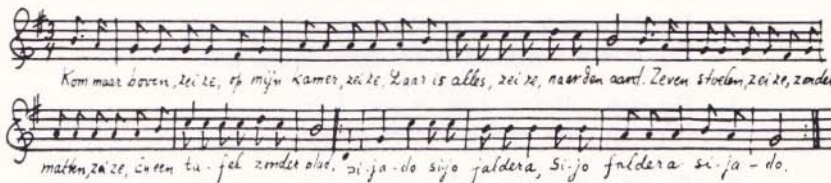
WIJ ZIJN GEGAAN AL NAAR DE MALIEBAAN

Wij zijn gegaan al naar de Maliebaan, De en wij dromen en de ander 'n on niet staan.

Gedeelten van een vroeger algemeen bekend lied, veel bij feesten gezongen, omstreeks 1890 zeer geliefd (van Franse herkomst).

KOM MAAR BOVEN

Kom maar boven, zei ze, op mijn kamer, zei ze. Daar is alles, zei ze, naar den aard. Zeven stoelen, zei ze, zonder

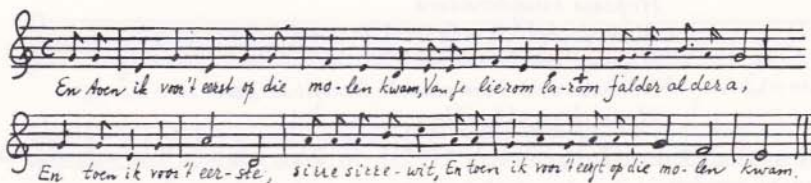
matten, zei ze, En een ta- fel zonder blad. Si-ja-do sijo faldera, Sijo faldera si-ja-do.

1. Kom maar boven, zei ze, op mijn kamer, zei ze
 Daar is alles, zei ze, naar den aard.
 Zeven stoelen, zei ze, zonder matten, zei ze,
 En een tafel zonder blad.
 Sijado sijo faldera,
 Sijo faldera sijado.
2. In de kerk ben ik geweest,
 Maar gebeden heb ik niet.
 Mooie meisjes heb ik gezien
 En die kwamen uit Berlien.
3. Het gezicht in de plooi gezet
 En haar mutsje staat zo net.
 Want ze keek naar allen kant
 Naar zijn dierbaar vaderland.
4. Koopt men huizen dan krijgt men stenen,
 Koopt men vlees dan krijgt men benen.
 Koopt men vis dan krijgt men graat
 En jenever in de maag.

Dit lied werd te Weerselo genoteerd. Het werd met groepen bij feesten en bruiloften gezongen.

EN TOEN IK VOOR 'T EERST OP DIE MOLEN KWAM

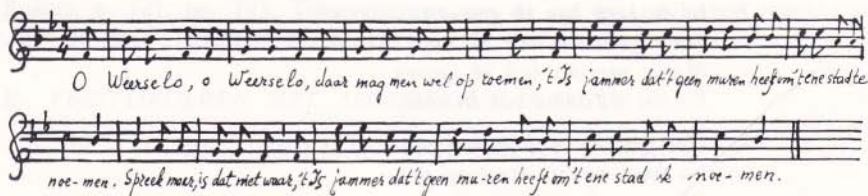

1. En toen ik voor 't eerst op die molen kwam,
Van je lierom larom falderaldera,
En toen ik voor 't eerst, sirresirrewit,
En toen ik voor 't eerst op die molen kwam.
2. En toen zag ik verre een mooi meisje staan, etc.
3. En toen vroeg ik haar of ze mee wilde gaan, etc.
4. Zij zeide van neen en ze meende van ja, etc.

Te Weerselo genoteerd; veel gezongen omtrent „Sint Joapke” (de oogstrijd).
Op de wijze van „Daar was laatst een meisje loos” zong men er ook wel het volgende liedje:

1. Daar was laatst een molenaarszoon
Die er kon malen (3 x), zo drommels schoon.
2. Hij keek door het molengat,
Zag er een meisje al op het pad.
3. Hij riep: „Meisje, kom er eens hier.
Hier op mijn molen is veel plezier.”
4. En het meisje liet zich verraan.
't Is met de mulder naar boven gegaan.
5. Onder het malen van grof en van fijn
Dronken ze samen een glaasje wijn.

LIED OP DE TWENTSE STEDEN EN DORPEN

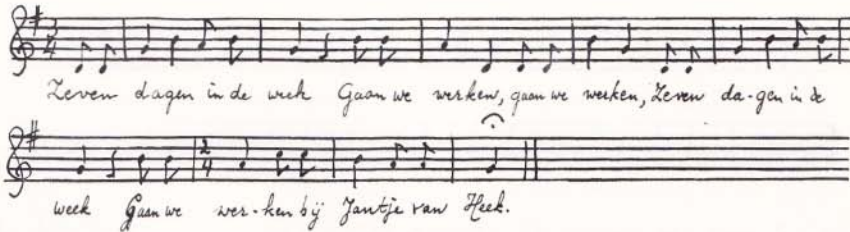

Dit liedje werd te Weerselo bij feestelijke gelegenheden vroeger wel gezongen.
Dan zong men de strofe over Weerselo als laatste (er gaat eigenlijk een lange reeks coupletten met spottende opmerkingen over Twentse plaatsen aan vooraf).

1. O Weerselo, o Weerselo, daar mag men wel op roemen,
't Is jammer dat 't geen muren heeft om ene stad te noemen.
Spreek maar, is dat niet waar.
't Is jammer dat 't geen muren heeft om 't ene stad te noemen.

2. *O Hengelo, o Hengelo, Dat is het land der wijzen.
Al wie daar zwarte baren heeft verlangt naar gene grijzen.*
3. *O Ootmarsum, o Ootmarsum, Dat zijn zo goede luitjes.
't Jammer dat ze siepels eten en dan zo vrees'lijk ruiken.*

ZEVEN DAGEN IN DE WEEK

*Zeven dagen in de week
Gaan we werken, gaan we werken,
Zeven dagen in de week,
Gaan we werken bij Jantje van Heek.*

Genoteerd te Enschede in 1954 (Wijze Zeven dagen in de week was Carolina geheel van streek).

Bij bruiloften zong men ook wel (op de wijze van: Wie in januari geboren is):

*Het glaasje heeft zijn recht gedaan,
Wat onder is moet boven staan.*

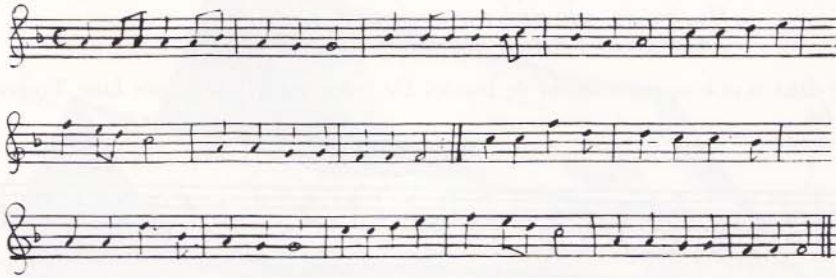

EJ

III. BOERENDANSEN

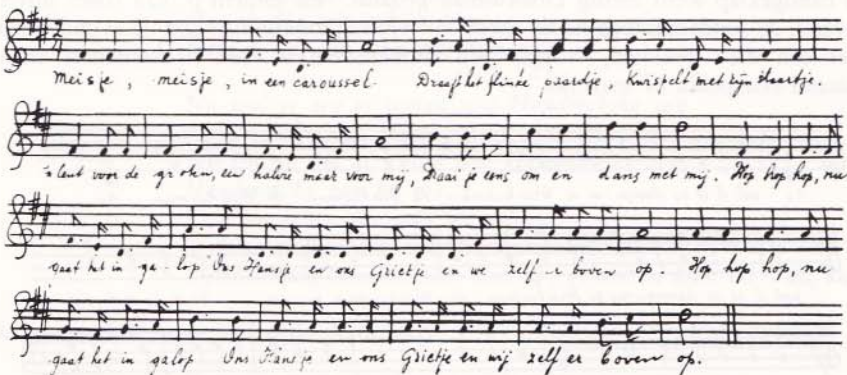
ALMELOSE KERMIS (of: BONEN OPSTEKKEN)

Bij deze dans worden geen woorden gezongen. De melodie van maat 5 t m 8 komt ook in verschillende Westfaalse dansen voor, verder eveneens in het tweede gedeelte van een oud geliefd West-Duits lied: „Es dunkelt in dem Walde” (Reifferscheid, p. 84, no. 42). Dezelfde melodie treffen wij aan in een oude Vlaamse dans: „t Carillon van Duinkerken (een kalamanden rok)”, zie *Jong is ons harte*, 3 1937, no. 200. Vgl. verder *Twenske daansen* (Twenterland 1956, jaarg. 1, p. 65-66).

De Almeloze kermis is ook in een enkele algemeen Nederlandse bundel doorgedrongen: *De jeugd danst. Een bundel volksdansen voor beginners*, samengesteld door N. A. Martens (Centrale voor volkskunst, Maastricht z.j. = omstreeks 1947), no. 1 Almeloze Kermisse (Overijssel-Gelderland); Sanson-Catz-De Koe, p. 7.

CAROUSSEL

Meisje, meisje, in een carroussel
 Draaft het flinke paardje,
 Kwispelt met zijn staartje.
 'n Cent voor de groten, een halvie maar voor mij,
 Draai je eens om en dans met mij.
 Hop hop hop, nu gaat het in galop
 Ons Hansje en ons Grietje en we zelf er boven op (bis).

Deze dans is uit Duitsland afkomstig, vergelijk *Tanzkette*, Notenteil, p. 12, no. 21:

*Jungfrau, Jungfrau, schöne Jungfrau mein,
Komm ins Karuselle, wenn es fährt so schnelle.
Zehn für die grossen, fünf für die kleinen, ho, ho, ho, ho, ho!
Ho, ho, ho, wie sind wir doch so froh,
Andersen en Petersen und Gudrun und ich (bis).*

De dans is ook opgenomen in de bundel *De bonte rei* (1929), door Line Tiggers, p. 64.

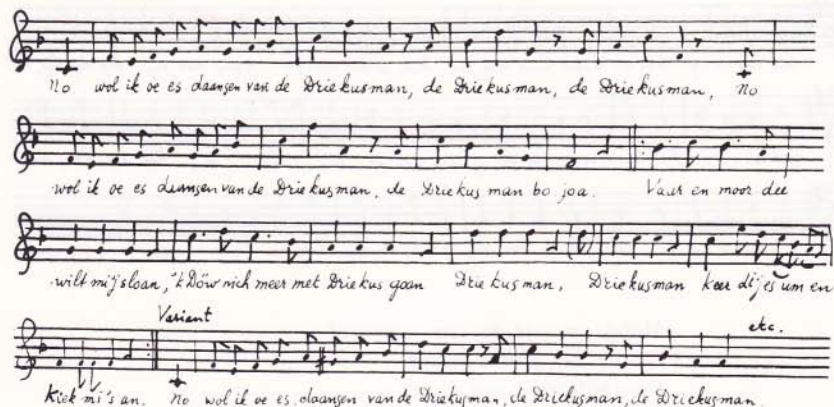
DREEJERD

Genoteerd in Markelo in 1953.

DE DRIEKUSMAN

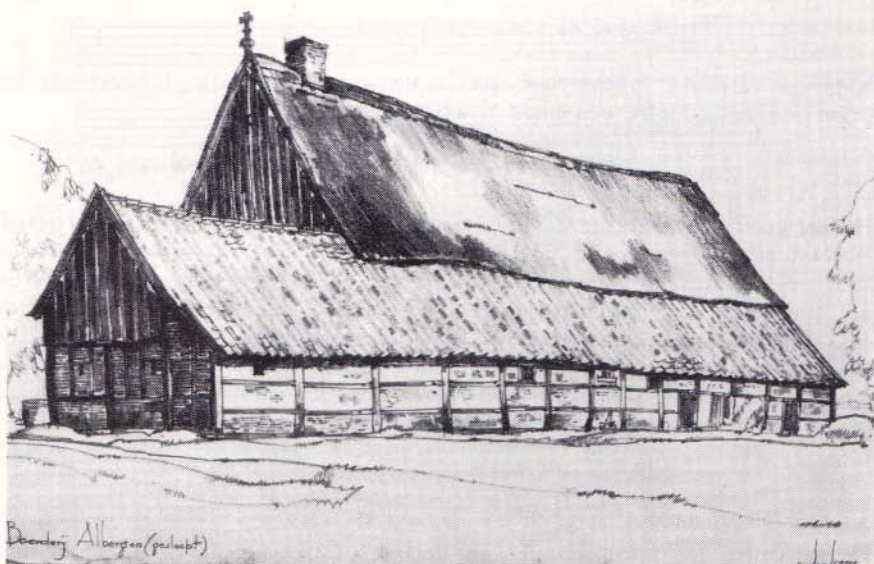
De Driekusman moet een van de vroeger (vorige eeuw, begin van deze eeuw) in het oosten van het land bijzonder veel gedanst dansen zijn. C. J. A. van Helvoort (*Losser voorheen en thans*, Oldenzaal 1926, p. 125) beschrijft het besluit van de spinvisites in de winter: „En de vrijers kwamen. Des avonds haalden zij de meisjes af, doch men dacht niet aan vertrekken, vóórdat er enige uren lustig was feestgevierd en pannekoek gegeten. Op de muziek van klompengetrap en handgeklap werd menig Driekusman gedanst.” En ibidem p. 128 (over jufferoavond, de zondagmiddag na de derde huwelijksafkondiging): „en de avond wordt met een dans besloten, vroeger een Driekusman of een hakkenschots thans meestal een polka of mazurka.”

De woorden verschillen in de diverse plaatsen enigszins. Meestal luiden ze ongeveer:

*No wol ik oe es daansen van de Driekusman,
De Driekusman, de Driekusman,*

Het erve Noordhof in de buurtschap de Marke bij Albergen (gem. Tubbergen). Situatie omstreeks 1927. Vakwerk skelet, houten topgevels. Gebouwd in de achttiende eeuw.

No wol ik oe es daansen van de Driekusman,
 De Driekusman bo joa.
 Vaar en moor dee wilt mi'j sloan,
 'k Döw nich meer met Driekus goan,
 Driekusman, Driekusman, keer di'j es um en kiek mi's an.
 Met de hân'kes klap klap klap,
 Met de ventjes stap stap stap.
 Har ik di'j wat zol ik di'j,
 Keer di'j es um en daans met mi'j.

No wol ik wa es weten wat Hendriekske zeg,
 Hendriekske zeg, Hendriekske zeg,
 No wol ik wa es weten wat Hendriekske zeg,
 Hendriekske zeg bo joa.
 Vaar en moor dee wilt mi'j sloan,
 'k Döw nich meer met Driekus goan.
 Driekusman, Driekusman, keer di'j es um en kiek mi's an, etc.

De 5de en 6de regel luiden de derde keer:

Vaar en moor dee bromt nich meer,
 Driekusman, too kom maar weer.

Ook luidde het begin wel (Enschede):

Ik zal oe es vertellen wat Hendriekske zeg, etc.
 Mien vader en mien moor dee wilt mi'j sloan,
 'k Mag nich met Hendrikus goan.
 Har ik di'j, wat zol ik di'j,
 Keer di'j es um en daans met mi'j.

Variant voor de 6de regel (Volthe):

Ik mog nich meer met Jenske gaan.

Sommige varianten hebben iets van improvisatie of parodie, bijvoorbeeld het begin van een coupler, genoteerd te Haarle:

En zeg maar an oew moder dat der niks van kwam, etc.

Heuvel geeft het begin: „t Zal mi'j eens benij'en wat Hendriks-man zee" (*Oud-Achterhoeksch boerenleven*, p. 185). In Westfalen komen soortgelijke versies voor, ook de melodie komt er vrijwel overeen (ik noteerde o.a. een melodie uit het cahier van een speelman van een Westfaalse dansclub). Van daaruit is de dans ook wel in het oosten van het land terechtgekomen. Het element „Met de handjes klap klap klap" is reeds zeer oud en komt in tal van dansen voor. Zie bijvoorbeeld Böhme, *Geschichte des Tanzes* 1, p. 204: „Ein älterer Gebärdentanz im Vogtlande heisst der *Vogelsteller* oder *Winker*. Der Text dazu lautet:

*„Mit den Füßen trapp trapp trapp
Mit den Händen klapp klapp, klapp", etc."*

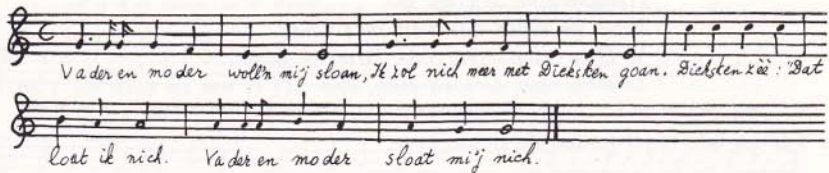
De gebaarden (stampen, klappen en draaien) zijn overeenkomstig de bij ons gebruikelijke.

Rakers geeft nog enige teksten uit het Bentheimse (p. 116, no. 755-756):

755. *Mièn Vaar èn Muur wolln mij slòàn,
dat ick nich soll noa de Wichter gòàn,
noa de Wichter gòàn, dat loat ick nich,
mièn Vaar èn Muur, dee sloat mi nich* (Hardingen).

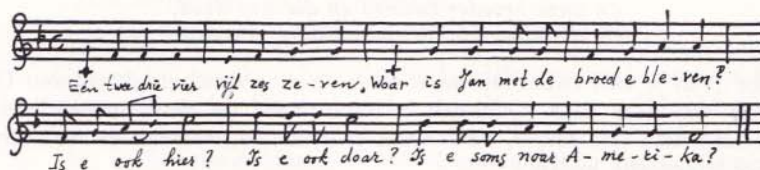
756. *Mièn Vaa en Muur, dee wolln mi slòàn,
dat ick nich soll noa de Jungs hèn gòàn.
Noa de Jungs hèn gòàn, dat loat ick nich,
Mièn Vaa èn Muur, dee sloat mi nich.*

Zoals verschillende dansen is de Driekusman ook tot een kinderliedje geworden (aldus genoteerd te Fleringen):

1. *Met de handjes klap klap klap
Met de voetjes stap stap stap.
Har ik di'j, wat zol ik di'j.
Keer di'j um en daans met mi'j.*
2. *Vader en moder woll'n mi'j sloan,
Ik zol nich meer met Dieksken gaan.
Dieksken zè: „Dat loat ik nich.
Vader en moder sloat mi'j nich."*

EEN TWEE DRIE VIER VIJF ZES ZEVEN

Eén twee drie vier vijf zes zeven,
Woar is Jan met de broed ebleven?
Is e ook hier? Is e ook doar?
Is e soms noar Amerika?

Deze tekst stamt uit Hengelo. In Markelo viel de volgende tekst te noteren:

Eén twee drie vier vijf zes zeven.
Waar is Jan met de meid gebleven?
Is ie dan niet hier? Is ie dan niet daar?
Zit hij niet in 't midden van Amerika?

Zoals vele dansen is ook deze als kinderliedje terug te vinden. In Enter luidde een wiegeliedje:

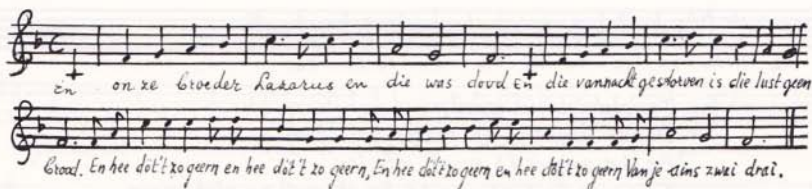
Een twee drie vier vijf zes zeven
Jan van de Broek kwam mij eens tegen.

In Oldenzaal kende men het met ongeveer identieke melodie als spelliedje (men stelde zich hierbij in een kring op). Een aftelrijmpje uit Eibergen (*Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 110) begon als volgt:

Een twee drie vier vijf zes zeven,
Waar is Jan met de zak gebleven?

Zie verder Van den Ven-Ten Bonsel, *De volksdans in Nederland*, p. 206, 334, 339; id., *Dances of the Netherlands*, p. 10.

EN ONZE BROEDER LAZARUS

En onze broeder Lazarus en die was dood
En die vannacht gestorven is die lust geen brood.
En hee döt 't zo geern en hee döt 't zo geern
En hee döt 't zo geern en hee döt 't zo geern
Van je ains zwai drai.

Aldus te Haarle genoteerd. Zoals dikwijls bij deze boerendansen zijn er vooral in de woorden varianten. In Haarle zong men voor het tweede gedeelte ook wel:

En ik heb 't nich doan en ik heb 't nich doan (bis)
Van je ains zwai drai. Elders:
En ik lust geen soep met selderij (bis) Van je ains zwai drai.
Maar wel met een stuk spek er bij (bis) Van je ains zwai drai.

*Uszn Wittkopp, uszn Wittkopp, uszn Wittkopp is melk,
Hee heff'n Bullnkalf, 'n Bullnkalf,
En mach wal sööte Melk* (Rakers, p. 73, no. 436).

De dans „Ga weg jij” is ook in Nederlandse bundels terechtgekomen, zie Brom-Struick, *Reidansen* 1, p. 13; Sanson-Catz-De Koe 1^a, p. 23 vv.; 55^a. Het gedeelte „Goa weg iij” is verwant met Jan Pierewiet (zie Kunst, *Terschellinger volksleven*³, p. 235) en is vrijwel identiek, zoals Kunst opmerkt, met de Gamle Else in Denemarken en een melodie in Oost-Estland.

„Grootmo wil daansen”.

GROOTMO WIL DAANSEN

Grootmo wil daansen, Maak vrij de vloer, Maak vrij de vloer, Met oonzen grootva,
Maak vrij de vloer. Langzaam, langzaam, fiedel diedeldom, fiedel diedeldom,
Langzaam, langzaam, fiedel diedeldom.

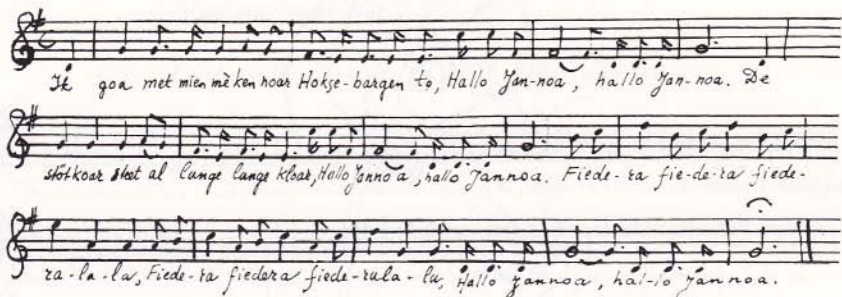
Grootmo wil daansen,
Maak vrij de vloer (bis),
Met oonzen grootva,
Maak vrij de vloer.
Langzaam, langzaam, fiedeldiedeldom, fiedeldiedeldom,
Langzaam, langzaam, fiedeldiedeldiedeldom.

De dans is uit Duitsland afkomstig. Buursink (*Het boek van de Lonneker landbouw*, p. 128) beschrijft hoe de „schaddenrieders” uit het Westfaalse en verderop in de vorige eeuw, die in Nederland kwamen werken, deze dans kenden: „En at 't dan oavend was, dan maken ze meziek en ze daansen. Wat de been mer los har, trök d'r dan hen. Ze gungen dan in nen kreenk stoan en doar ging 't dan hen, van:

*Gro'moor, wis daansen goan?
Maak vry dat veald,
Maak vry dat veald."*

Vergelijk Brom-Struick, *Reidansen* 1, p. 19 (Grootmoeder wil dansen).

DE HOKSEBARGER

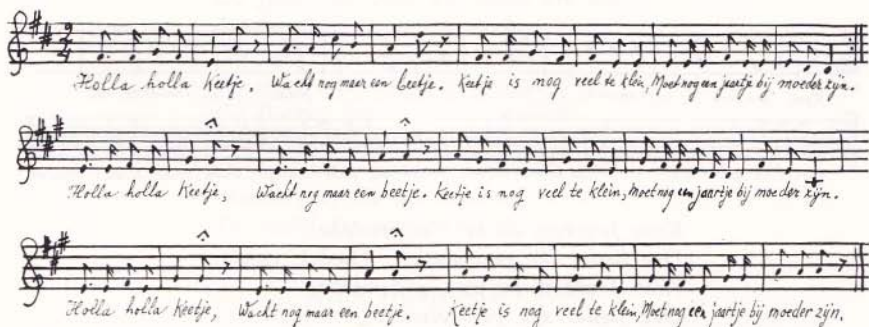
*Ik goa met mien mēken noar Hoksebargen to, (mēken: meisje)
Hallo Jannoa, hallo Jannoa.
De stötkoar steet al lange lange kloar, (stötkoar: wagen met twee
raderen)
Hallo Jannoa, hallo Jannoa.
Fiedera fiedera fiederalala (bis),
Hallo Jannoa, hallo Jannoa.*

*Ik goa met mien mēken noar Hoksebargen to,
Hallo Jannoa, hallo Jannoa.
Doar kri'j wi'j riest met proemen noa,
Hallo Jannoa, hallo Jannoa, etc.*

Het begin luidt ook wel: „Wèl geet der met mien mēken noar Hoksebargen to”. Een van de bekendste Twentse boerendansen. Hij gaat terug op de Duitse boemel-schots „Es geit nichts vör de Gemütlichkeit”, zie Meyer, *Volkstänze*, p. 10, no. 7; Lehnhoff, p. 50, no. 25 (Es geht nicht über die Gemütlichkeit), die ook wel als „Er gaat niet boven de gezelligheid” in het Nederlands is overgezet (*Jong is ons harte*,³ 1937, no. 196).

Zie verder Van den Ven-Ten Bensel, *De volksdans in Nederland*, p. 210 (het tweede gedeelte van de notatie wijkt hier nogal af); Sanson-Catz-de Koe 1, p. 14; Brom-Struick 1⁴, p. 14.

HOLLA HOLLA KEETJE

Holla holla Keetje,
Wacht nog maar een beetje.
Keetje is nog veel te klein,
Moet nog een jaartje bij moeder zijn.

Dit is een in Twente vroeger zeer bekende Kruispolka, uit Westfalen afkomstig. Vergelijk *Westfälische Heimmattänze*, p. 15, no. 5: „Hopsa, lütte Maike! Hopsa Anna-Graite!“ en Van den Ven-Ten Bonsel, *De volksdans in Nederland*, p. 334 (uit Ootmarsum). Soortgelijke dansen waren vroeger trouwens in grote delen van Nederland gangbaar. In Twente kende men verschillende Duitse Polka's en Kruispolka's, ook een Polka Mazurka, die in de wandeling genoemd werd „Polka met zurka“. De teksten van bovenstaande Kruispolka waren zeer gevarieerd. In Geesteren werd genoteerd:

Holla holla Keetje,
Wacht nog maar een beetje.
Wacht nog maar tot een uur of zes,
Dan komt Jan met de bitterfles.

In Markelo begon het tweede couplet: „Holla holla vöskén“. Andere teksten luiden:

O mijn lieve zwartkop,
Voel eens hoe mijn hart klopt.
Voel eens aan mijn linkerkant
Hoe mijn hart van liefde brandt.

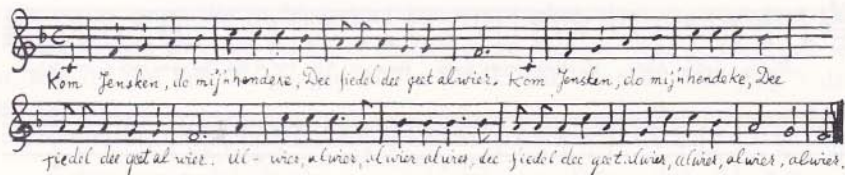
O mijn lieve rooie,
Was je maar wat mooier.
Had je niet zulk vuurrood haar,
Dan pasten we beter bij elkaar.

O mijn lieve blonde,
Vloeken is geen zonde.
Meisjes zoenen is geen kwaad,
Als het maar uit liefde gaat.

Holla holla kompe
Met zien grote klompe.
Kiek es an, doar komp e an
Met ziene grote klompe an.

JENSKEN

Kom Jensken, do mi'j 'n hendeke,
 Dee fiedel dee geet alwier. (fiedel: viool)
 Kom Jensken, do mi'j 'n hendeke,
 Dee fiedel dee geet alwier.
 Alwier alwier (bis), dee fiedel dee geet alwier, alwier,
 Alwier, alwier.

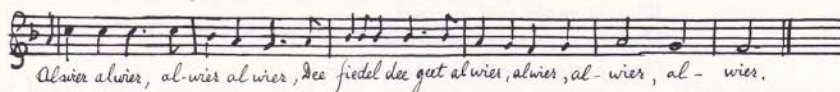
Oons Jens kump van de soldaat'n wier,
 Oons Jens kump wier (bis).
 Oons Jens kump wier, oons Jens kump wier,
 Oons Jens kump van de soldoaten wier,
 Oons Jens kump wier.

De bol van noaber Dieks löp los, (bol: stier)
 In 't Hanenmös (bis).
 De bol löp los, de bol löp los,
 De bol van noaber Dieks löp los, (noaber: buurman)
 In 't Hanenmös.

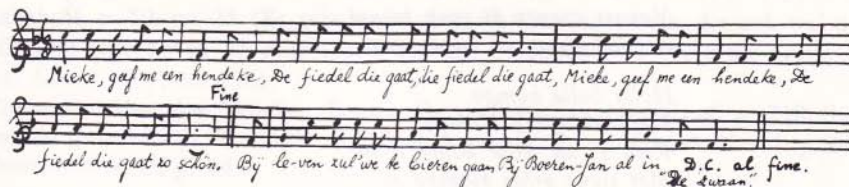
Ook bij deze dans komen varianten voor. Soms is een strofe door improvisatie ontstaan en naderhand gemeengoed geworden (zo bijvoorbeeld de laatste strofe). In plaats van de tweede regel en de slotregel werd ook wel gezongen: „van ains zwai drai”. Deze dans werd wel als toegift gegeven zoals Van Deinse weet te verhalen, p. 34: (over de speellui, de „vioolstrieikers”) "Behalve dat ze op de viool speelden, begeleidden ze de dans met gezang en door met de voeten te stampen op de kist, waarop ze troonden. Soms gaven ze een dans als toegift, dat heette dan 'n „Jöäpken”, een korte dans, waarbij werd gezongen:

En Jenneken do mi'j 'n händeken
 De fiedel dee geet awier awier!

De laatste zes maten hadden ook een iets andere melodie:

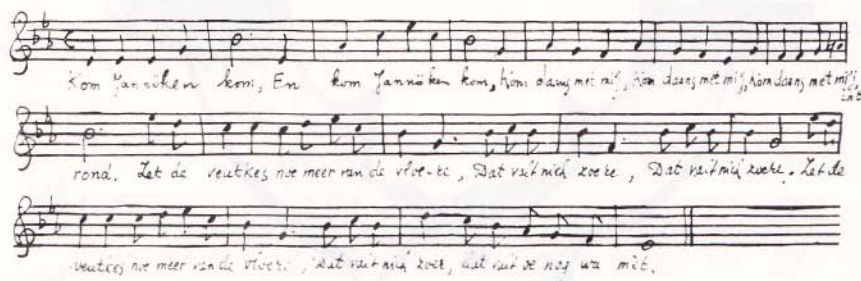

Een variant met andere melodie is vroeger door Kunst genoteerd:

Mieke, geef me een hendeke,
 De fiedel die gaat, die fiedel die gaat,
 Mieke, geef me een hendeke,
 De fiedel die gaat zo schön.
 Bij leven zul' we te bieren gaan
 Bij Boeren-Jan al in „De Zwaan”.
 Mieke, geef me een hendeke,
 De fiedel die gaat, de fiedel die gaat,
 Mieke, geef me een hendeke,
 De fiedel die gaat zo schön.

KOM JANNÖKEN KOM

Kom Jannöken kom, En kom Jannöken kom,
 Kom daans met mi' (bis),
 Kom daans met mi' in 't rond.
 Zet de ventkes noe meer van de vloere,
 Dat valt nich zoere (bis) (zoere: lastig)
 Zet de ventkes noe meer van de vloere,
 Dat valt nich zoere, dat valt oe nog wa mèt.

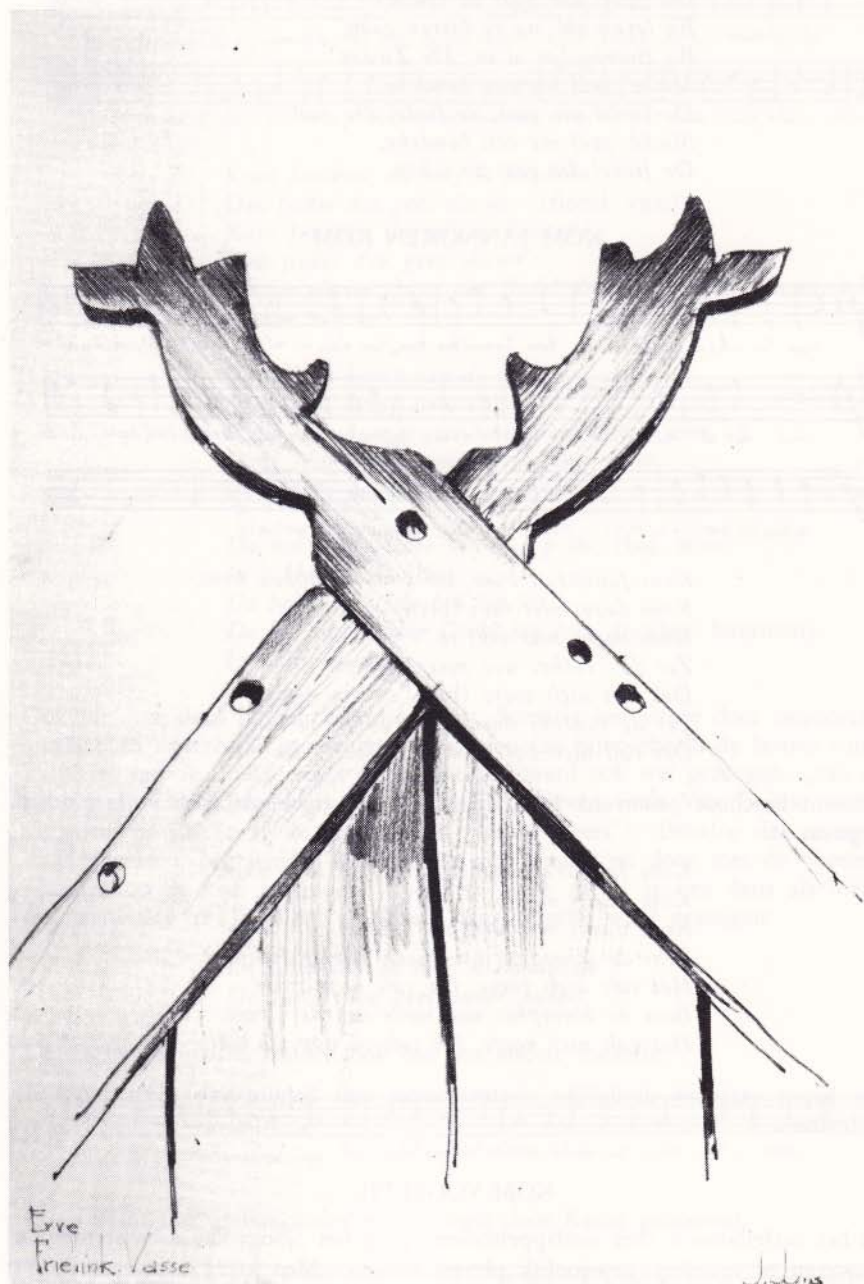
Aldus in Enschede genoteerd. Een te Hengelo geregistreerde tekst wijkt hiervan enigszins af:

Kom Jannöken daans, Kom Jannöken daans,
 Kom daans met mi' (bis),
 Kom daans met mi' in 't rond.
 Beur de klumpkes noe meer van de vloere,
 Het valt nich zoere, het valt nich zoere.
 Beur de klumpkes noe meer van de vloere,
 Het valt nich zoere, het valt oe nog wa mèt.

Het begin vertoont duidelijke overeenkomst met Schumann's „Der fröhliche landmann”.

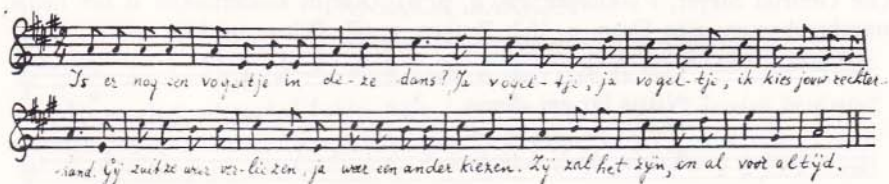
KOM VOGELTJE

Na het tuffelbouw'n (het aardappelrooien) ging het „jongvolk, zo wist men in Geesteren te vertellen, gewoonlijk plezeer maken.” Men kreeg „zeute melk-ries met stoete” en daarna volgde dikwijls de volgende ronde-dans op de deel. Er werd een kring gevormd die stil bleef staan. Een jongen en een meisje in het midden hielden elkaar vast met gestrekte handen en draaiden in het rond. Dit paar in het midden wisselde telkens bij iedere herhaling. Men kon er een hele tijd mee bezig zijn. De korte strofe werd telkens herhaald.

Paardekoppen als gevelversiering op het erve Frielink in Vasse (gem. Tubbergen). Daar verduwenen, nu toegepast op de waterradmolen van Bels in Mander (korenmolen).

Is er nog een vogeltje in deze dans?
 Ja vogeltje, ja vogeltje, ik kies jouw rechterhand.
 Gij zult ze weer verliezen, ja weer een ander kiezen.
 Zij zal het zijn, en al voor altijd.

Volgens mededelingen van anderen (uit Saasveld) was deze dans ook bijvoorbeeld bekend in de omgeving van Luttenberg in Salland.

LOT IS DOOD

Eén twee drie vier, Meisje laat je zoemen door een onderofficier.
 Vijf zes zeven acht, Meisje laat je dansen in het midden van de nacht.
 Lot is dood, Lot is dood, Mientje (Liesje) ligt op sterven.
 Dat is goed, dat is goed, Dan valt er wat te erven.

Deze tekst is uit Markelo. In Hengelo kende men de volgende tekst:

Eén, twee drie vier, méken-leef kom daans met mi',
 Och doo mi' dat plezeer.
 Vief zes zeven acht, As i'j dan nich daansen wilt,
 Dan zeg'k oe gootendag.
 Lot is dood, Lot is dood, Liesje ligt op starreven,
 Dat is good, dat is good, dan valt er wat te arreven.

Deze dans is wel in vrijwel geheel Twente bekend geweest. Hij is uit Duitsland afkomstig. Volgens Erk-Böhme stamt hij uit het begin van de 19de eeuw (2, p. 781, no. 1032). Omstreeks 1890 was deze dans (ook zonder inleiding) in bijna heel Duitsland bekend. Vooral in Noord-Duitsland vond men er ook dialektteksten bij, bijvoorbeeld:

Die Polka, die Polka, die Polka, die Polka, so geit se gaut,
 so geit se gaut, so sett man recht den Faut
 Lott is doot, Lott is doot, Jule liegt im Sterven,
 Dat is good, dat is good, hemm wi wat to erven

(zie Gertrud Meyer, *Volkstänze*, no. 2, p. 6). Ook in kinderliedjes is het liedje terechtgekomen; zien Daan, p. 362; Panken, p. 67; Peltzer, p. 119:

*Lott es dut, Lott es dut
Nissje litt em sterve,
Dat es jot, dat es jot
Krieje mer jet ze erve.*

MODER KIEK (Hakkenschots)

*Moder kiek, moder kiek mi' es efkes an,
How of ik de hakkenschots daansen kan.
Hakke en de teen,
Linker-, rechterbeen,
Moder dat mo' es zeen.
Tralalala etc.*

Het is vrijwel de als „Bummelschottisch” aangegeven dans in *Tanzt alle mit*, p. 12:

*Mudder Wittsch, Mudder Wittsch, kiek mir mal an,
Wie ick den Bummelschottisch dansen kann,
Hacken und de Tein
sünd tau seïn,
ok, Mudder Wittsch, wie geith dat schön.*

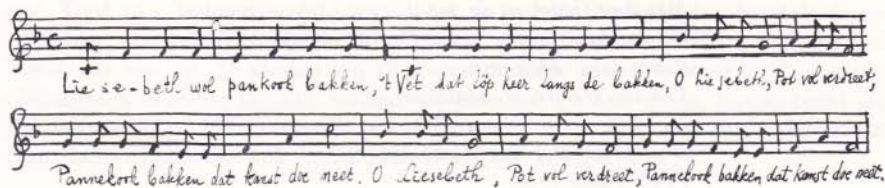
Niet overal in Twente scheen deze dans (volgens informatie uit 1954) bekend geweest te zijn. Reeds voor 1930 verscheen hij ook in Nederlandse bundels volksdansen: Line Tiggers, *De bonte rei* (1929), p. 44:

*Moeder Wies, Moeder Wies, kijk nou es an
Hoe ik de boemelschots dansen kan, etc.*

Willemien Brom-Struick, *Reidansen 2* (Rotterdam 1928), p. 50-51

*Moederlief, moederlief, kijk nu eens an,
Hoe ik de boemelschots dansen kan.*

PANKOOK BAKKEN

Liesebeth wol pankook bakken,
't Vet dat löp heer langs de bakken,
O Liesebeth, Pot vol verdreet,
Pannekook bakken dat kanst doe neet.
O Liesebeth, Pot vol verdreet,
Pannekook bakken dat kanst doe neet.

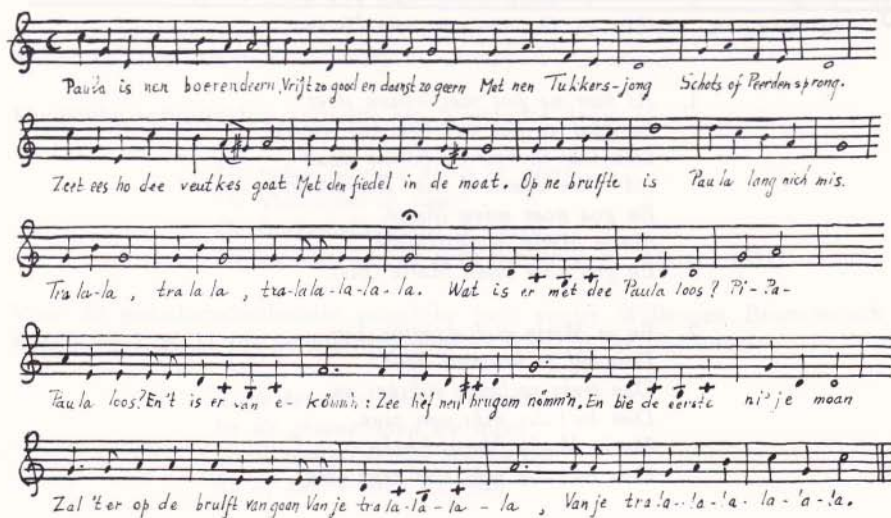
Het begin van de melodie is gelijk aan die van „Een twee drie vier vijf zes zeven”. De Pannekoek komt meermalen in dansliedjes voor, vergelijk bijvoorbeeld de Drentse polka:

Pannekoekenbakken is zoveel schoa,
Zoveel vet en zoveel moal (= meel).
Dan goa we noa Katrientje toe
En drinken je koffie met klontjes toe!

(G. de Graaf, Buiten 2, 1908, p. 591)

Ook in rommelpotliedjes speelt de pannekoek een rol. Zie Ter Gouw, *Volksvermaken*, p. 201.

PAULA-DANS

Paula is nen boerendeern,
Vri'jt zo goed en daanst zo geern
Met nen Tukkersjong
Schots of Peerdensprong.

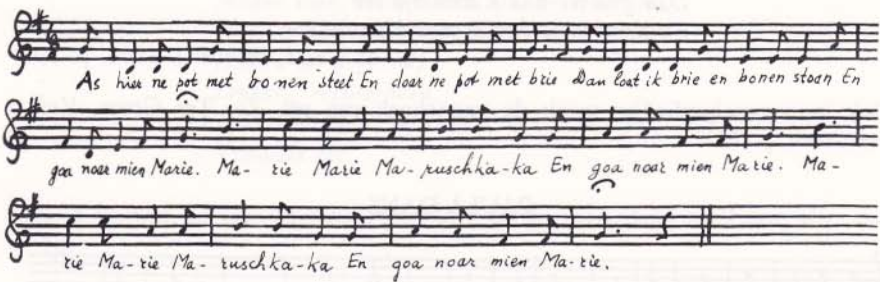

Zeet ees ho dee ventkes goat
 Met den fiedel in de moat.
 Op ne brulfte is
 Paula lang nich mis.
 Tralala, tralala, tralalalalala.

Wat is er met dee Paula loos?
 Pi-Pa-Paula loos?
 En 't is er van ekömm'n:
 Zee hêf nen brugom nöm'm'n.
 En bie de eerste ni'j moan
 Zal 't er op de brulft van goan
 Van je tralalalala,
 Van je tralalalalalala.

De in de tekst genoemde Paardensprong was een dans, die in de Achterhoek wel bekendheid genoot (vergelijk Van den Ven - Ten Bensel, *De volksdans in Nederland*, p. 211). De dans staat nu ook op een plaat van „De Tukkers”, Twentse dansgroep in Arnhem (1967).

POT MET BONEN

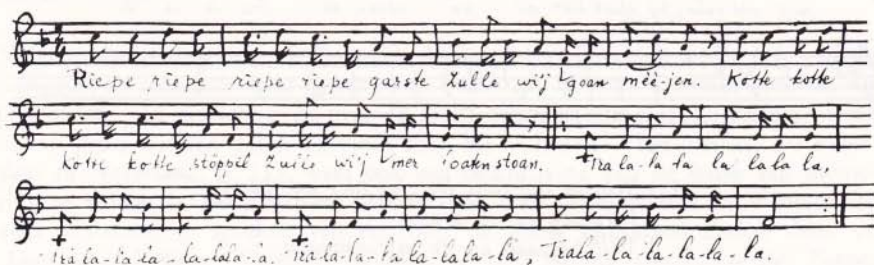

1. *As hier ne pot met bonen steet
 En doar ne pot met brie (of: riest)
 Dan loat ik brie en bonen stoan
 (of: Dan daans ik met Katrieneke)
 En goa noar mien Marie.
 Marie Marie Maruschkaka,
 En goa noar mien Marie (bis).*
2. *En as Marie nich daansen kan,
 Dan hêf ze kromme been,
 Dan trekt ze lange rökskes an,
 Dan ku'j der niks van zeen.
 Marie Marie Maruschkaka,
 Dan ku'j der niks van zeen (bis).*

Deze dans schijnt in Twente niet algemeen bekend geweest te zijn. Zegslieden in Haarle, Markelo, Saasveld en Tilligte kenden hem niet als een vroeger daar gangbare dans. De dans is uit Duitsland afkomstig (en kan op geen Hamburger grammofoonplaat ontbreken); zie Böhme, *Geschichte des Tanzes* 1, p. 243: „Zwar entstanden in neuester Zeit noch allerhand Tanzreime auf beliebt gewordene

Instrumentaltänze, z.B. auf einen Schottisch um 1840-50 sang man: „Ich sah ein' Topf mit Bohnen stehn.“ etc.” Ook in enkele Nederlandse bundels komt „Als hier een pot met bonen stond” voor, echter met een andere melodie. In *Tanzt alle mit* (p. 7) vinden wij ongeveer dezelfde melodie, maar in 2/4 maat. Gedeeltelijk dezelfde melodie vinden wij ook hier en daar terug, bijvoorbeeld bij Erk-Böhme 2, p. 375; vergelijk ook Erk-Böhme 2, p. 770, no. 1012 Maruschka (een dansmelodie die ook in Midden-Duitsland bekend was).

RIEPE RIEPE GARSTE

1. *Riepe riepe riepe riepe garste
Zulle wij goan méejen.
Kotte kotte kotte kotte stöppel
Zulle wij mer loaten stoan.
Tralala (of: Lalala) etc.*
2. *Jonge jonge jonge jonge mèkes (of: wichter)
Zulle wij goan vrijen.
Oale oale oale oale knörpöt
Zulle wij mer loaten stoan.*

Varianten voor „knörpöt” : „knarpöt”, „kneppers”, „wieve”.

Duidelijke verwantschap vertoont het Westfaalse liedje:

*De roden Blumen plück ik geern,
De witten latt ik stan;
De Junkgesellen kiiss ik geern,
De olen latt ik gan* (Erk-Böhme 2, p. 751, no. 985).

Voor de gedachtencombinatie vergelijkte men verder Willemien Brom-Struick, *Reidansen* 2, p. 21 (de dans „Rijpe kersen”, waarvan het slot luidt):

*Rijpe kersen willen we plukken
En de groene laten we staan.
Lieve meisjes willen we kussen
En de and're laten we gaan.*

Ook in de Achterhoek was de dans Riepe garste bekend. Hij schijnt meer in Zuid- dan in Noord-Twente gedanst te zijn. Zie *Gids voor den Folklore-Dag te Borculo* op 25 Augustus 1934, p. 27. De dans werd ook wel Sint Joapiksdaans (als oogstdans) genoemd. Vergelijk E. van den Ven-ten Bensel, *De volksdans in Nederland*, p. 196-197; Sanson-Catz-De Koe 1⁴, p. 28.

SCHOONLIEF HOE LIGT GIJ HIER EN SLAAPT
(DANS OM DE MEIBOOM)

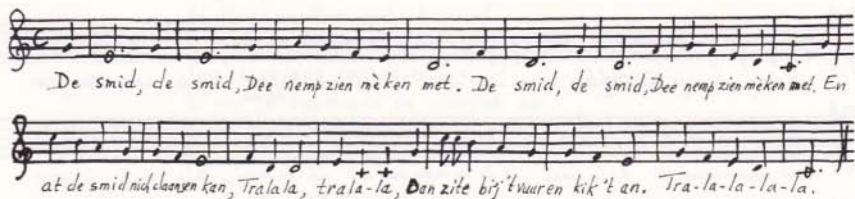

1. Schoon lief, hoe ligt gij hier en slaapt
In uwen eerste drome.
Wil opstaan en de mei ontvaan,
Hij staat hier al zo schone.
Tralalalalalalala.
Hij staat hier al zo schone.
2. 'k En zou voor genen mei opstaan,
Mijn venster niet ontsluiten.
Plant uwen mei in gindse wei,
Plant uwen mei daarbuiten.
3. Waar zou 'k hem bloeien of waar doen?
't Is al op 's Heren straten.
De winternacht is koud en lang,
Hij zou zijn bloeien laten.
4. Schoon lief, laat hij zijn bloeien staan,
Wij zullen hem begraven
Op 't kerkhof bij den eglantier.
Zijn graf zal rooskes dragen.
5. Schoon lief, en om die rozekens
Zal 't nachtegaalken springen,
En voor ons bei in elken mei
Zijn zoete liedekens zingen.

Deze dans zou o.a. in Hengelo en Tubbergen bekend geweest zijn en nog omstreeks 1914 als reidans rondom de meiboom zijn uitgevoerd. Zie Van Duyse 1, p. 352; W. Brom-Struick, *Reidansen* 2, p. 56-57 (Meiplanting, Dans om de meipaal).

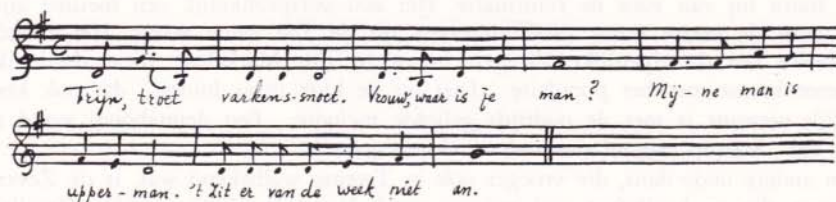
DE SMID

mēken: meisje

Volgens mededeling van de heer Th. Schurink uit Enschede heeft een van de dansgroepen aldaar de dans geleerd van Pierik uit Rekken. De dans zou van uit Oldenkötte, een gehucht even over de grens geïmporteerd zijn. En andere versie, die in grote trekken gelijk is, vindt men bij Van den - Ten Bensel, *De volksdans in Nederland*, p. 233, waar ook een beschrijving van de wijze van uitvoering te vinden is. De schrijvers hebben deze dans onder andere in Winterswijk zien uitvoeren, en spreken van een over de grens gedrongen Duitse dans, de „Herr-Schmidt-Tanz”. Vergelijk Wanink, p. 182; Böhme, *Geschichte des Tanzes* 2, p. 208, no. 342: Herr Schmidt (Galopp-Walzer), een dans met overeenkomstig ritme, maar afwijkende melodie, die uit het begin van de 19de eeuw stamt. De smid-dans wordt ook wel met andere woorden gezongen.

TRIJN TROET VARKENSSNOET

1. Trijn troet varkenssnoet.
Vrouw, waar is je man?
Mijne man is upperman.
't Zit er van de week niet an.
2. Hij had een sik aan 't touw
En hij was Piet.
Centen had hij niet meer
En borgen wou hij niet.
3. Sara, je rok zakt af.
Moeder, het is mijn sleep.
Hier heb 'k nog een ouwe rok.
Die is me te kort van kneep.

Dansliedje, in 1954 in Geesteren genoteerd.

VLEEGERD (of: SMIET OE WIEF WEG; SMIET VOT OE WIEF).

Keesje, keesje, keesje, klets er water bij go daan. 'k Heb je met de fass al naar de pomp zien gaan.
 Laat mase waaien de hele boel, 't Is er maar één die ik bedoes, Die ene is niet
 hier, Waar hij is dat weet ik niet. 'k Heb je met de emmer naar de pomp zien gaan.
 Is hij dan niet hier? Is hij dan niet daar? Hij is met zijn meisje naar A-me-ri-ka.

Deze dans werd genoteerd te Markelo (1953). Hij is verbonden met de oude kringdans „Het patertje”, die als inleiding eenmaal en naderhand eveneens als slot gebracht wordt. De kringdans „Daar ging een patertje langs de kant, Hei! 't Was in de mei!” was vroeger zeer algemeen. Hij werd vroeger in Markelo veel op bruiloften gedanst, te Ootmarsum ook rond het paasvuur. Ook in Deventer danste men op Pasen 's avonds vroeger „Het patertje” getuige een beschrijving van Halbertsma (*Overijsselsche Almanak* 5, 1840, p. 175): „Doch tegen den avond kwamen de meisjes er bij, en dan wierd het feest den avond door vervolgd met *roazen*, dat is men den bekenden rondedans: Daar ging een patertje langs den kant.” Volgens Kalff (p. 513-516) heeft deze dans een hoge ouderdom en stamt hij van voor de reformatie. Het zou oorspronkelijk een meilied zijn, waarvan de eerste vorm zeker minstens uit de 14e eeuw stamt. Het tweede gedeelte van de eigenlijke Vleegerd toont in zijn Markelose vorm duidelijke overeenkomst met het populaire: „Laat nu de klok maar luiden”, dat ook kennelijk verwant is met de oudtijds geliefde melodie: „Een denneboom stond in het dal”, waarop nog tal van andere teksten gaan.¹⁾

Een andere oude dans, die vroeger ook in Twente welbekend was, is de Zeven-sprong, die op bruiloften wel gedanst werd. Vergelijk Kalff, p. 536 (Zwolle); Erk, *Geschichte des Tanzes* 1, p. 15; Van Duyse 2, p. 1304; Ed Hermann, *Der Siebensprung* (Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 15, 1905, p. 282).

G. de Graaf vermeldt in een artikel *Dansliedjes* (Buiten, 2e jg., 1908, p. 590) het liedje „'t Is hier al zoo glip-glap”: „Twentsch” is ook:

't Is hier al zoo glip-glap
 Al onder miene voeten,
 Al onder die, al onder da,
 Al onder die mooi maechien, sa!

Deze strofe ziet met gracieus gebaar rokgefrommel en schorttip opnemen en geeft de dansvoeten vrij, waarna de beurtzang dansend inzet:

¹⁾ Bij de overgang van Het patertje naar de middendans geeft de dansleider het kommando: „Smiet oe wief weg!”, dat door de groep beantwoord wordt met een luid: „Ieder met z'n eigen meid.”

Maechie mit mooi schulkien veur,
 Mag 'k es met oe mallen?
 Mallen, mallen wil ik niet!
 Keer dij omme, ik ken der oe niet.
 Joa, joa! doe bist 't wal,
 Woar 'k vannacht bi sloopen zal.
 Neen, neen! doe bist et niet!
 Keer dij omme, ik ken der oe niet!"

Zie verder bij Willemien Brom-Struick (*Reidansen* 1, 1927, p. 14-15) de dans „Wat is 't nat". De melodie is afkomstig van de duitse dans: „Hier ist grün, da ist grün / Unter meinen Füßen."

IV. GODSDIENSTIGE LIEDEREN

CHRISTUS IS OPGESTANDEN

Melodie Ootmarsum

Chris-tus is op-ge-standen Al van der Jo-den 'er handen. Wi
sul-len nu allen recht vro-lick sijn, Christus sal onze Ver-los-ser sijn, Alleluja.

Melodie Hemelkamp

Christus is op-ge-stan-den Al van der Jo-den 'er handen. Dus
sullen wi allen recht vrolick sijn, Christus sal onze Ver-los-ser sijn, Alleluja.

1. Christus is opgestanden
Al van der Joden 'er handen.
Wi sullen nu allen recht vrolick sijn,
Christus sal onze Verlosser sijn, Alleluja.
2. Was Christus ook niet verresen
Alle met sinen goddelijken wesen,
Wi waren gebleven in grooten nood,
Wi allen moesten sterven den eeuwigen dood, Alleluja.
3. Daer waren drie heilige vrouwen,
Die wouwen het graf aanschouwen.
Sie sochten den gekruisten Heer Jezu Christ
Die al van de dooden opgestanden is, Alleluja.
4. Christus die voer ter hellen
Om aldaere in vreden te stellen
Die in duisternisse lagen seer bezwaert
God die heeft ze met Zijn eeuwig licht verklaert, Alleluja.
5. Gij prinsen, gij helsche soorten,
Doet open uw muren en uw poorten,
Uw roven, die worden u nu onthaelt,
Christus heeft alle onse schulden betaelt, Alleluja.
6. Christus, de Groot-Eerwaerde,
Zijne lieve Moeder, die Hij openbaerde
Zijn wesen, nu klaerder dan sonneschijn,
Onsterfelijk, verlost nu uit smarten en pijn, Alleluja.
7. Christus vont ze in weene
De zuivere Maria Magdalene
God heeft ze vertroost in haer verdriet
Als eenen hofman, 't is alzoo geschiet, Alleluja.

8. *Twee discipelen kwamen gaende
Naer Emmaus, zij waren verstaende
Hoe Christus zooveel had aan 't kruis geleên,
Hij toen als pelgrim op den weg verscheen, Alleluja.*
9. *Weest christ'nen Zijn lijden gedachtig,
Hij is ons Paeslam waarachtig.
Geofferd aan den kruyse voor onze misdaet,
Dat dede de Joden er valschen raet, Alleluja.*
10. *Verblijft u, gij christenen algemeine
Met Maria, die suivere fonteine.
De koop van dien Judas, so trouweloos gedaen,
Die is aan ons allen so wel vergaen, Alleluja.*

Dit paaslied is, met enigszins verschillende melodie, in de Noord-Twentse plaatsen Denekamp en Ootmarsum bekend. In Ootmarsum heeft men als laatste couplet bovendien:

*Christus heeft nedergezonden
De heilige geest, met vurige tongen
Op de vijftigste dag, als Hij had voorzeid.
Zijn apostelen, die hebben zich daarna verspreid, Alleluja.*

In Ootmarsum wordt het oude paaslied op de eerste paasdag eerst al 's morgens in de kerk gezongen, maar speciaal begeleidt de gedragen blijde melodie het vloggelen op de namiddag, dat op paasmaandag herhaald wordt. De zingende mensenmenigte, die hand in hand door de straten trekt, zet telkens weer het tien coupletten lange lied, dat met enkele andere zangen afgewisseld wordt, in. De oude paasliederen weerklinken in Denekamp reeds ten dele een week eerder, als daar Judas en de Krioter rondtrekken. En verder hoort men ze daar bij het halen van de „Poaschestaken”, in de kerk, en evenals te Ootmarsum op paasavond rondom het laaiende paasvuur.

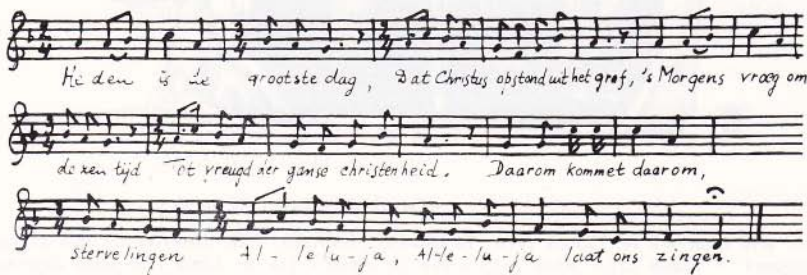
Het paaslied „Christus is opgestanden” is zeer oud. Het staat vast dat het uit de twaalfde of dertiende eeuw stamt, tenminste de eerste strofe. Dit kunnen wij voor de tekst konstateren, maar de melodie vormt hiermee zulk een hechte eenheid, dat het niet gewaagd is te veronderstellen, dat beide tegelijk zijn ontstaan. In een handschrift uit de dertiende eeuw, waarin een kerkelijk paasspel wordt beschreven lezen wij dat de voorzanger op een gegeven moment „Christ der ist erstanden” inzet. Het is vrijwel het oudste bekende voortbrengsel van het geestelijk lied in Duitsland. Het lied, dat ook door Luther bewerkt is, drong waarschijnlijk in de loop van de zestiende eeuw uit Duitsland in Nederland door. Het is ook hier zeer populair geworden. Het werd in de achttiende eeuw nog in Friesland gezongen en Ter Gouw weet in zijn *Volksvermaken* te vermelden dat het in de vorige eeuw nog op Urk bekend was.

In Lonneker bij Enschede kon men het oude paaslied in de vorige eeuw nog wel bij het paasvuur horen, zoals Van Deinse wist te vertellen. Als daar op de Lippersbult tussen de erven De Beuker en Welman het paasvuur brandde, weerklonk er het lied en het was traditie dat de „Veger” dan met zijn klarinet kwam om het gezang te begeleiden. En aan de overzijde van de grens trekt men nog altijd in het idillische dorpje Emsbüren, op paasmiddag na de vespers en het eieren eten naar de Nattenberg onder het zingen van hetzelfde lied. Maar men trekt er in kleine groepjes naar toe en houdt elkaar niet bij de hand zoals dit bij het „vloggelen” te Ootmarsum gebeurt. Ondertussen zingt men „Christ ist

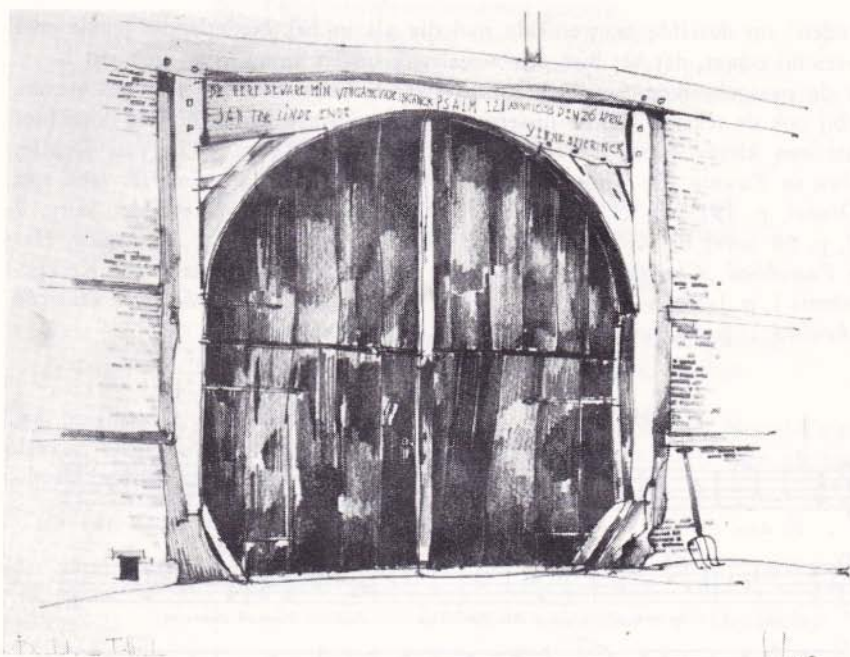

erstanden" op dezelfde eeuwenoude melodie als in het Nederlandse stadjie met dit verschil echter, dat het hier een wisselzang tussen vrouwen en mannen is. Over de paasgebruiken van Denekamp en Ootmarsum is zeer veel geschreven, waarbij ook de teksten van de liederen veelal ter sprake kwamen. Wij doen hier slechts een kleine keus: *Overijsselsche Almanak* 1840, p. 275; Van Deinse, *Paschen in Twente*, De Tijdspeegel 1918, p. 327; W. Dingeldein, *Het land van de Dinkel*, p. 192 vv.; G. Vloedveld jr., *De Poasleeder*, Twënterlaand, jaarg. 2 1957, p. 58 (over de Krommendiek bij Almelo). Over het lied: J. Acquoy, *Het oude Paaschlied „Christus is opgestanden”*, Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis 1, p. 1-36 ('s-Gravenhage 1885); W. Bäumer, *Das katholische deutsche Kirchenlied* 1, p. 502 vv., no. 242.

HEDEN IS DE GROOTSTE DAG

1. *Heden is de grootste dag,
Dat Christus opstond uit het graf,
's Morgens vroeg om dezen tijd
Tot vreugd der ganse christenheid.*
Refr. *Daarom kommet daarom, stervelingen,
Alleluja, Alleluja laat ons zingen.*
2. *Samsons sterkte middernacht
Hij bij deed de poorten deinsen;
Christus door zijn eigen kracht
Verrees. Wie zal 't ontveinzen?*
3. *Jonas na drie dagen tijd
Van de walvis uitgespogen;
Christus tot der Joden spijt
Staat op! Ik wil 't geloven.*
4. *Valse reden uitgezocht;
O schande voor de Joden!
Die soldaten omgekocht
Lagen bij het graf als doden.*
5. *Drie Maria's metter spoed
Kwamen bij het graf met vrezen;
Tot haar sprak de engel zoet:
„Wien gij zoekt, die is verrezen.”*

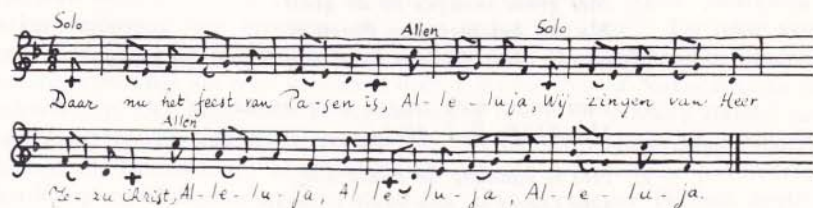

Deeldeur erva Beyerinck in Tilligte (gem. Denekamp). Inscriptie: „De Here beware min uthgank unde inganck'' - Psalm 121 - Anno 1653 - den 26 April - Jan ter Linde ende Jenne Beyerinck. Vroeger waren de deeldeuren in een nu verdwenen nis („onderschoer'') teruggeplaatst.

6. Magdalena stond bij 't graf
Om zo bitterlijk te wenen;
Maar toen zij den tuinman zag,
Hare droefheid was verdwenen.
7. Christus in den duist'ren nacht
Is schitterend verrezen;
Heeft verbroken duivels-macht.
Komt, laat ons maar vrolijk wezen.
8. Pharao in dollen moed
Ging Israel vervolgen;
Door den stroom van Christus' bloed
Alle zonden zijn verzwolgen.
9. Pharao, gelijk als lood,
Is in de zee gebleven.
d'Overwinnaar van den dood
Is luisterrijk verschenen.
10. Als God verrees zo vol van glans,
Toen is de dood gestorven;
Verheugt u dan in Christus' naam,
Het leven is verworven.
11. Eer aan den Vader en den Zoon!
Eer zij aan den Geest van Beiden!
Dat bij ons genadig'lijk
In 't hemelrijk geleide.

Het is een echt Denekamps paaslied, dat ook in de buurtschappen in de onmiddellijke omgeving bekend is. Zie Van Deinse, p. 26-27; Dingeldein, *Het land van de Dinkel*, p. 88-89 („specifiek Denekamps”); J. Kunst, *Noord-Nederlandsche Volksliederen* 3, no. 5, p. 10-11.

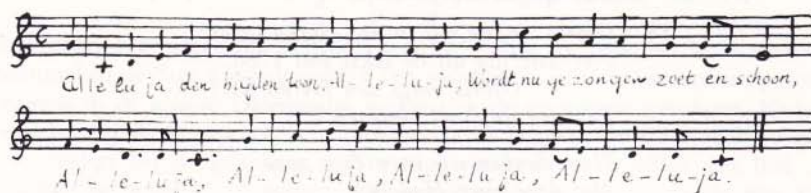
DAAR NU HET FEEST VAN PASEN IS

1. Daar nu het feest van Pasen is, Alleluja,
Wij zingen van Heer Jezus Christ, Alleluja, Alleluja, Alleluja.
2. Alleluja, wij hebben 't aan,
De Heer is waarlijk opgestaan.
3. En waar ik ga of waar ik sta,
Mijn ziele zingt Alleluja.
4. Dit is de grote blijde dag,
Die David in zijn geest voorzag.
5. Die stervend ons het leven gaf,
Verreest in glorie uit het graf.
6. Die wonden rood, hoe heerlijk thans,
Gelijken maan- en sterrenglans.
7. De zijde, met een lans doorboord,
Doet denken aan de hemelpoort.
8. De kroon van doornen, scherp en zuur,
Zal ons beschermen in gevaar.
9. Of nu de Satan raast en tiert,
De leeuw van Juda zegeviert.

Dit Denekamps paaslied, waarvan de eigenlijke tekst door een solo-stem wordt gezongen en allen invallen om Alleluja te zingen, wordt ten gehore gebracht bij het halen van de paasstaak uit het bos van Singraven en 's avonds als het paasvuur brandt. Zie J. Kunst, *Noord-Nederlandsche volksliederen* 3, p. 2-3, no. 1; Van Deinse³, p. 27-28 (naschrift van Dingeldein).

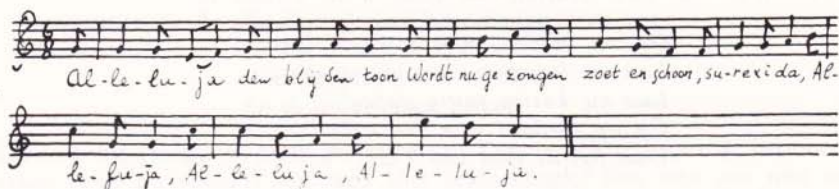
ALLELUJA, DEN BLIJDEN TOON

1. *Alleluja, den blijden toon, Alleluja,
Wordt nu gezongen zoet en schoon, Alleluja,
Alleluja, Alleluja, Alleluja.*
2. *Waar dat ik ben of waar ik ga,
Mijn ziel die zingt Alleluja.*
3. *Met grote vreugde in de geest
Nu dat het feest van Pasen is.*
(Tekst uit 1780: *Is deze Feest van Paasschen meest*)
4. *Dan hoort men zingen voor en na
Het blijde lied Alleluja.*
5. *Het is vandaag de blijde dag,
Die David in zijn geest voorzag.*
6. *Hemel en aarde zijn verheugd,
De Heil'ge Kerk, die maakt ook vreugd.*
7. *Men hoort haar zingen voor en na
Het blijde lied Alleluja.*
8. *Want onzen Heer en Koning reyn,
Die nu verresen is certijn (= zeker; ook: „voor mijn”)*
9. *Zijn bitt're dood komt ons te sta,
Dus zingen wij Alleluja.*
10. *De Dood heeft Hij verwonnen: ziet;
Des duivels macht gebracht tot niet.*
11. *Die zitten in der doden schã,
Die zingen nu Alleluja.*
12. *Hier boven voor des hemels troon,
Daar zingt men ongemeyn en schoon,*
13. *Met zoete stem en Musika
Het blijde lied Alleluja.*
14. *Wij die hier op de aarde zijn,
Leden van Christus' lichaam zijn,*
15. *Met vreugde zingen wij hierna
Het blijde lied Alleluja.*
16. *Lof zij dat zuiver Lam Gods zoet,
Dat ons verlost heeft door Zijn bloed.*
17. *En opgewekt is onze schaar,
(wel vervormd: de tekst van 1780 heeft:
En opgerecht heeft onze scha)
Dus zingen wij Alleluja.*
18. *Gloria zingen wij in des Heren vrees
(verbastering uit de tekst van 1780:
Gloria zingt den Heren fris)
Die van de dood verreezen is.*
19. *Hem danken wij voor Zijn genã,
Met deze zang, Halleluja.*

Dit is een specifiek Ootmarsums paaslied dat bij het vlöggelen gezongen wordt. Op de tweede paasdag wordt nog een tweede lied er bij gezongen; vergelijk G. F. Klaas, *Twente ne landstrekke met bestbewaarde folklore! Pääsgebrüken in Oortmöske*, Moderspråke en Noåberschüp 1, 1959, p. 87: „Pääsmååndag wödt et vlöggelen herhaalt, men dõt der dan in hoger tempo bie: „Alleluja den blijden toon, Surrexida Alleluja, Alleluja.” Dit leste is ne verbastering van: Regina coeli, resurrexit sicut dixit.” Zie ook J. Kunst, *Het levende lied*, p. 19: „Surrexida nog sterker verbasterd ook gezongen als: „Zie rechts, zie daar.” De tekst van het eerste lied kan men in diverse beschrijvingen van de paasgebrüken vinden. De melodie werd voor het eerst genoteerd door J. Kunst (*Noord-Nederlandsche volksliederen* 3, p. 28). Men vindt ze tegenwoordig ook in de *Nieuwe Bundel van de Nederlands Hervormde Kerk*, gezang 58, met de vermelding „Oud Nederlands Paaslied uit Ootmarsum”. Omstreeks 1900 was de tekst van de paasliederen in Denekamp en Ootmarsum sterk verbasterd. De onderwijzer Bernink heeft zich verdienstelijk gemaakt voor het herstellen en laten drukken van de teksten. Op een van deze blaadjes, waarvan de tekst is overgedrukt uit: *Onde en Nieuwe Lofgezangen* (t' Amsterdam, bij F. Crajenschot, 1780) vinden wij de notitie, dat velen menen dat de dichter er van pater Poirters is „die het lied als aanhangsel plaatste in een bundeltje getiteld: „Bebloeden Hof van Oliveten”, doch het blijkt, dat ons lied reeds voorkomt in een liedboekje, dat 5 jaar voor dat van Poirters verscheen en wel „Een nieuw Devoot en Geestelick Lietboek” van 1612, terwijl het „imprimatur” reeds van 1594 dateert.”

EEN KINDELIEËN SO LOVELIK

Dit vroeger zeer algemeen bekende kerstlied wordt volgens een oude traditie te Oldenzaal in de Sint Plechelmuskerk (en sedert het ontstaan van andere parochies eveneens in de andere Oldenzaalse kerken) in de kerstnacht gezongen. Nadat de predikant bij de kerspreek een inleiding heeft gegeven op de eigenlijke predikatie, nodigt hij de gelovigen uit te gaan staan en gezamenlijk het lied „Een kindelien so lovelik” te zingen. De mensen zingen vervolgens de ene strofe

tweemaal achtereën, de tweede keer een halve toon hoger. Het lied wordt ook na de nachtmis en onder de hoogmis gezongen. De onderbreking van de preek wordt ook wel onder het oktaaf van kerstmis gepraktiseerd. Een parallel voor het onderbreken van de preek door het zingen van een lied vonden wij vroeger ook in Osnabrück (een voorschrift uit de Agenda seu Rituale Osnabrugense van 1653).

Het is duidelijk dat de tekst van het lied terug gaat op het uit de late middeleeuwen daterende „Dies est laetitiae” (Het is een dach van vrolicheit). De Nederlandse versie berust waarschijnlijk op een vertaling uit het Duits.

De melodie werd als „levend volksbezit” in de loop van de tijd met talrijke varianten gezongen en overgeleverd. Ze schijnt geïnspireerd te zijn door het begin van de Gloria van de negende Gregoriaanse mis (J. Smits van Waesberghe, *Antwoorden rond een oud Kerstlied*, Gregoriusblad, jaarg. 81, 1960, p. 21-26). Zie verder Van Duyse 3, p. 1839 en de kommentaar op p. 1843-1847 (Het is een dach der vrolicheit; W. Bäumker, *Niederländische geistliche Lieder*, Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft 1880, p. 190; J. Acquoy, *Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis* 1 A, 1885, p. 26 vv. (men vindt het lied reeds in de Zwölf Christeliche Lobgesänge van Spangler uit 1545 en Veba's Gesangbüchlein uit 1537; ook achter in een Groninger bijbel van 1663); in het Westfaalse gebied was het eveneens bekend, hier met een groter aantal strofen, vergelijk P. Bahlmann, p. 9 (5 strofen). Men leze ook het slot van de novelle Die Judenbuche van Annette von Droste-Hülshoff.

Een ander, nu niet meer bekend, oud kerstlied uit Twente is:

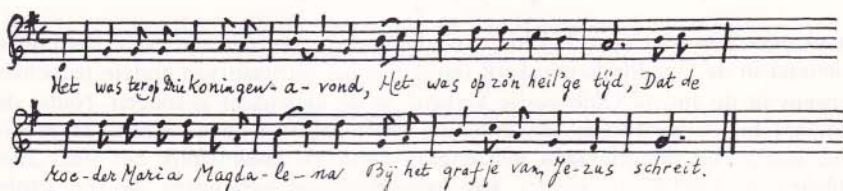
Op, op, herders! naar den stal! (bis)
Laat uw lamm'ren, laat uw schapen,
Laat uw koeien rustig slapen!
Op, op herders! naar den stal!
Daar ligt de God van 't al.

In het midden van de vorige eeuw werd het bijvoorbeeld te Oortmarsum in de kerk (en ook wel thuis) gezongen. Met melodie vindt men het afgedrukt bij J. Bols, *Godsdienstige kalenderliederen*, p. 16 met de aantekening: „Uit den mond van 't volk in den Gelderschen Achterhoek opgeschreven door J. B. Kolkman.” Men kan het ook vinden in een oud geschreven zangboek dat in bezit is van de heer Th. van Harten te Oldenzaal.

Röring en Vloedveld vermelden het gebruik van het „kindeke wiegen”, waarbij te Enschede bijvoorbeeld het volgende liedje bekend was (gezongen door kinderen die in de kerk naar het kribbetje kwamen kijken):

Soet kindeken in der weghen,
Ach, hoor ons suchten aan.
Ach, laat Di toch beweeghen
Om ons van schult t'ontslaen.

MARIA MAGDALENA-LIED

1. *Het was ter op Driekoningenavond,
Het was op zo'n heil'ge tijd,
Dat de Moeder Maria Magdalena
Bij het grafje van Jezus schreit.*
2. *Sta op, Maria Magdalena,
Sta op van Uw bitteren dood,
Alle zonden die zijn U ja vergeven
En al waren zij nog zo groot.*
3. *Zijn al mijn zonden dan vergeven
En al waren zij nog zo groot?
En dan zullen wij (in?) het kerkje gaan treden
En daar horen dan aan Gods woord.*
4. *Maar toen wij in 't kerkje kwamen,
Wat vonden wij hier toen staan?
Wij vonden de zoete naam van Jezus
Onder 't kruisje genageld staan.*
5. *En de weg naar het eeuwige leven,
En die is toch ja zo smal.
Maar ze is begroeid met distels en doornen,
Maar God is overal.*
6. *En de weg naar het eeuwige leven
En die is toch ja zo breed,
(hier ontbreekt een regel)
En de duivel staat gereed.*

Dit lied was vroeger in grote gedeelten van Twente bekend, maar de herinnering eraan bleek nu tamelijk vervaagd (het zesde couplet kon men ons niet meer volledig voorzingen). Het is een middeleeuws lied dat ook in Groningen (als „steernlaid“) lang bekend bleef (zie Tj. W. R. de Haan, *Groningen zingt!*, p. 17). In de Friese Wouden, rondom het Bergumermeer, is het ook nu nog genoteerd in een fascinerende versie. Voor strofe 4 noteerde ik ook een geheel andere tekst:

*Ze trokken Onze lieve Heer de nagelen
En schonken Maria de wijn
En speelden op de vierde kant ('t klavier) van 't orgel
Dat moet dan voor Jezus zijn.*

Voor de boven genoteerde tekst van strofe 4 vergelijkte men een fragment uit een nieuwwjaarslied (Boekenooien, p. 57):

*Als zij ter kerke kwamen
Wat vonden zij daar geschreven staan?
't Was onze Lieve Heer Jezus
Met 't zware kruis belaan.*

In talrijke bundels (bijv. Van Duyse 3, p. 2587; Erk-Böhme 3, p. 806-807, no. 2115) is het lied in verschillende varianten te vinden.

Geestelijke liederen, die men van de lagere school en de kerk kende, werden soms ook wel thuis gezongen. Wij geven dergelijke liederen hier niet in extenso, maar willen even de eerste regel van een aantal dergelijke liederen vermelden. Zo was bijvoorbeeld „Vaarwel, o Kevelaar“ een processielied dat bij de Twentse Kevelaargangers zeer bekend en geliefd was. Vooral ook reeds vóór de eerste wereldoorlog trokken er jaarlijks velen naar Kevelaar (Kêwel). Het zogenaamde

„Kèwelbeukske" bevatte verschillende pelgrimsliederden, ook het genoemde lied, dat steeds bij het vertrekken uit Kevelaar gezongen werd.

In Geesteren zong men vroeger (speciaal na de Dodenmis) het lied „Dag van gramschap en ellende" (zeker al omtrent 1860). In oude kerkboeken was het nog te vinden. Ook in huis werd het wel gezongen; in Lonneker en Zuid-Berghuizen werd de tekst (en dichterlijke vertaling van het „Dies Irae") ook wel opgezegd bij het bidden bij een lijk.

Enkele andere geestelijke liederden, die in deze streken wel bekend waren, zijn: „Maria Moeder, Jesu Christ ten hemel opgevaren is", een lied in marstempo dat volgens mijn zegsman ca 1890 - 1900 wel in de kerk te Lonneker werd gezongen; „Laat nu alle droefheid vluchten van het menselijk geslacht", dat in Geesteren bij het kerstfeest werd gezongen; „Gij Hemels heerscharen" (zie Bols, *Godsdienstige kalenderliederden*, p. 55: te Bornerbroek vóór 1900 genoteerd).

DE TWEE STENEN TAFELN

Een en enen God al-leen En enen Za-lig-ma-ker en an-ders geen.
Twee ste-nen tafe-len. Drie patri-archen: Abram, I-zaak en Ja-cobus.
De vier ewange-listen, die de waarheid wisten. De vijf geboden des He-eren, die we moeten
e-ren. De zes flessen wijn die gaannaar Gali-le-a om vro-lijk te zijn.

Een en enen God alleen
En enen Zaligmaker en anders geen.
Twee stenen tafelen.
Drie patriarchen: Abram, Izaak en Jacobus.
De vier evangelisten, die de waarheid wisten.
De vijf wonden des Heren, die we moeten eren.
De zes flessen wijn die gaan naar Galilea om vrolijk te zijn.
De zeven sacramenten, in ons hart te prenten.
De acht zaligheden liggen op onze schreden
De negen koren der engelen, die hun stemmen mengen.
De tien geboden des Heren, die wij moeten leren.
De elfduizend maagden, die de Heer behaagden.
De twaalf apostelen, die de leer verkondigen mosten.

Dit lied was vrij algemeen bekend. Na ieder couplet worden de voorafgaande herhaald, zodat het lied steeds aangroeit. Blijkens een mededeling uit Enschede zong men het ook wel in omgekeerde volgorde, dus te beginnen bij de twaalf apostelen. Enkele varianten:

- (Enter)
4. Die de weg wel wisten
  5. De vijf dwaze maagden
  6. De zes kruiken wijn die op de bruiloft te Cana zijn
  9. De negen vreemde zonden
  10. De tien geboden des Heren die we moeten eren
  11. De elfduizend zielen die ons 't jaar bevielen (?)

In de boven gegeven tekst zal „de zes flessen wijn die gaan naar Galilea” moeten zijn: „de zes flessen wijn in Cana in Galilea”.

Dikwijls werd er telkens ingelast „Een is een”, „Twee is twee” enz. voor de afzonderlijke strofen, waarna telkens weer „Een en enen God alleen” volgde. De coupletten werden telkens langer tot men bij twaalf was, waarna men het lied wel van achter naar voren, dus met telkens korter wordende coupletten, zong.

Uit Beckum vernam ik dat pastoor Osse, over wie in Twente zoveel historische anekdotes in omloop waren, het de kinderen regelmatig bij de katechismuslessen liet zingen. Een paar jaar geleden was het lied geliefd op de grammofoonplaat (Vlaams).

Minder bekend was het „Lied van de uren”, waarvan het eerste couplet luidde:

*Het eerste uur, het doet ons leren:
Er is maar ene God de Here,
En ene Zaligmaker zoet.
Eén geloof, één doopsel verheven,
En dus maar éne naam gegeven,
Waar door men zalig worden moet.*

V. LIEDEREN VAN VERSCHILLENDE AARD MET NEDERLANDSE TEKST

A. OUDEJAARSVONDLIEDEREN

KOMT, BURGERS, KOMT (Oudejaarsavondlied uit Ootmarsum)

Komt, burgers, komt nu al-len terstond Het nieu-we jaar in-tre-den.
Ik wens U op deez' vas-ten grond Veel heil ge-luk en ze-gen.
Het oude jaar dat is verdweên, Het nieuwe zijn wij weer in-ge-tteên.

1. Komt, burgers, komt nu allen terstond
Het nieuwe jaar intreden.
Ik wens U op deez' vasten grond
Veel heil, geluk en zegen.
Het oude jaar dat is verdweên,
Het nieuwe zijn wij weer ingetreên.
2. Verheugt U, burgers, in uw lot,
Wilt Hem, den Here, prijzen.
Knielt neder voor den groten God,
Wilt Hem alle eer bewijzen.
De nachtwacht wenst U met elkaar
Veel heil en zegen in het nieuwe jaar.
3. Ik wens aan ieder stadgenoot
Veel heil, geluk en zegen.
En ook aan elk zijn dagelijks brood,
Hem van den Heer gegeven.
En dat wens ik in deze stond
Aan ieder burger toe met hart en mond.

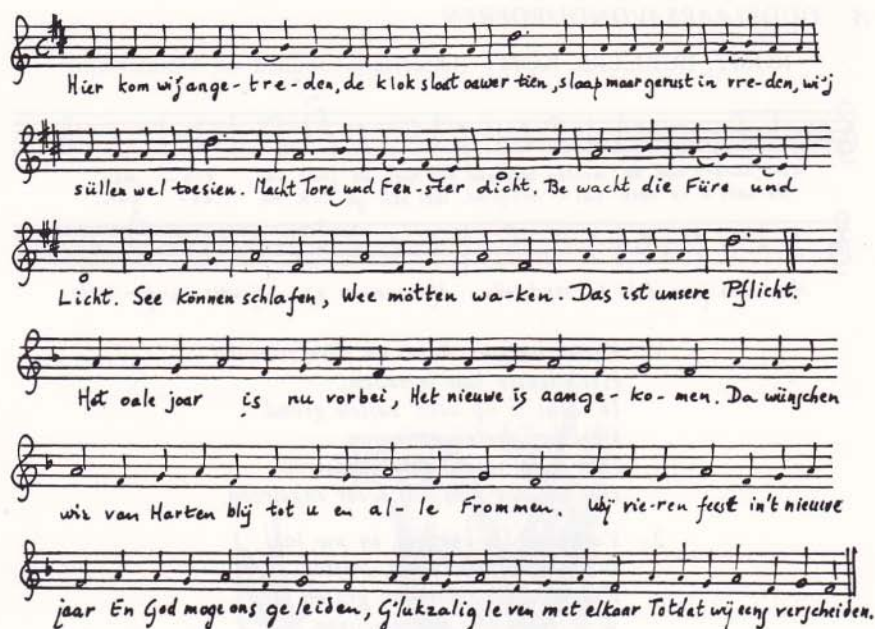
Als de twaalf slagen in de oudejaarsnacht hebben weerklonken, begint nachtwacht Morshuis, met een ratel gewapend, volgens een oud gebruik op de markt te Ootmarsum bovenstaand lied te zingen. De mensen om hem heen zingen mee en zo trekt men door de straten. Onderweg wordt steeds op dezelfde plaatsen halt gehouden.

Toen in 1921 de nachtwacht op non-actief werd gesteld, kon hij toch zijn omme-gang in de oudejaarsnacht blijven houden. Een naderhand ingediend voorstel om de rondgang af te schaffen werd in de gemeenteraad met op één na algemene stemmen verworpen.

Een analoog gebruik bestaat even over de grens in Neuenhaus, ten noorden van Ootmarsum. Op Silvesteravond trekken daar de burgers met burgemeester en raad achter de nachtwacht, allerlei liederen zingend, zelfs bijvoorbeeld: Der Mai ist willkommen. Iedere honderd à tweehonderd meter blijft men staan en zingt men een echt nachtwachterslied:

*Macht Tore und Fenster dicht
Bewacht die Füre und Licht.
See können schlafen,
Wee mötten waken,
Das ist unsere Pflicht.*

In de vroege morgen van de volgende dag zingt men dan nog op een zeer eenvoudig gedragen wijze: Het oale jaar is nu vorbei.

Hier kom wij ange-tre-den, de klok sloot oaver tien, sloap maergenust in vre-den, wij
 süllen wel toesien. Nacht Tore und Fen-ster dicht, Be wacht die Füre und
 Licht. See können schlafen, Wee mötten wa-ken. Das ist unsere Pflicht.
 Het oale jaar is nu vorbei, Het nieuwe is aange-ko-men. Da wijschen
 wir van Harten blij tot u en al-le Frommen. Wij vie-ren feest in't nieuwe
 jaar En God moge ons ge-leiden, G'lukzalig le ven met elkaar Totdat wij eenj vercheiden.

Wat de melodie van het Ootmarsumse oudejaarsavond lied betreft bestaat er enige verwantschap met een lied uit de verzameling Erk-Böhme (2, p. 387, no. 560 b; uit de streek van de Lahn en Westfalen): Gott wird uns zusammen führen. In een oude beschrijving van Van Deinse staat dat bij regel 3 en 4 van het tweede couplet sommige deelnemers met de wijsvinger naar de hemel wezen. De beide laatste regels van deze strofe zijn stereotiep (vergelijk D. Wouters/Dr. J. G. M. Moorman, *Het Straatlied*, p. 35).

Vroeger had men in alle stadjes een nachtwacht en de vrij stereotiepe nachtwakersliederen waren algemeen. Men zie bijvoorbeeld het lied van de nachtwacht uit Winterswijk (*Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 111). Na de oorlog is in Gramsbergen de oude traditie van de rondgang door de nachtwacht in ere hersteld. De zoon van de laatste nachtwaker, met klepper en in historisch kostuum gaat op oudejaarsavond om twaalf uur een stoet vooraf, die zich naar het huis van de burgemeester begeeft. Het slot van dit lied luidt:

Het oude jaar is nu verscheen,
 Het nieuwe zijn wij ingetreen.
 Twaalf uur, de klok heeft twaalf,
 Bewaar uw vuur en kaarsenlicht,
 Sluit de deuren en vensters dicht.
 Ik moet waken en gij kunt slapen.
 Dat is mijn plicht.
 Vreest God en zijn gebod.
 Twaalf uur, de klok heeft twaalf.

Ter Gouw vermeldt (p. 114) dat vroeger (dus vóór 1870) te Goor even voor twaalfen de stadstrommelslager, de klepperman en de nachtwacht met zijn hoorn, gevolgd door bijna de hele bevolking met fluiten en rateltjes, voor het huis van de burgemeester bijeenkwamen. Klokslag twaalf begon men lawaai te maken, waarop men door de stad trok.

Zie: J. van Deinse, *De nieuwjaarsnacht te Ootmarsum*, Noaberschopp 4, 1935, p. 113-114; A. C. Meyling, *Twente in den „Middeweentertied“*, Erica 1, 1946, p. 65; H. H. Knippenberg, *Nieuwjaars- en nachtwachtliederen*, Volkskunde 58 (Nieuwe Reeks 16), 1957, p. 7; G. Klaas, *Nachtwacht Gerrit Morshuis*, Twentelaand 1, 1956, p. 154-155.

HET OUDE JAAR IS VERDWENEN

(Nieuwjaarslied uit Nieuw-Heeten bij Raalte)

Het oude jaar is ver- dwen, Het nieuwe dat viere[n] wij he- den. Lieve Heer,
kost en klee[t], 't Hemelrijk en dan niet meer, 'k Wens er die met konijnen lopen, Dat ze de vellen maar
duur verkopen. 'k Wens er de schoenmaker ook daarbij Alle dagen een paar of drij.

Inleiding. *Het oude jaar is verdwenen,
Het nieuwe dat viere[n] wij beden.
Lieve Heer, kost en klee[r],
't Hemelrijk en dan niet meer.*

1. *'k Wens er die met konijnen lopen
Dat ze de vellen maar duur verkopen.
'k Wens er de schoenmaker ook daarbij
Alle dagen een paar of drij.*
2. *'k Wens er de kuiper veel te kuipen,
Dat hij alle dagen een slikkie kan zuipen.
'k Wens er de zangers een held're stem
En de arme een goed hemd.*
3. *Vrienden nu wens ik U altegaar
Zegen en voorspoed in 't nieuwe jaar.
Nu wens ik al wat ik wensen kan,
Alle mooie meisjes een goede man.*

„Het uur des oogstes is weer daar”.

B. OOGSTLIEDEREN

OOGSTLIED: KOM VRIENDEN SCHAART U BIJ ELKAAR

1. Komt, vrienden, schart u bij elkaar,
Het uur des oogstes is weer daar
En d'akker prijkt opnieuw met garven zwaar van graan.
God heeft in gunste ons werk bekroond,
De landman ziet zijn vlijt beloond,
En 't landlijk feest vangt aan (bis).
2. De vlugge deerne rap ter hand
Gaart ras de garven van het land
En bindt ze aan schoven saam op 't gele stoppelveld.
Het tweespan trippelt waar het staat,
Terwijl men vlug de wagen laadt,
Die 's landmans rijkdom meldt (bis).
3. Als winter met zijn knevelbaard
De steedling kluistert aan den haard
Dan breekt de dorstijd aan en schenkt de landman moed.
Dan wordt met armen, fors gespierd
De vlegel boven 't hoofd gezwierd
En warmer stroomt het bloed (bis).
4. En ziet men eind'lijk 't voedzaam graan
In brood hervormd op tafel staan,
Dan dankt de landman God om zijn gelukkig lot.
Dan blinkt een traan in 't manlijk oog,
Dan stijgt een stille bée omhoog.
Dan dankt de landman God
Om zijn gelukkig lot (bis).

Dit lied werd in 1954 te Markelo genoteerd en het werd volgens mijn zegsman vroeger onder het roggemaaien gezongen. Het zal wel speciaal voor het feest van „stoppelhanen” bedoeld geweest zijn (vergelijk het slot van de eerste strofe: „En 't landlijk feest vangt aan”). Dit werd juist in Markelo nog in de dertiger jaren op de akkers gevierd met eten, drinken en zingen, als het laatste voer rogge was opgeladen. Het heeft een lichtelijk literair tintje (misschien in de vorige eeuw door een dominee of onderwijzer ingevoerd). Het is een van de weinige speciale liederen die er in Twente met betrekking tot het oogsten schijnen te hebben bestaan. Wel zong men vroeger in de tijd van het maaien en het binnenhalen van de rogge, als men met veel mensen op het veld bij elkaar was, graag ook ballade-achtige gezangen met veel coupletten, zoals „De drie ruterkes”. En vooral als het laatste voer het erf werd opgereden, domineerden zang en dans. In de omgeving van Eibergen kende men een liedje op een eentonige wijs, dat de kinderen na het arenlezen (daar „pungelen” genoemd) op weg naar huis zongen:

*Moder, moder, ik heb moar éenen pungel epungeld.
Der was neet meer te krigen.
Want as 't er nog meer te krigen was
Dan ha'k wa meer noa 't hoese ebrach.*

*Moder, moder, i'j mot neet kiven.
Der was neet meer te krigen.
Want as 't er meer te krigen was,
Dan ha'k wal meer noa 't hoese ebrach.*

Vergelijk Schrijnen 1, p. 283-284; *Driemaandelijksche Bladen* 1, 1902, p. 82; *Bij ons in 't land der Saksers*. Bijgebracht onder redactie van Dr. J. Waterink (Zeist 1929), p. 29: hier geeft H. Odink een iets andere versie, die eindigt:

*O, wat is 't late,
Ik heb zonne grote plate.
O, wat is 't vroom,
Doo de dure moar too.*

De dans „Riepe riepe garste” (St. Joapiksdans) is eigenlijk een oogstdans. Na het aardappelrooien werd in Geesteren wel de rondedans „Kom vogeltje” gedanst (beide onder de dansen opgenomen). Het vroegere feest na het koolzaaddorsen is reeds in de inleiding genoemd. Voor Westfalen kan men wijzen op een oud lied in dialect, dat vroeger door de boeren bij het uittrekken van het vlas werd gezongen. Bij dit lied dat zeer oud moet zijn en dat getiteld is „Der getreue Schildknecht” (Erk-Böhme 1, p. 271, no. 77 d) wisselen voor- en samenzang elkaar af. Het is een lied met veel strofen in de dorische toonaard.

C. WERKLIEDEREN

SLIJPERSLIED

1. Toen ik nog jong was van jaren
 Liep ik met mijn slijperssteen.
 In mijn vak zeer goed ervaren
 Trok ik naar alle oorden heen.
 'k Trok overal in 't rond,
 Of ik iets te slijpen vond
 Vanaf den vroegen morgen
 Tot aan den avondstond.
2. Overal werd ik geprezen,
 Maar het meest bij 't schoon geslacht.
 Moest er een schaar geslepen wezen,
 Werd er het eerst aan mij gedacht.
 Ze riep dan: „Daar is die man,
 Die de scharen slijpen kan.”
 En ik zette zonder dralen
 De voeten op het span.
3. Eens kwam ik er een meisje tegen.
 't Kind wou naar de winkel gaan.
 't Scheen, zij stond geheel verlegen,
 Zodra zij mij zag staan.
 't Was 't eerste wat zij zei:
 „Och, slijp deze schaar voor mij.”
 En 'k liet me dit geen twee keer zeggen,
 Maar ik deed het vlug en blij.
4. Nu ik oud ben van dagen,
 Liep het slijpen in den brand.
 Nu zett' ik reeds sinds lang mijn wagen
 En slijpsteen aan de kant.
 Maar als ik hem nog had,
 Werd hij weer opgevat,
 En 'k ging opnieuw aan 't slijpen
 Zowel in stad als land.

Het lied (aldus opgetekend bij Ootmarsum in 1953) is in het grootste gedeelte van Twente zeer bekend geweest. Enigszins afwijkende melodieën werden te Saasveld en Markelo genoteerd. Het werd rond de eeuwwisseling veel op het land gezongen of als men in groepen van het werk huiswaarts keerde. Ook binnenshuis werd het ten gehore gebracht, soms met een illustrerende bege-

leiding (zie de inleiding). Een dergelijke illustrerende begeleiding vinden wij bijvoorbeeld bij een Westfaals molenlied (Prümer⁵, p. 136): „rappelde mit Steihle, ain Baidel schlaug met 'n Mess op de Staullähne, und ain Baidel raif mit Tidungspapier üwer de Aerde oder de Wand un alle sangen dobi.”

Het lied werd bij Saasveld ook wel „Het zwerverslied” genoemd. Waarschijnlijk telde het oorspronkelijk meer strofen. In Weerselo had de vierde strofe de volgende varianten:

- 2—4. *Deed ik de slijpsteen aan de kant
En ik heb dan ook sinds vele jaren
Mijn slijpsteen ja verpand.*
8. *Zowel in dorp als stad.*

De eerste strofe vindt men vermeld bij Heuvel, *Oud-Achterhoeksch boerenleven*, p. 310; vergelijk Deelman, p. 38.

In Geesteren waren ook de volgende scharenslijpersliedjes bekend:

*Ik slijp messen en scharen
Voor — voor iedere stand.
Al — al tel ik wat jaren,
Het gaat mij nog vlot van de hand.
Ja ja ja het gaat mij nog vlug van de hand.*

En:

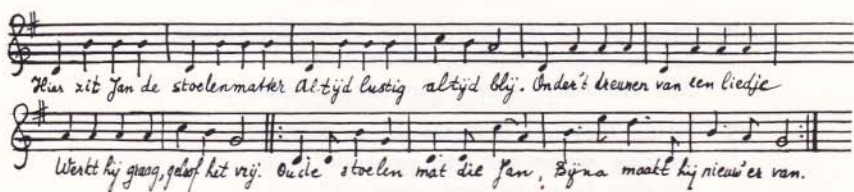
*Mijn vader was een scharenslijper
En mijn moeder een viswijf.
En broertjes heb ik tien in tal
En zusjes heb ik vijf.
Slaap-slaap, scheren-scharen-scheren-scheren-slaap-slaap,
Scheren-scharenslaap.*

Liedjes, die onder het werk gezongen werden, waren er nog slechts weinig te vinden. We hebben reeds enkele spin- en weefliedjes in dialect gezien en een enkel oogstlied maar ongetwijfeld is er menig ambachtslied verdwenen. Ongetwijfeld zijn er in een klompenmakersdorp als Enter speciale klompenmakersliedjes geweest, al bleken ze dan niet meer te achterhalen.

In Hengelo noteerde ik het volgende heiersliedje, dat mijn zegsman trouwens tijdens zijn jeugd in Lochem opgevangen had:

Het volgende liedje van „Jan de stoelenmatter” werd o.a. in Saasveld gezongen.

Hier zit Jan de stoelenmatter
 Altijd lustig altijd blij.
 Onder 't dreunen van een liedje
 Werkt hij graag, geloof het vrij.

Refr. Oude stoelen mat die Jan,
 Bijna maakt hij nieuw' er van (bis)

D. BALLADEN, HISTORISCHE LIEDEREN, MOORDLIEDEREN,
 HET SENTIMENTELE GENRE, ETC.

DE RUITER

1. Er reed er eens een ruiter door het woud, (bis)
 En wat vond hij op zijne wegen?
 't Was een meisje van achttien jaren oud. (bis)
2. Hij sprak: „Ach bakkersmeisje, stap maar achter op mijn paard.
 Dan zullen wij tezamen rijden.
 Dat is er nog een kansje waard.”
3. Ze reden en ze reisden tot ze kwamen aan een huis.
 In dat huis was wel wat te tappen,
 Maar er was er maar één al in dat huis.
4. Toen sprak ons bakkersmeisje: „Geef mij een kanne bier.”
 „En ik zal het voor u betalen”,
 Sprak deze jonkman alhier.
5. Ze aten en ze dronken en ze roerden 't glas.
 En toen meende (merkte?) ons bakkersmeisje
 Dat zij er bedrogen was.
6. „Ben ik er dan bedrogen, dan zijn 't er wel meer.
 En dan ben ik 't niet allenig,
 Maar dan zijn het nog velen met mij.
7. Had ik mijn moeders goede raad maar gedaan,
 Dan had ik voor mijn hele leven
 Met een koning naar bed kunnen gaan.
8. Maar nu heb ik mijnen eigen vrijen wil gedaan,
 En nu moet ik voor heel mijn leven
 Met een ruiter naar 't haverstro toegaan.
9. In dat haverstro te slapen dat is er zo schoon.
 En daar steken ons geen veren,
 En daar bijten ons ook gene vlo.”

Deze versie werd in Zuid-Berghuizen bij Oldenzaal genoteerd. In de vorm die het lied te Losser had, was het tweede couplet gesplitst:

*Hij sprak: „Ach, bakkersmeisje, wilt ge met me rijden gaan?”
„Ik wil niet met u rijden,
Veel minder nog met u te gaan.”*

*„Wilt gij dan met me rijden, stap maar achter op mijn paard.
En dan zullen wij tezamen rijden.
Dat is er een kansje waard.”*

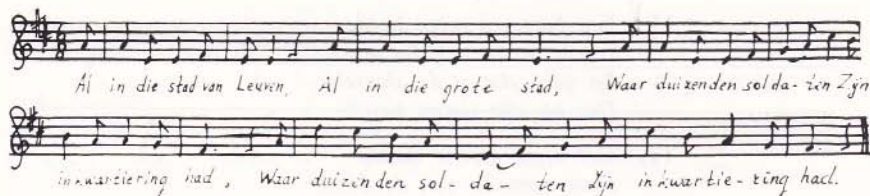
Volgens mededelingen moet het lied reeds generaties lang bekend geweest zijn. Enige verre verwantschap vertoont een melodie bij Van Duyse 1, p. 784: „Het reden twee liefkens al door dat woud”. Vergelijk nog voor 4, 1 Van Duyse 1, 96 „Weerdinne, tap mij een kanne bier” (2, regel 3); voor couplet 6 Van Duyse 1, 716: „Het meisje bedrogen en sjert ons niet. Daar is zoo menige jonge dochter; ik ben er de eerste nog niet.” Voor couplet 7 zie men Van Duyse 1, p. 16: „Daar reed er een ridder al door het riet” (vergel. ook Kalff, p. 60):

*„Had ik mijn vaders raadje gedaan,
Daartoe mijn moedertjes wille,
Ik had er geweest een keizerinne”.*

Voor couplet 9 vergelijkte men bijvoorbeeld Ter Laan, *Groninger Encyclopedie*, p. 917 (Teerlaidjes 4):

*Ik en mien ôlle man
Slaipen in 't stro;
Stak ons gain netel in neers,
Beet ons gain vlo.*

AL IN DIE STAD VAN LEUVEN

1. *Al in die stad van Leuven,
Al in die grote stad,
Waar duizenden soldaten
Zijn inkwartiering had,*
2. *Daar onder die soldaten
Was een soldaatje klein,
Dat wou gaan deserteren.
't Was een kameraad van mij.*
3. *Ja het wou gaan deserteren
Al om zijn zoete lief
Om haar nog eens te spreken,
Om haar nog eens te zien*

4. *Maar, o wat een gevaar,
De wacht werd hem gewaar.
't So'daatje werd genomen
En naar 't schavot gebracht.*
5. *Daar moest het soldaatje sterven,
Gaan sterven op 't schavor.
Een kogel zou doorboren,
Doorboren zijne borst.*
6. *Zijn lief ging naar de koning
En vroeg haar minnaar vrij.
„Dan heb ik tegen morgen
Weer 't soldaatje aan mijn zij.”*
7. *De koning sprak tot 't meisje:
„Als gij mijn raadsels raadt,
Dan zult ge tegen morgen
Weer hebben uwe soldaat.*
8. *Zeg mij, wat is een koning,
'n Koning zonder land?
Zeg mij, wat is het water,
Het water zonder zand?*
9. *Zeg mij, wat is een spiegel,
'n Spiegel zonder glas?
Zeg mij, wat is een sleutel,
Die op alle sloten past?”*
10. *„'n Koning op de kaarten,
Is 'n koning zonder land.
Het water uit mijn ogen
Is 't water zonder zand.*
11. *Een hart vol reine liefde
Is een spiegel zonder glas.
En geld, dat is de sleutel,
Die op alle sloten past.”*
12. *Het arme meisje raadde
Haar minnaar van de dood.
Is dat geen reine liefde,
Die het meisje hem aanbood?*

Dit lied bleek, met een aantal variaties, op tal van plaatsen in Twente bekend. De versie hierboven werd in Enter genoteerd. Hier kende men ook nog een (overtollig) slotcouplet:

13. *Ja, dat was ware liefde,
Die het meisje hem aanbood.
Want menigeen zou denken
„Was hij maar liever dood.”*

Onder de titel „De soldaat” kwam het voor in een Enters liedcahier. Om een beeld te geven van de plaatselijke varianten geven wij hier de afwijkingen die een bij Oldenzaal genoteerde versie ten opzichte van de boven geboden tekst vertoont.

De beginregel luidde:

Al in de stad van Wenen.

4,3 *Toen hebben ze hem gegrepen.*

couplet 7: „Ik zal u vier raadsels geven,
Vier raadsels innig fijn,
En als gij die zult raden,
Zal uw zoetlief weer bij u zijn.”

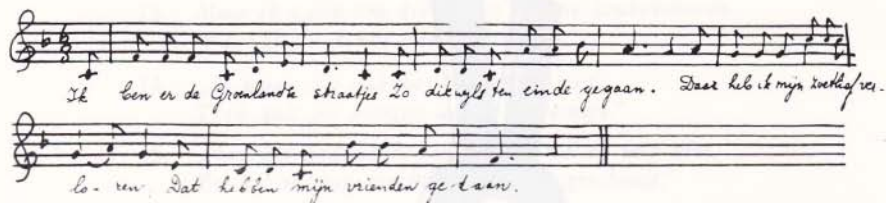
10,1 *'n Koning op een plaatje.*

11,1 *Een hartje vol van liefde*

12,1 *Het arme meisje redde.*

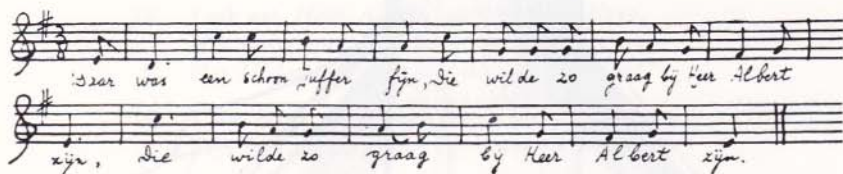
Vergelijk Veurman-Bax, p. 117, no. 37. Tj. W. R. de Haan noteert in zijn *Straatmadelieven* (p. 197, bij no. 37) dat de melodie een tussen 1870 en 1890 populaire walsmelodie is: „In Böhmen liegt ein Städtchen”. Ook vindt men hier gegevens over de verspreiding van dit lied en zijn varianten.

IK BEN ER DE GROENLANDSE STRAATJES

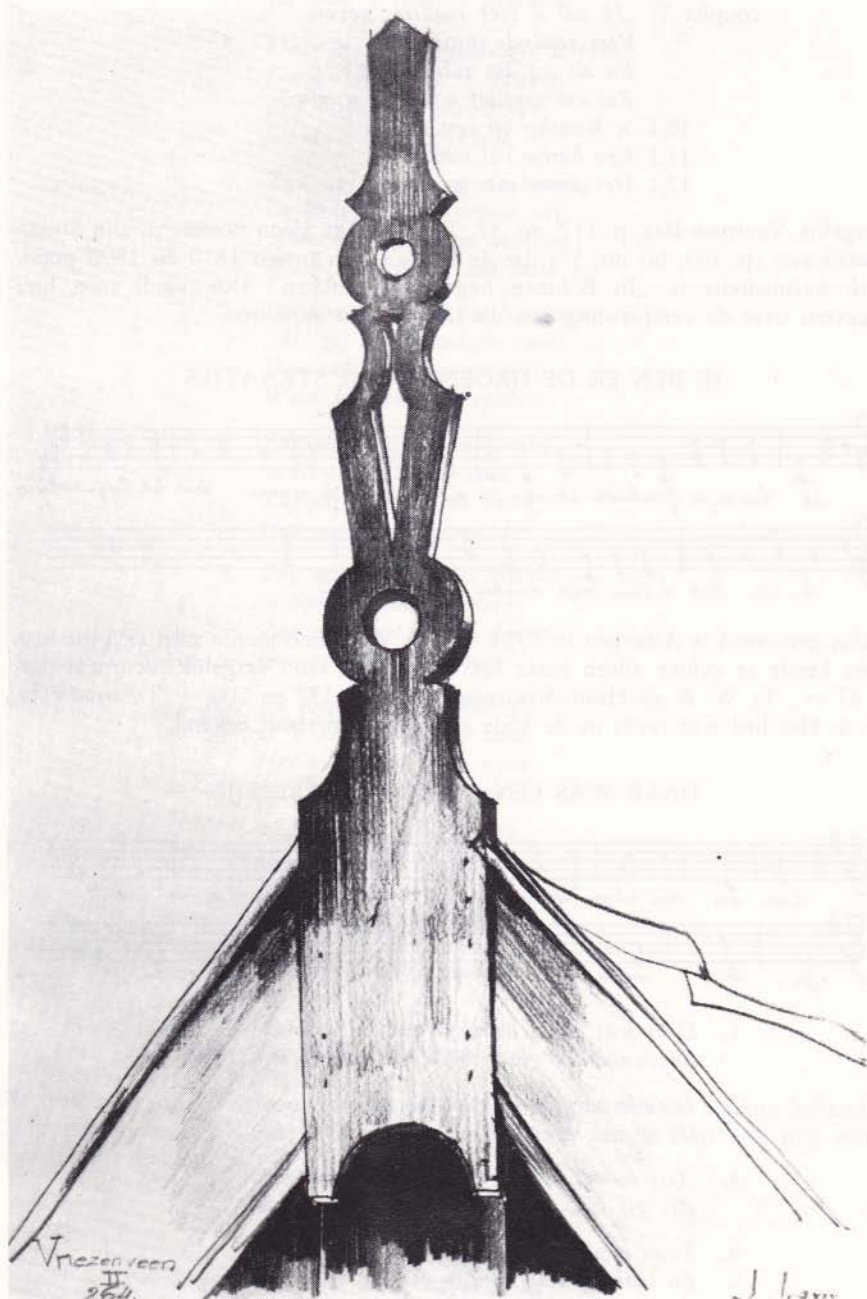
Aldus genoteerd te Albergen in 1954. Ook te Vasse herinnerde men zich dit lied. Men kende er echter alleen maar het begin nog van. Vergelijk Veurman-Bax, p. 87 vv.; Tj. W. R. de Haan, *Straatmadelieven*, p. 177 en 206 + 't *Parradieske*, nr. 4. Het lied was reeds in de 16de eeuw in Nederland bekend.

DAAR WAS EEN SCHOON JUFFER FIJN

1. *Daar was een schoon juffer fijn,
Die wilde zo graag bij Heer Albert zijn (bis).*
2. *Toen is ze naar haar vader gegaan
Of zij nog even uit wandelen mocht gaan.*
3. *„Gij moogt wel even uit wandelen gaan,
Als gij Uw eer en fatsoen maar bewaart.”*
4. *Toen is zij naar haar kamer gegaan
En trok zij haar zijden kleedje weer aan.*
5. *Wat zette ze op haar krullend haar?
Het kroontje van goud, dat drukt' haar zo zwaar.*
6. *Toen nam zij den dapperen rooien vos
En jaagde zo lustig al door het bos.*

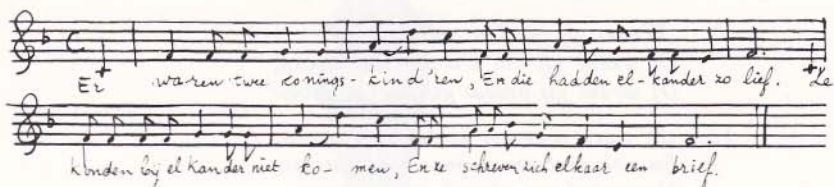
Gevelteken op Vriezenveens boerenhuis, II 264 - aan de dorpsstraat. Protestantse, decoratieve vormgeving.

7. *Zij hadden drie dagen, drie nachten gereisd,
Ja zonder eten of drinken of spijs.*
8. *„Daar ginder onder dien Groenlandsen boom,
Daar zullen wij enen schonen maaltijd doen.”*
9. *Hun hoofden gewassen, hun haren gekamd,
En zo moest het nu aan het eten gaan.*
10. *Zo menige bete, die zij er ook deed,
Zo menige traan er haar oog ontgleed.*
11. *„Weent gij om Uw vaders goed
Of weent gij om Uw eer en fatsoen,
Of weent gij omdat gij sterven moet?”*
12. *„Ik ween niet om mijn vaders goed,
En ook niet om mijn eer en fatsoen,
Nog minder omdat ik sterven moet.*
13. *Maar ik ween om die negen schone jonkvrouwen
Waar ik de tiende van wezen zou.”*
14. *„Al waart gij ook het schoonste wijf,
Toch zult gij hangen aan 't dodenrijk.”*
15. *„Aan het dodenrijk hangen dat wil ik nog niet,
Zo wil ik nog wachten wat mij geschiedt.”*
16. *„Wat kiest gij er den galgenboom,
Of kiest gij er den waterstroom,
Of kiest gij het blanke staal voorgoed?”*
17. *„Ik kies er geen van alle drie goed,
Maar als ik dan kiezen of delen moet,
Dan kies ik het blanke staal voorgoed.*
18. *Trek uit, Heer Albert, uw bovenste kleed.
Het maagdenbloed, dat is er zo heet,
Dat U dat besproeit dat doet mij zo leed.”*
19. *Toen Heer Albert zijn eerste mouw half uittoog,
Zijn hoofd reeds voor zijne voeten vloog.*
20. *Toen is zij een eindje verder gegaan,
Waar Heer Alberts vader haar tegenkwam.*
21. *„Zeg mij eens, juffer, daar of hier,
Hebt gij Heer Albert ook gezien?”*
22. *„Heer Albert is gekomen tot zijn recht,
Waar hij zo lang al om heeft gevecht.*
23. *Heer Albert ligt onder ginds' groene landouwen,
En speelt er met negen schone jonkvrouwen,
Waar ik de tiende van wezen zou.”*

In bovenstaande vorm werd het lied genoteerd te Lonneker (1954). Het bleek ook bekend in Zuid-Berghuizen, Lemselo, Mander en Saasveld. Zoals bekend is het lied van Heer Albert of Heer Halewijn een van de oudste Nederlandse volksballaden. Deze gaat over een Blauwbaardfiguur, die met zijn toverzang meisjes

verleidt, maar tenslotte door een koningsdochter wordt onthoofd. Interessant is dat dit lied, dat uit de literatuurgeschiedenis bekend is, in verschillende vormen ook mondeling overgeleverd is (op tal van plaatsen ook elders in het land blijken nog herinneringen aan dit lied — in tal van varianten — levend te zijn). Zie voor dit gegeven van de Halewijnballade Van Duyse 1, p. 1-15; Ter Laan, *Nieuw Groninger Woordenboek*, p. 358, onder Jan Albers; Snellaert, p. 58, no. 55.

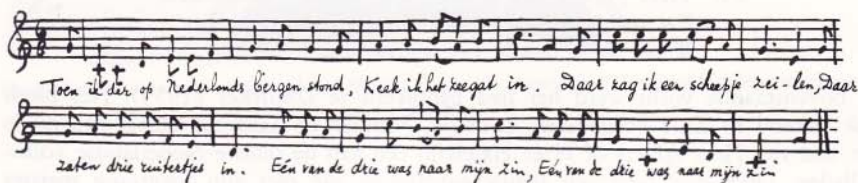
DE TWEE KONINGSKINDEREN

1. Er waren twee koningskind'ren,
En die hadden elkander zo lief,
Ze konden bij elkander niet komen,
En ze schreven zich elkaar een brief.
2. En 't was 's nachts twalef uren
En 't meisje lag in een droom,
Dat haar zoetelief was verdronken
Al in een waterstroom.
3. En het meisje sprak tegen haar moeder:
„Het hoofdje doet mij zo zeer.
Mag ik een klein half uurtje
Gaan wandelen langs het meer?”
4. De moeder sprak tegen het meisje:
„Alleen kunt gij d'r niet gaan;
Neem d'r uw jongste broertje,
Dan kunt gij er benen gaan.”
5. „Ach neen”, sprak het meisje,
„Mijn broer die is veel te klein.
Die plukt van al de rozen,
Die bloeien langs de Rijn.”

Aldus genoteerd te Tilligte in 1953 (onvolledig). Vergel. E. Rosenmüller, *Das Volkslied „Es waren zwei Königskinder”* (Dresden 1917); H. Komerell, *Das Volkslied „Es waren zwei Königskinder”* (Stuttgart 1931); Kunst, *Terschellinger volksleven*, p. 102; *Volkszang*, jrg. 1967, p. 48.

TOEN IK DER OP NEDERLANDS BERGEN STOND

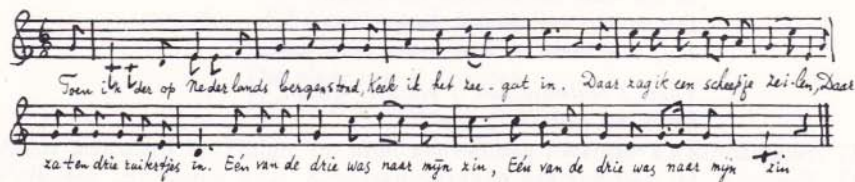

1. *Toen ik der op Nederlands bergen stond,
Keek ik het zeegat in.
Daar zag ik een scheepje zeilen.
Daar zaten drie ruitertjes in.
Eén van de drie was naar mijn zin (bis).*
2. *Het allerkleinste ruitertje,
Dat in dat scheepje zat,
Dat bood mij aan om te drinken.
't Was koele wijn uit het vat,
't Was van de beste die hij bezat.*
3. *Ik bracht het glaasje aan mijn mond
En dronk het lustig uit.
Ik sprak: „Mijnheer stont ruitertje,
Hier hebt gij die trouwing van mij.
Ja, en daarmee bemin ik u vrij.”*
4. *„Wat zal ik met die trouwing doen?
Wat zal ik daarmee doen?
Gij zijt zo'n zedeloos dienstmaagd
En ik een gravenzoon.
Ja, wat zal ik daarmee doen?”*
5. *„Wilt gij mij dan niet hebben?
't Is goed; er zijn er wel meer.
Dan ga ik het klooster binnen.
Daar dien ik de lieve Heer.
Ja, en dan ziet gij mij nimmer meer.”*
6. *Toen het nonnetje halverwege was,
Haar vader en moeder waren dood.
Toen was er geen rijker nonnetje
Op 't zedeloos dorp zo groot.
Ja, en haar vader en moeder waren dood.*
7. *Toen 't ruitertje dit ter ore kwam,
Was 't: „Knecht, kom, zadel mijn paard.
Ik wil naar het klooster toe rijden.
Dat is mij een kansje waard.
Jan, kom, knecht, kom zadel mijn paard.”*
8. *Toen 't ruitertje aan 't klooster kwam,
Belde hij geduchtig aan.
En vroeg toen aan het begijntje
Of daar ook een nonnetje was,
Dat er nog pas gekomen was.*
9. *„Ja, hier is wel een nonnetje,
Maar zij komt er voor u niet uit.
Zij is den Here gaan dienen,
Zij is des Heren bruid.
Ja, en ze komt er voor u niet uit.”*
10. *„Als gij haar niet laat komen,”
Sprak deze loze guit,
„Dan zal ik het klooster in brand gaan steken,
Met zwavel en met kruit.
Ja, dan zal ze er komen uit.”*

11. *Toen het klooster stond in volle vlam,
Het nonnetje kwam voor hem te staan
Met opgestroopte mouwtjes
— Haar nonnenkleed had ze al aan.
Ja, en zo kwam ze voor hem te staan.*
12. *Ze sprak: „Mijnheer, stout ruitertje,
Wat doet gij mij tot een schand?
Toen ik u de trouwring kwam bieden,
Toen weigerde gij mijn hand.
Ga, en vertrek uit mijn land.”*
13. *De ruiter keerde zich omme
En sprak geen enkel woord,
Maar toen hij bij het fonteintje kwam,
Daar schoot hij zich zelve dood.
Ja, en daar schoot hij zich zelve dood.*
14. *Het was op ene donderdag,
Het nonnetje zou balen brood.
Maar toen ze bij het fonteintje kwam,
Daar vond zij haar zoetelief dood.
Zij stond verslagen, maar hij was dood.*
15. *Zij sprak er: „Mijnheer stout ruitertje,
Is dat omwille van mij?
Dan zal ik u laten begraven
Hier onder die rozemarijn,
Alwaar die stoute ruitertjes zijn.*
16. *Dan zal ik bloempjes plukken
En strooien op uw graf.
Dan zal ik tulpjes planten
Tot aan den jongsten dag,
Alwaar ik mijn lief weer zag.”*

Bovenstaande versie werd in De Lutte (1953) genoteerd. Hier volgt nog een ietwat andere melodie die in Enschede werd geregistreerd.

Vooraf in de oogsttijd werd het lied van *De drie ruitertjes* veel gezongen, in Saasveld bijvoorbeeld als men het laatste voer naar huis bracht. In Markelo ook wel bij bruiloften. Vroeger moet het lied in grote delen van Nederland zeer geliefd geweest zijn. Voor Zwolle zie men de jeugdhervindingen van G. Kalff, *Het lied in de Middeleeuwen*, p. 750.

Enkele varianten:

- 6,4 *Op 't Zeelands dorpje zo groot.*
- 7,5 *Ja en kom knecht, kom zadel mijn paard.*
- 8,2 *En schelde bij lustig aan.*
- 13,5 *Zij was verslagen en hij was dood.*
- 16,5 *Alwaar ik mijn zoetlief zag.*

Voor de literatuur zie men: Veurman-Bax, p. 57-58 en de aanvullingen hierop door Tj. W. R. de Haan, *Volkskunde* 3, 1946, p. 120; Kunst, *Terschellinger Volksleven*³, p. 105; Kalff, p. 156-164.

Ten noorden van Almelo aan de weg naar Vriezenveen wist men te vertellen dat de lotelingen, als ze van de loring terugkwamen, vroeger altijd zongen: „Als ik op Neerlands bergen stond” en „Aan den oever van een snelle vliet”. Ze waren dan over het algemeen een beetje aangeschoten. Degenen, die ingeloot waren, gedroegen zich wat minder uitbundig.

DE KOEKOEK IN DE MEI

De koekeek in de mei, Die hoorde de nachtegaal fluiten, En op zijn stemmetje (s)tuiten: 'Gij zijt er wat klein van gewas, Hoe komt er dat snoepen te pas. Gij zijt te hovaardig maar mijn stem is waardig te prijzen, maar nee, ik poech er zo niet. Dus zwijg, dus zwijg, Eer dat gij van mij veel verwijtingen krijgt. Maar nachtegaal sprak: „Koekeek, houd je gemak. Gij zijt tegen mij veel te zwak. zwak. Als ik ga tiere-lic-ten, Verkeugen zid mensen en die-ten. Maar gij, maar gij roept koekeek te heet, maar mei. Maar gij, maar gij maakt niet en vogeltje blij. Al- wie u aan horen, die moeten zid storen, Kruip weg in een hoek, gij ruike koe-koe. Als gij dan uwem bek meer emg stikt, En gij u voor mij niet ver- neder en wilt, Lo, roep ik de vogels te-gaar om te vermissen onder el-koot. Wel aan, wel aan. De koekeek die sprak: „Lo gezegd, zo gedaan”. Le zijn henen gegaan. En toen was alles in vree, koekeek. (slot 2e strofe)

1. De koekeek in de mei,
Die hoorde de nachtegaal fluiten,
En op zijn stemmetje (s)tuiten:
„Gij zijt er wat klein van gewas,
Hoe komt er dat snoepen te pas.
Gij zijt te hovaardig maar mijn stem is waardig
Te prijzen, maar nee, ik poech er zo niet.
Dus zwijg, dus zwijg, Eer dat gij van mij veel verwijtingen krijgt.
Maar nachtegaal sprak: „Koekeek, houd je gemak.
Gij zijt tegen mij veel te zwak.

*Als ik ga tierelieren, Verbeugen zich mensen en dieren.
 Maar gij, maar gij roept koekoek de hele maand mei.
 Maar gij, maar gij, gij maakt niet één vogeltje blij.
 Alwie u aanhoren, die moeten zich storen.
 Kruip weg in een boek, gij vuile koekoek.
 Als gij dan uwen bek maar eens stilt,
 En gij u voor mij niet vernederen wilt,
 Zo roep ik de vogels tegaar
 Om te vonnissen onder elkaar.
 Welaan welaan, De koekoek die sprak:
 „Zo gezegd zo gedaan”. Ze zijn benen gegaan.*

2. *De vogels onder elkaar,
 Als zij er nu waren gezeten,
 Zo liet men de nachtegaal weten,
 Dat hij met zijn stemmetje gauw
 Het eerste klavatteren zou.
 Hij zong ja zo lief, ja hoe langer hoe liever.
 Hij deed met zijn bek menig aardige trek.
 Hij zong, hij sprong, hij draaide zijn keel,
 En hij wrong zijne tong.
 Maar de koekoek op 't lest deed ook wonder zijn best.
 Maar 't was niets als koekoek, 't Was koekoek 't een op 't ander,
 De vogels bekeken elkander.
 Maar ziet, maar ziet, 't was koekoek en anders was 't niet.
 Maar ziet, maar ziet, de vogels die kregen verdriet.
 En de koekoek was blij want hij meende dat hij
 Had de vogels getrokken op zijne zij.
 't Vonnis was dat de nachtegaal
 Was fraaier van tonen en zoeter van taal.
 Maar 't koekoekske van overlang
 (Hij trok er zijn matigen gang)
 Vaster in maat en kloeker van zang.
 Hiermee, hiermee, trok een ieder al naar zijn stee.
 En toen was alles in vree, koekoek.*

Dit lied kon op enkele plaatsen in Twente genoteerd worden: in de omgeving van Ootmarsum (niet geheel volledig) en in Lonneker (voorgezongen door iemand die uit Lemselo afkomstig was. Op een aantal varianten na waren tekst en melodie gelijk aan die bij Van Duyse 1, p. 747-749. Blijkens mededelingen moet het reeds omstreeks 1880 bij Ootmarsum bekend geweest zijn. Men wist verder te vertellen dat dit lied bij voorkeur door twee personen afwisselend gezongen werd, waardoor men bij de herhalingen en sequens-achtige gedeelten fraaie effecten wist te bereiken.

Zie verder het artikel van Tj. W. R. de Haan over het thema van de wedzang tussen nachtegaal en koekoek in literatuur en volkslied (*Neerlands Volksleven* 16, 1966, p. 61-73).

EEN JONGE SPEELMAN GING MET RASSE SCHREDEN

1. Een jonge speelman ging met rasse schreden
Het bergpad op door 't donker dennenwoud.
Een vreugdestraal blonk uit zijn ogen weder,
Hij had zijn vedel rijk betaald met goud.
2. „Wat zal mijn arme moeder zich verblijden,
Wanneer ik haar dit geldstuk overgeef.
Dat geeft weer vreugd na zoveel bitter lijden,
Wanneer zij weet dat hare zoon nog leeft.”
3. Opeens daar springt een wilde woeste rover
Met blinkend staal op de arme jong'ling aan.
„Stä", buldert hij, „sta dra en geef u over.
Zo ziet, het uur van uwen dood is daar.”
4. „Neen, hoofdman, neen, veel liever ga ik sterven,
Van God verlaten worden kan ik niet.
Maar voor ik sterf wil mij een wens vervullen:
Ik speelde nog zo graag mijn Moeders lied.”
5. De hoofdman knikt en ziet met fiere ogen,
Den jongeling die koel zich overlaat, (?)
Zijn vedel grijpt en met het hoofd gebogen
Nog even peinst welk lied hij spelen zal.
6. En eensklaps klinkt het jub'len van zijn tonen
Door 't altoos stil verlaten dennenwoud.
Hij wil zijn dood met 't schoonste loflied kronen,
Speelt melodie van Moeders wiegelied.
7. „O Moeder o, o wilt U niet vertellen,
Het is Uw broeder, Moeders dierbaar kind.
Dit lied getuigt van zo veel wiegeliederen.
Ik hoop, dat God mij maar vergeving schenkt.”
8. Daar knalt een schot en dood valt hij ter aarde.
Had hij zijn broeder zoveel leed gedaan,
Thans rust hij in de zachte schoot der aarde,
Die laatste eer had hij zich zelf gedaan.

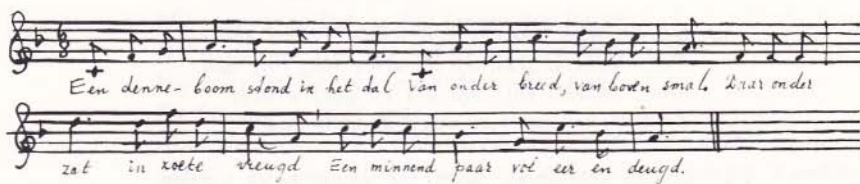
Dit lied, ook „De speelman” genoemd, is hier gegeven in een tamelijk verformfaaide tekst uit Enter. Er zitten enkele hiaten in de tekst, waardoor bepaalde passages onbegrijpelijk worden. Opnamen in Oldenzaal en Lonneker leverden wel een volledige tekst. Daaruit blijkt dat na „geef u over” in de derde strofe een gedeelte is weggefallen.

Hij grijpt hem aan en sleurt hem naar het woud.
 „Uw geld alleen stelt ons nog niet tevreden”,
 Zo sprak de hoofdman van de roverschaar,
 „Ik wens dat gij in onze bond zult treden,
 Zo niet, het uur van uwe dood is daar.”

In de vijfde strofe is de tweede regel „zersungen”. De Oldenzaalse tekst heeft hier: „en ziet met fiere ogen De jong'ling aan, die koen en onverveerd”. De tweede regel van de volgende strofe luidt in Oldenzaal: „Stil als een zefier door het dennenwoud”. Na het zesde couplet hebben de Oldenzaalse en de Lonneker versie nog een andere strofe:

De rovers zitten met het hoofd gebogen,
 Ook is dit uur aanmerk'lijk snel vergaan,
 De fiere hoofdman kan het niet gedogen,
 En in zijn ogen welt een droeve traan.

EEN DENNEBOOM STOND IN HET DAL

1. Een denneboom stond in het dal
 Van onder breed, van boven smal.
 Daar onder zat in zoete vreugd
 Een minnend paar vol eer en deugd.
2. „Ik Moet scheiden gaan”, sprak hij tot haar,
 „Ik Moet scheiden gaan voor zeven jaar.”
 „Al was het veertien, beste vriend,
 Als jij maar niet een ander mint.”
3. Maar na verloop van zeven jaar
 Vlocht zij zich bloemen in het haar,
 En ging naar 't bos hem tegemoet
 Waar zij op weg een heer ontmoet.
4. „Wat doet gij hier, gij schone maagd,
 Zo eenzaam door het bos gejaagd?”
 „Ik zoek hier naar mijn beste vriend,
 Die ik na zeven jaar hier vind.”
5. „Ik Was gistermiddag in de stad,
 'k Geloof dat hij juist zijn bruiloft had.
 Wat wenst gij, schone maagd, uw vriend,
 Die gij met zoveel trouw bemint?”
6. „Ik wens hem zoveel heil en pracht,
 Als Gods sterren schitteren in de nacht.
 Ik wens hem zoveel heil en vrêe
 Als de korrels zand zijn aan de zee.”

7. Maar wat nam hij toen van zijn pink?
Een brede gladde gouden ring,
Wierp die het meisje in haar schoot,
Toen aan haar oog een traan ontschoot.
8. „Veeg af die traan, gij schone maagd.
Ik ben het zelf, die voor U staat.”
Een denneboom stond in het dal,
Van onder breed, van boven smal.

In het bijzonder de beginregels, maar ook het motief, zijn vrij oud. Vergelijk Van Duyse 1, p. 181 vv.:

*Daer staat een linde in ghenen dal,
Van boven breet, van onder smal.*

P. Alpers, *Die alten niederdeutschen Volkslieder* (Hamburg 1924), p. 130:

*Da steit ein Lindblom an jenem Dal,
Is baven breit und nedden schmal.*

Ook in Westfalen kende men een dergelijk lied (Reifferscheid, p. 26, no. 13):

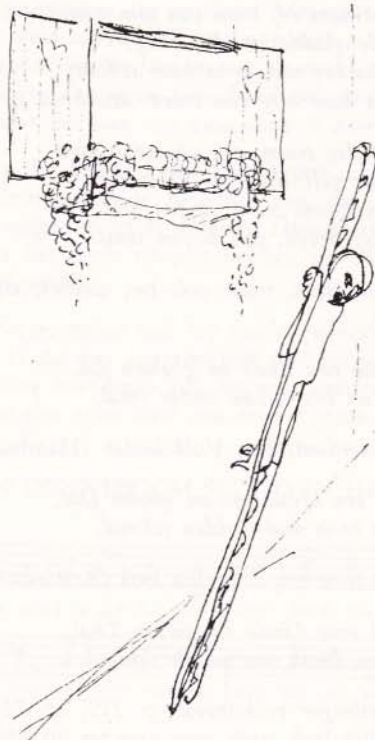
*Es stand eine Linde im tiefen Thal
Von oben breit von unten schmal.*

Verder J. Kunst, *Terschellinger volksleven*³, p. 219, no. 71. Op dezelfde melodie ging ook wel een geestelijk lied, zoals men vroeger op school leerde. Een bewijs van de populariteit van het lied was verder dat ook andere teksten op deze melodie werden gezongen, bijv. „O oorlogstoneel wat zijt gij wreed.”

WAT HOOR IK HIER IN 'T MIDDEN VAN DE NACHT?

Wat hoor ik hier in 't midden van de nacht? Het was er mijn minnaar, Ik had hem
niet verwacht. Ach arme, laat mij d'r met rust, Ik lig en slaap gerust Met u te pa-
ren heb ik er geen lust. Met u te pa- ren heb ik er geen lust. Met u te pa- ten heb ik er geen lust.

1. Wat hoor ik hier in 't midden van de nacht?
Het was er mijn minnaar, ik had hem niet verwacht.
Ach arme, laat mij d'r met rust,
Ik lig en slaap gerust.
Met u te paren heb ik er geen lust (bis).
2. Zodra mijn minnaar van mij d'r was weggegaan,
Trok ik terstond mijn beste kleren aan.
'k Zal zoeken van straat tot straat,
Zal zoeken waar of hij gaat.
Hij is mijn trooster en toeverlaat (bis).

„Wat hoor ik in 't midden van de nacht?’’.

3. *Zeg lieve schildwacht, hebt gij hem niet gezien?
Zeg lieve schildwacht, hebt gij hem niet gezien?
Twee oogjes als ene kristaal, twee lipjes als ene koraal,
Zeer schoon van wezen, zeer blank van taal (bis).*
4. *Daar ginder komt hij, bij is mijn bruidegom;
Ik zal hem groeten en wenschen hem welleskom.
Zijt welleskom, mijn zoet lief,
Mijn hart is tot uw gerief,
En doet daarmee wat u beliest (bis).*
5. *Kom, treedt wat nader en zet u wat bij mij neer,
Wij willen gaan trouwen en leven in vreugde zeer.
'k Zal plukken de bloemetjes schoon,
En vlechten daarvan een kroon.
In 't hemels hofje daar is het zo schoon (bis).*

Het lied, aldus in Volthe in 1953 opgetekend, was vroeger vrij algemeen in Twente bekend (blijkens mededelingen uit Hertme, Tilligte, Ootmarsum, Oldenzaal en Geesteren).

Ook in Drente was het een alom gangbaar lied, zie *Drente, Een handboek voor het kennen van het Drentsche leven in voorbije eeuwen* 1 (onder red. van J. Poortman), p. 46: „De meisjes hadden al lang het spiensterlied gezongen: „Wie hoor ik hier in 't midden al van den nacht?’’ “. Niet alleen de melodie, ook de woorden verschillen enigszins van de Westfriese versie van Veurman-Bax (p. 63). De aanhef van de melodie komt vrijwel overeen met de Elburgse redaktie

bij Veurman-Bax (p. 65). Kleinere varianten kwamen ook in de verschillende plaatsen van Twente voor. Er is een vrij grote overeenkomst in melodie met die bij J. Kunst, *Terschellinger volksleven*³, p. 84-89, waar men een uitgebreide kommentaar kan vinden. Men zie verder Jo Daan, p. 333 (Het zoekende meisje). De hier gegeven melodie is zeer verwant. Volgens Jo Daan is het lied oud (ten minste 16e-eeuws), al dateren de oudste drukken ook van na 1800.

AL IN DEN MORGENSTOND

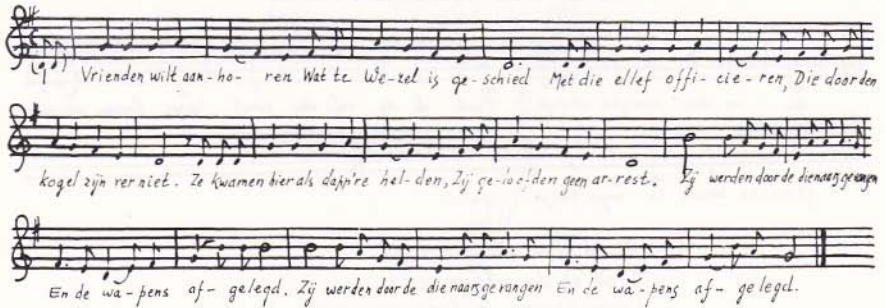

1. *Al in den morgenstond
Trok ik de velden rond
Door bossen en door groenten
Waar ik mijn liefje vond.*
2. *Ja ja langs ene rivier
Of langs de waterkant
Zag ik een herderinnetje
En zij had daar veel plezier.*
3. *„Zeg, schone herderin,
Hoe zijt gij zo verblijd?
Hoe kunt gij in dat groene
Verslijten uwen tijd?*
4. *Hebt gij dan gene vriend,
Die u er uit liefde bemint?“
„Neen jager“, sprak het meisje,
„Ik ben d'r geen trouwsgezind.*
5. *Neen, jager, geloof maar vrij,
Dat ik blijf in de wei
Veel liever bij de schapen
En zou komen in de lij.*
6. *Ik leef op mijn genoeg
En ik ben maar ene boerin.
Ik lach er met de juffrouwen,
Ik blijf er hier herderin.”*
7. *„Vaarwel o stuurse maagd,
Dan ga ik weer op jacht,
Door bossen en door groenten
Waar ik het liefje zag.*
8. *Gij hoort niet naar mijn klacht.
Kan ik u niet behagen,
Blijf dan maar ene boerin;
Dan ga ik weer uit jagen.
Vaarwel o herderin.”*

Bovenstaand lied werd in 1953 te Tilligte genoteerd. De eerste vier coupletten (zonder melodie) vindt men bij J. Simons, p. 119 (een volkslied dat bewaard gebleven is in het spel: de moord van Nijlen); een uitgebreidere versie vindt men op p. 25-26 (*De jager en de herderin*). P. Heyns, p. 119, no. 29 registreert een lied met een dergelijk gegeven in 8-regelige coupletten en met een weelderige melodie.

DE ELF OFFICIEREN

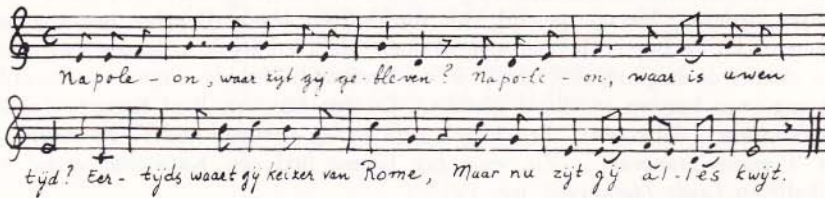

1. Vrienden, wilt aanhoren,
Wat te Wezel is geschied
Met die elff officieren,
Die door den kogel zijn verniet.
Ze kwamen hier als dapp're helden,
Zij geloofden geen arrest.
Zij werden door de dienaars gevangen
En de wapens afgelegd. (bis)
2. De dienaars namen hen gevangen,
En naar Wezel getransporteerd.
Dat was juist hun verlangen
Om van die Pruisen te zijn gesupereerd.
Drie maanden, dat was hun arrest,
Zaten zij op de vesting vast.
Zij riepen den hogen hemel aan:
„Ach stuur ons naar ons vaderland.”
3. 's Avonds laat om hallef twalef
Werd de dood ons aangezegd.
Ze zeiden dat we moesten sterven,
Maar de elfde kreeg pardon.
De elfde zou pardon ontvangen.
„Nee”, sprak hij met heldenmoed,
„Want de dood is juist naar mijn verlangen,
Hetgeen gij aan mijn broeders doet.”
4. In strikken werden zij gebonden,
Vier wapens gecommandeerd.
Buiten de Berlinerpoort gezonden
Om zo te worden getransporteerd (gefusilleerd?).
Maar toen sprak de heer Van Velden:
„Jongens, hebt gij ook nog geld?
Laten wij die dan tezamen stellen,
Want wij raken aan ons end.

5. *Want onze lichamen moeten onder die aarde
Door de wormen zijn verteerd.
Ze zullen op onze grafstenen schrijven:
'Hier rusten die elf officiers.'
Viva Kozakken, vuurt maar op ons aan,
Want het is met ons gedaan."*
6. *Op die beide aangekomen,
Elf grafstenen zagen wij daar staan,
Zodat de een tot de ander zeide:
„Broeder, ziet Uwe rustplaats aan.
Viva Kozakken, vuurt maar op ons aan,
Want het is met ons gedaan."*

Genoteerd te Oldenzaal. Ook elders in Twente bekend.
(ook bij D. Wouters)

NAPOLEON, WAAR ZIJT GIJ GEBLEVEN?

1. *Napoleon, waar zijt gij gebleven?
Napoleon, waar is uwen tijd?
Eertijds waart gij keizer van Rome,
Maar nu zijt gij alles kwijt.*

„Napoleon, waar zijt gij gebleven“.

2. *Waar zijn al uw brave soldaten?
Waar is Maria Louisa, uw kind?
Heel Nederland moest ge verlaten,
Omdat ge u nu op een eilandje bevindt.*
3. *Waterloo zult gij onthouden,
Als gij denkt aan deze dag,
Gij meendet u dapper te houden,
Maar gij verloor de slag.*

Dit lied was bij de oudere generatie nog betrekkelijk bekend. De gestalte van Napoleon heeft sterk tot de verbeelding van het volk gesproken (zie bijv. G. Vloedberg, *Mans Kapbaarg*, Borne 1959). Ook in de Achterhoek genoot het lied over Napoleon bekendheid. Heuvel geeft in zijn *Oud-Achterboeksch boerenleven* (p. 476) twee strofen, maar geen melodie (2,4 luidt daar: „daar ge nu op een eilandje zijt”).

Om nog enkele andere voorbeelden te noemen: in Oldenzaal kende men „Gij zijt, Napoleon, te Corsica geboren”, in Enter

*„Napoleon, wat hebt ge nu gedaan?
De hele stad is in vuur vergaan.”*

En elders „Wij schrijven achttienhonderd”.

Verschillende liederen over de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 zijn uit Duitsland naar Twente gekomen. Het meest bekend daarvan was „Bij Sedan op een heuvel”, ook wel „Andreas Verster” genoemd dat teruggaat op „Bei Sedan auf den Höhen”. De Nederlandse tekst volgt, behalve in couplet twee, de Duitse op de voet.

Hoe sterk men met de Boerenoorlog in Zuid-Afrika meegeleefd had, bleek uit de talrijke liederen, hieraan gewijd, die zijn blijven leven. Behalve het algemeen bekende „En de Boeren hebben overwonnen” liederen als de volgende (wij geven hier slechts de beginregels): „Heb je 't al gehoord, Hoe de Engelsman moordt”; „Ik zag twee handen in elkaar gestoken, De één was van Paul Kruger, d'andere van Victoria” (Albergen); „Een Engels officier lag stervend neder”, en vooral ook „In 't verre Transvaal”. (Zie voor het laatste lied een Katwijkse versie met melodie in *Leids Jaarboekje*, jrg. 1953).

Uit 1905 stamt: „Groot Rusland gaat zich bereiden Voor de oorlog tegen Japan”, en uit 1914: „Het lied van de Europese oorlog” (o.a. te Enter, Saasveld en Oldenzaal bekend). Opmerkelijk was dat in enkele liedcahiers achterin ook liedjes over de oorlog 1940-1945 waren opgetekend. In een Enters liedcahier bijvoorbeeld: „Bij Rhenen zijn velen gevallen, Bij Rhenen stroomt Hollands bloed”; „De morgen van de tiende mei”; „Vliegers die genade kennen”; „Hoort gij niet de oorlog donderen?”; „Ver van 't gewoel der grote steden, Waar de Grebbe-strijd werd uitgestreden”.

Verschillende van deze laatste „ondergrondse” liederen zijn niet meer dan eendagsvliegen geweest. Dit is ook het geval met verschillende spotliedjes, die werden gezongen naar aanleiding van een of ander historisch feit. Zo zongen de katholieken te Weerselo ten tijde van de inval van de Munsterse bisschop Bernard van Galen wel het volgende spotliedje ten koste van de protestanten:

*Uw bededagen en kerkengaan
Wil de bisschop van Munster niet langer verstaan.
De Misse moet gij horen
Of gij gaat verloren.*

Toen omstreeks 1730 in Oldenzaal sprake was van de verkoop van Elisabeth- of Bromklok uit de Plechelmustoren, was de burgerij het niet met het besluit van de magistraten eens, zodat men de jeugd op straat het volgende liedje kon horen zingen:

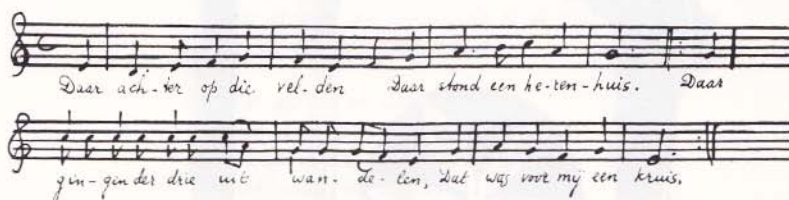
*De Heren van de magistraten
Verkopen de stenen van de straten
En de bromklok van de stad
En hebben geen hembt meer aan het gat.*

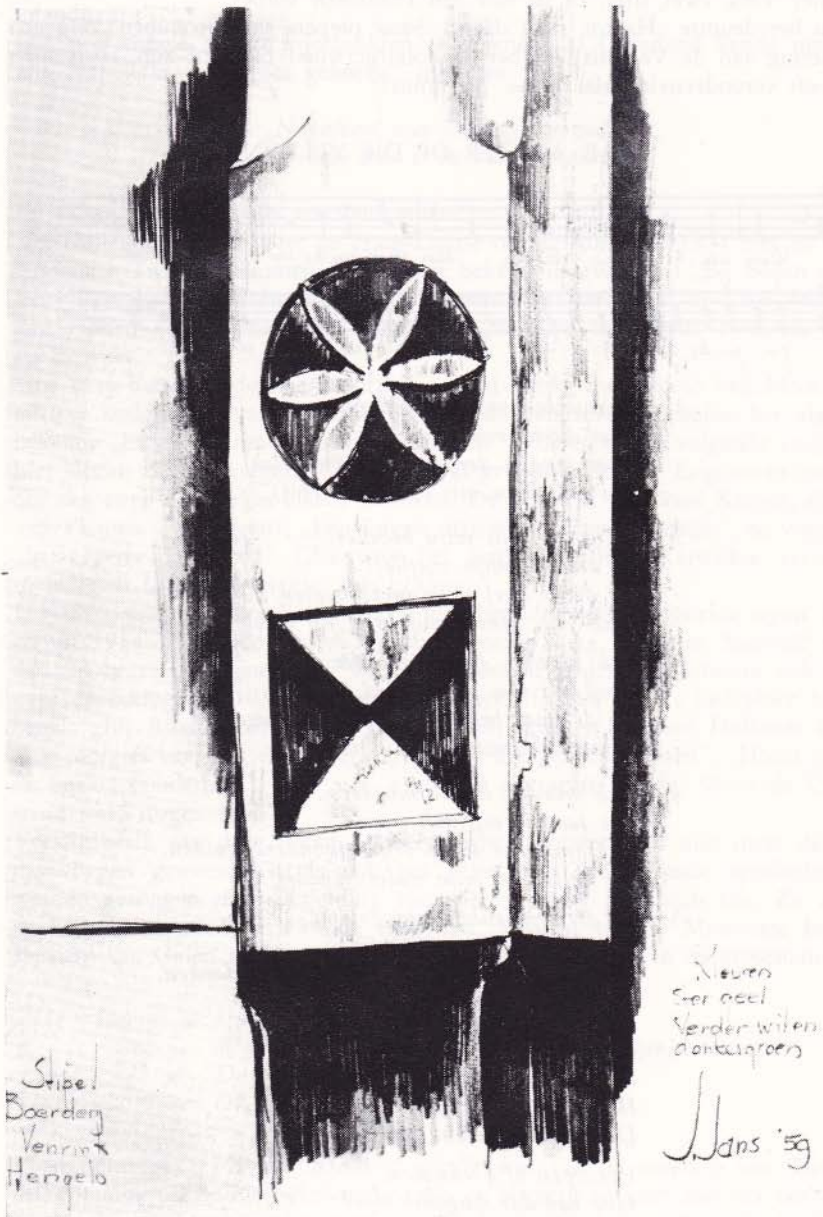
Cato Elderink (*Een Twentsch fabriqueur van de achttiende eeuw*, Enschede 1923, p. 209) vermeldt een liedje dat in Enschede bij het vertrek van de Fransen in 1813 gezongen werd: „Vroolijk klonk den heelen dag langs de straten het van de Duitsche burenen overgenomen rijmpje: „Eins, zwei, drei, vier, Die Russen sind bald hier. Eins, zwei, drei, Es ist mit den Franzosen vorbei.”

Zou in het deuntje „Haarm, sloat daarm, Sloat piepen, sloat trommen” nog een herinnering aan de Varusslag in het Teutoburgerwoud bewaard zijn, zoals men wel heeft verondersteld (Haarm = Arminius)?

DAAR ACHTER OP DIE VELDEN

1. Daar achter op die velden
Daar stond een herenhuus.
Daar gingen der drie uit wandelen,
Dat was voor mij een kruis.
2. De eerste was mijn broeder,
De tweede mijn zoetlief.
De derde durf ik je niet noemen,
Maar die schreef mij brief op brief.
3. Ach moeder, liefste moeder,
Geef mij een goede raad.
Sla de twee bruine oogjes naar beneden
Als de jonkman voor u staat.
4. Ach moeder, liefste moeder,
Die raad is mij niet goed.
Geef mij der maar vijftienhonderd gulden,
De helpt van mijn vaders goed.
5. Ja, die vijftienhonderd gulden,
Hoe kan dat mogelijk zijn?
Dat hebben wij den goeden God te danken,
Dat er zoveel meisjes zijn.
6. Daar achter op die velden,
Daar stond een heel groot bos.
Ik won dat alle mooie jongens
Daarin verdwalen was.
7. Verzopen of verdwalen,
Hoe kan dat mogelijk zijn?
Dat hebben wij den goeden God te danken,
Dat er zoveel meisjes zijn.
8. Daar achter op die velden
En daar is een waterplas.
En ik won dat alle mooie meisjes
Daarin verdronken was.

Stiepel van boerderij Venrink in Hengelo (O.). Kleuren: ster geel, bovenzijde stiepel wit, onderzijde donkergroen.

Aldus de ietwat verfromfaaide tekst, die in Tilligte (1953) werd genoteerd. Iets duidelijker zijn de laatste drie coupletten zoals die in 1954 te Geesteren werden genoteerd.

*Die vijftienhonderd gulden,
Hoe kan dat mogelijk zijn?
Die heeft mijn vader toch verzopen
Aan jenever of brandewijn?*

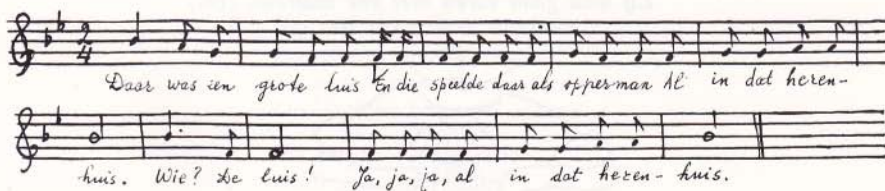
*Ja, geheel en al verzopen
Aan jenever en brandewijn.
Dan mogen wij de goede God wel danken,
Dat er zoveel meisjes zijn.*

*Daar achter in die velden,
Daar staat een waterplas.
Ik wou dat al die lelijke jongens
Daar maar in verzopen was.*

Het lied was in verschillende Twentse plaatsen nog min of meer bekend. Voor de strekking van het lied zie men Veurman-Bax, p. 94, no. 29; verder Kunst, *Terschellinger volksleven*³, p. 154, no. 38. Reeds Veurman-Bax konstateerden de samenhang van het vierde couplet met een strofe van lied 129 uit het Antwerps Liedboek:

*Och moeder, seyde si, moeder,
Dien raet en ben ic niet vroet.
Ick hebbe dien lantsknecht liever
Dan alle mijns vaders goet.*

DAAR WAS EEN GROTE LUIS

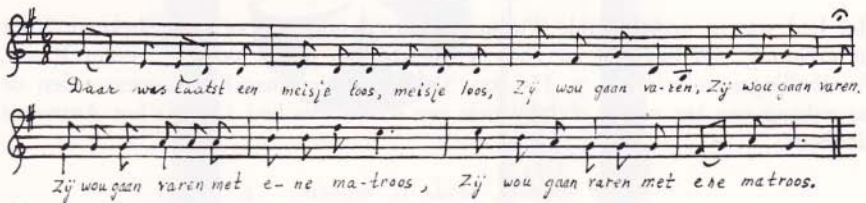
1. *Daar was een grote luis
En die speelde daar als opperman
Al in dat herenhuis.
Wie? De luis! Ja, ja, ja, al in dat herenhuis.*
2. *Daar was een grote vlo
Die afgemieterd steken kon,
Die stak al door het stro.
Wie? De vlo!*
3. *Daar was een grote hond,
Die afgemieterd lopen kon
En raakte nooit geen grond.
Wie? De hond!*

4. *Daar was een oorlogsschip,
Dat altijd over de golven dreef,
Raakte nooit geen grond of klip.
Wat? Het schip!*
5. *Daar was er eens een kat,
Die buiten in de regen liep
En werd er toch niet nat.
Wie? De kat!*

Dit lied, een leugenliedje, werd in Ootmarsum en ook elders in Noord-Twente opgetekend. Naar men mededeelde werd het ook wel met zijn tweeën gezongen. De een zong de eerste drie regels van een couplet, de tweede de vraag „Wie?“, waarop de eerste het antwoord gaf, en gezamenlijk zong men dan „Ja, ja, ja“ enz. Voor het genre vergelijkte men Kalff, p. 486 vv.; Veurman-Bax, p. 224; *Ons Volkslied* 3, p. 172.

DAAR WAS LAATST EEN MEISJE LOOS

Bovenstaande melodie is geheel verschillend van de algemeen gangbare. Aldus genoteerd in Volthe en in Lonneker.

1. *Daar was laatst een meisje loos, meisje loos,
Zij wou gaan varen. (bis)
Zij wou gaan varen met ene matroos. (bis)*

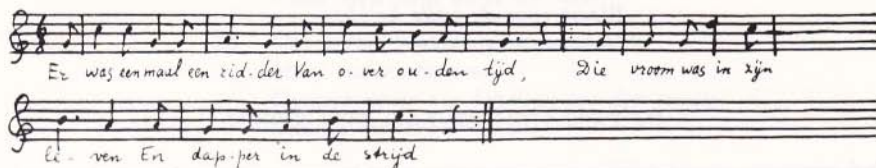
„Daar was laatst een meisje loos“.

2. *Zij nam dienst voor zeven jaar, zeven jaar,
Omdat zij vreesde voor geen gevaar.*

3. *Zij moest klimmen al in de mast, in de mast,
Maken de zeilen met touwtjes vast.*
4. *Toen kwam daar een stormewind, stormewind,
Sloeg er de zeilen van boven er in.*
5. *Zij sprak: „Kapiteintje, ach sla mij niet, sla mij niet.
Ik ben de jongste, zo gij mij ziet.”*
6. *Zij ging nu vertrekken naar Amsterdam, Amsterdam,
Waar hare moeder haar tegenkwam.*
7. *Zij sprak: „Moeder, word niet boos, word niet boos.
Ik ben gaan varen met ene matroos.”*

(Zie Jaap Kunst, *Tersch. Volksleven*.)

DE RIDDER EN HET PAARD.

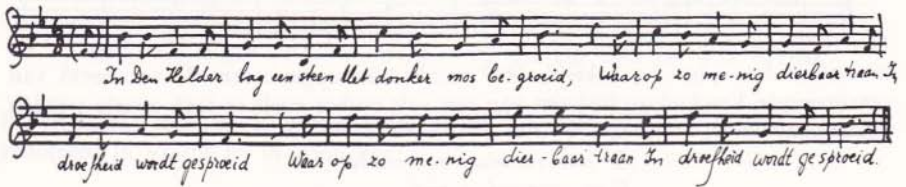

Het ballade-achtige gedicht werd te Enter genoteerd. Het was ook in Saasveld en diverse andere plaatsen bekend. Het wordt hier opgenomen als voorbeeld van sentimentele, krachteloze liederen van een vals pathos zoals er toch zovele werden gezongen.

1. *Er was eenmaal een ridder
Van overouden tijd,
Die vroom was in zijn leven
En dapper in de strijd.*
2. *Hij had twee lieve kind'ren,
Een dochter en een zoon.
De zoon was vroom en ned'rig,
De dochter braaf en schoon.*
3. *Hij minde beiden reder
Zoals een vader mint,
En beide kind'ren zagen
In hem een besten vriend.*
4. *Maar d'oorlog riep te wapen,
De ridder trok ten strijd.
Hij was de schrik zijns vijands,
Zijn roep klonk wijd en zijd.*
5. *De ridder streed zo dapper,
Hij deed de vijand vliën.
Maar dacht hij aan zijn kind'ren,
Hij hoopte op wederzien.*
6. *Maar krankheid wierp de kind'ren
Op 't pijnlijk ziekbed neer.
En geen van beide kind'ren
Zag ooit zijn vader weer.*

7. „Hop hop, mijn trouwe klepper,
Ik laat de teugels vrij.
Hop, hop, naar onze woning,
De kind'ren wachten mij.
8. Maar waar zijn toch mijn kind'ren?
Hoe word ik ben gewaar?"
Een knecht wijst op twee graven
En sprak nauw hoorbaar: „Daar.”
9. De ridder buigt zich neder
En weent op 't stille graf.
Zijn krijgsros bukt zich neder
En likt zijn tranen af.
10. En als na weinig weken
De ridder de ogen sluit,
Blaast voor de volle kribbe
Het paard zijn adem uit.

IN DEN HELDER LAG EEN STEEN

1. In Den Helder lag een steen
Met donker mos begroeid,
Waarop zo menig dierbaar traan
In droefheid wordt gesproeid.
2. Een meisje van pas twintig jaar
Was hierbij rijk en schoon.
Zij minde een arme jongeling,
Die zij haar hart aanbood.
3. Laurinus die moest loten gaan,
Hij trok een nummer laag.
De tijd brak aan dat hij moest gaan,
Dat was voor haar een taak (plaag?).
4. Toen het den vader ter ore kwam,
Sprak hij: „'t Zal nooit geschiên.
'n Rijke jongeling uit de stad
Zult gij uw hart aanbiên.”
5. 't Was op een laten avondstond,
Kwam enen jongeling in. (deze?)
Hij sprak: „Waar is nu toch mijn bruid?
Hoe krijg ik nu mijn zin?”

6. *Het meisje sprak: „Hier is mijn hand,
Hier is mijn hand der trouw.
Maar 't is slechts voor 'n korte tijd
Dat ik er word uw vrouw.”*
7. *De trouwdag werd nu vastgesteld,
Nu zullen ze trouwen gaan.
Zij tooide zich in haar bruiloftskleed,
't Was kort daarop gedaan.*
8. *De priester prees het jeugdig paar,
Haar hart was vol van smart.
Zij nam een dolkmes in haar hand
En stak zich diep in 't hart.*
9. *De jongeling verdween bierna,
Men zag hem nergens meer.
Maar ook slechts korten tijd daarna
Vond men hem dood ter neer.*
10. *Dus meisjes denkt vooral hieraan,
Maar ouders bovenal:
Dwingt nooit uw kind'ren tot den trouw,
Bedenk dit droef geval.*

Dit in Lonneker en Geesteren genoteerde lied — het lijkt op een romance van Prof. B. H. Lulofs (Zeg, pelgrim, ziet gij dezen terp) — kan gelden als een voorbeeld van de talrijke liederen van het sentimentele genre, die men allereerst kende en blijkbaar gaarne zong. Zie nog Tj. W. R. de Haan, *Groningen zingt*, p. 30; W. Schippers, *Klavervier*, 's-Gravenhage z.j., p. 8. Zo kan men het lied „Daar ligt mijn Damon nu in 't graf" (van Bellamy) bijvoorbeeld in Albergen, Enter en Vriezenveen noteren. De beginregels van een dergelijk lied (opgenomen te Lonneker) luiden:

*Op 't somber kerkhof zekere nacht
Zag men een meisje knielen.
Witte vlokjes sneeuw zo stil zo zacht
Op 't aardrijk nedervielen.*

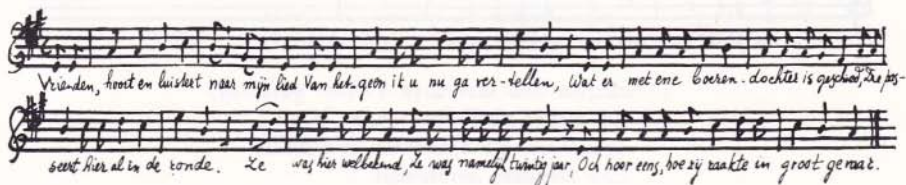
Een ander voorbeeld is het volgende:

*Moeder zag haar kind verkwijnen,
't Ging sinds lang naar school niet meer,
Maar zat treurig ganse dagen
Voor het open venster neer.*

Of:

*Moeder weent in droef getraan,
Haar zoon wil naar den vreemde gaan.*

VRIENDEN, HOORT EN LUISTERT NAAR MIJN LIED

1. *Vrienden, hoort en luistert naar mijn lied
Van hetgeen ik u nu ga vertellen,
Wat er met ene boerendochter is geschied,
Die passeert hier al in de ronde.
Ze was hier welbekend. Ze was namelijk twintig jaar.
Och hoor eens, hoe ze raakte al in 't gevaar.*
2. *Ze was naar de Hengelose markt toegegaan
Om aldaar haar boter te gaan verkopen.
Maar toen kwam daar een jongeling aangegaan
En die zei: „Wil je met me lopen?“
Ze zeide niet van nee, ze zeide niet van ja,
En zijn toen tezamen aan 't hossen gegaan.*
3. *De dag vloog om en de avond brak aan.
„En wat zullen we nu gaan beginnen?“
„Nu komt de grootste pret eerst aan.
Wat zullen we nu gaau verzinnen?“
Och, meisje, je hebt nog twee baaien rokken aan,
Kom, laten we die verkopen gaan.“*
4. *Het meisje trok de baaien rokken uit
En hij is er mee weggelopen.
Hij liep er de ene straat mee in en de andere uit
En toen is hij er mee weggebleven.
't Meisje dat wachtte, maar haar minnaar kwam niet weer.
Toen liet zij zucht op zucht, o ja, zo menigen keer.*
5. *Dus boerendochters van wie gij ook mocht zijn,
Als gij uw boter gaat verkopen,
Neem dan toch nooit zulk een jongeling aan uw zij,
Want dan gaat hij met je baaien rokken lopen.
Want zo als 't met deze boerendochter is gegaan,
Die kon ook zonder rokken weer naar huis toe gaan.*

Aldus genoteerd te Oldenzaal in 1954. Het type van het stereotiepe begin is al zeer oud. Zie bijvoorbeeld Van Duyse 1, p. 139:

*Wie wil hooren een goet nyen liet?
Van dat er onlancs is gheschiet.*

In een in details nogal afwijkende versie vinden wij dit lied ook bij Veurman-Bax, p. 125: Het boerinnetje - Boerendochters, die hier in 't ronde staat.

ALWEER EEN MOORD IN TWENT' GESCHIED

1. *Alweer een moord in Twent' geschied,
Zo klinkt de droeve maar.
Weer viel als offer van zijn plicht
Een eenzaam ambtenaar.*

2. 't Was Horsthuis die te middernacht
In 't Weerselose veld
Door stropers werd ter dood gebracht
Zoals dit lied ons meldt.
3. Er werd het minst op hen begroet (?)
Zodra de doodsklok luidt
Ging hij met Franken welgemoed
Het Sukkeleiland uit.
4. Ze hadden heel de avond al
Geluisterd en gespeurd,
Doch het was voor hen een droef geval:
Geen wilddief nog bespeurd.
5. „Wel Franken, zullen we huiswaarts gaan?”
Sprak Horsthuis, „'t Is al laat.
Mijn klokje wijst reeds elven aan,
Wat dunkt u, kameraad?”
6. „Mij wel,” sprak Franken, „laat ons gaan,
Daar men niets hoort of ziet.
Misschien dat ons de lichte maan
Een beter kansje biedt.”
7. Geen van u tweeën dacht voorwaar
Toen men bij Tijert kwam
Dat zich uw wegen scheiden daar
Voor het laatste afscheid nam. (?)
8. Daar wordt in 't stille van de nacht
Een dubbel schot gehoord,
En Horsthuis op zijn plicht bedacht
Snel in die richting voort.
9. Aldra ziet hij een stroperspaar
Dat voor 't gevaar beducht,
Bij 't naderen van den ambtenaar
Zich ijlings stelt ter vlucht.
10. Doch steeds vol ijver voor zijn taak
IJlt hij de stropers na
En roept niet vrezend voor hun wraak
Tot hen gebiedend: „Sta!”
11. De stropers echter snelden voort
In 't donkere eenzaam veld,
Maar Horsthuis op de plaats des moords
Verdekt zich heeft gesteld.
12. Verlangend wachtend tot het paar
Zijn schreden huiswaarts richt
Heeft hij weldra de moordenaar
Ontdekt bij 't stroperslicht.
13. Dan roept hij tot hen weldra: „Hier!
Leg af uw roer en licht.”
Helaas de stroper heeft 't vizier,
Reeds op zijn borst gericht.

14. *Door doodsangst overmand smeekt hij
Den moordenaar om gena,
Doch hartstocht kent geen medelij
Noch enig recht hierna.*
15. *Het dodend schroot vliegt langs zijn lijf
En moedig roept hij weer:
„Sta, lafaard, staak uw snood bedrijf.
Laat af en schiet niet meer.”*
16. *Opnieuw legt weer de stroper aan
Verblind door woede en haat.
Wil Horsthuis nu nog vluchten gaan,
Helaas, het is te laat.*

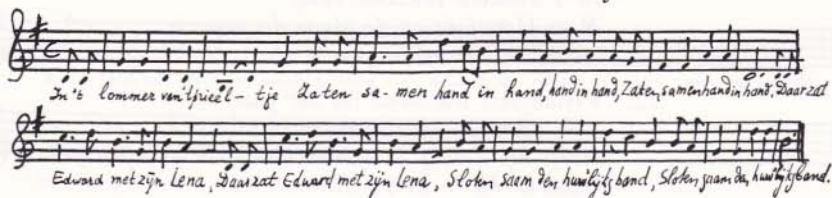
(In Enter volgde nu het volgende couplet)

- 16a. *Nu kan het zijn, ja evenzeer,
Dat Horsthuis 't leven liet
Bij 't worstelen om het jachtgeweer,
Maar weten doen we 't niet.*
17. *Doch stropers, 't zij u een gebod,
Vernietigt uw geweer.
Wie weet, wacht u eenzelfde lot
Als nu de jonge heer.*

Dit lied was in Weerselo en Saasveld bekend; het werd ook in Enter wel gezongen. De melodie, die hierboven genoteerd is, stamt uit de laatste plaats. Waarschijnlijk dateert het uit omstreeks 1910. Volgens mededeling uit Saasveld zou de moord gepleegd zijn door iemand uit Hasselo, die woonde bij „Meyerinks wönnner”. In een liedcahier uit Enter trof ik verder nog aan „De moord te Putbroek” (wijze: „Als ik naar je blinde ogen kijk”. Ook te Geesteren bijv. bekend) en de in het hele land bekende „Moord te Raamsdonk”. Omstreeks 1915 werd ook vrij veel gezongen: „De moord in 't Koekangerveld”. In Albergen kende men bijv. de „Moord te Raalte.” In West-Twente kende men ook een jongere loot op de oude stam: „De moord op Te Winkel” (een kruidenier uit Goor, die omstreeks 1934 zou zijn vermoord). Het begin luidt:

*Op een mooie zomermorgen
Was hij voor geen vrees ontsteld,
Reed Te Winkel zonder zorgen
Met zijn vos naar Hengeveld.*

IN 'T LOMMER VAN 'T PRIEELTJE

1. *In 't lommer van 't prieeltje
Zaten samen hand in hand (bis).
Daar zat Edward met zijn Lena (bis),
Sloten saam den huw'lijksband (bis).*

2. *Toen sprak Edward tot zijn Lena:
„Kies geen ander aan uw zij.
Eer de roos zal tweemaal bloeien,
Zal ik hier weer bij u zijn.”*
3. *De twee jaren zijn vervlogen
En de roos ontbrak haar knop.
Toen trad Edward naar 't prieeltje
Waar hij eens met Lena zat.*
4. *Maar wat vond daar geschreven
Onder ene marm'ren steen?
Op dat marmer stond geschreven:
„Hier rust Lena gans alleen.”*
5. *Droevig ging hij naar het klooster,
Wierp zijn hoed en mantel af.
Immer dacht bij aan zijn Lena,
Tot hij rustt' bij haar in 't graf.*

De boven genoteerde melodie (Oldenzaal 1954) is niet de meest gangbare geweest. Zéér algemeen was het lied bij de oudere generatie bekend. Zie ook het programma van de „Achterhoeksche Boerenbruiloft te houden 14 Aug. 1938 op het erf van „Nieuw-Bensink” bij Winterswijk.” Het lied is naar een Duits voorbeeld: „In des Gartens dunk'ler Laube” (omstreeks 1840).